

ಇತ್ಯಾದಿ :

ಪ್ರಕೃತಿಸೌಂದರ್ಯ*

ಮೊದಲು 'ಪ್ರಕೃತಿಸೌಂದರ್ಯ'ವೆಂಬ ಶಬ್ದಸಮುದಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳು 'ಪ್ರಕೃತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಆ ಅರ್ಥವಷ್ಟನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಪುರಾತನ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಕಪಿಲಮಹರ್ಷಿ ತನ್ನ ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಕೃತಿ' 'ಪುರುಷ' ಎಂಬೆರಡು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವೆರಡು ಶಬ್ದಗಳೇ ಆತನ ಮಹಾಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಆದ್ಯಂತವಾಗಿರುವೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ಕಪಿಲಮಹರ್ಷಿ 'ಪ್ರಕೃತಿ' ಎಂದರೆ 'ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ' ಎಂದರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅಂದರೆ ಸ್ಥೂಲ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಮತ್ತು ಅವ್ಯಕ್ತವಾದ ಅವಸ್ಥೆ.

ಆದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಕೃತಿ'ಗೆ ಆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಕೃತಿ' ಎಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರಕೃತಿ - ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋರುವ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದರ್ಥವಿದೆ. ಪರ್ವತಶೃಂಗಗಳಿಂದ ಹರಿದುಬರುವ ತಿಳಿನೀರಿನ ತರಂಗಿಣಿಗಳೂ, ಮನೋರಂಜಕವಾದ ಹಸುರು ಪತ್ರಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾದ ರಮ್ಯ ಅರಣ್ಯಗಳೂ, ವಿಶ್ವಮಾತೆಯ ಕಂಗಳ ನೀಲ ಕಾಂತಿಯೊ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುವ ಆಕಾಶವೂ, ಜಲಧಿಯ ಮಹಾತರಂಗಗಳಂತೆ ದಿಗಂತಪರ್ಯಂತ ಪಸರಿಸಿರುವ ಗಿರಿಗಳೂ, ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ರವಿಯ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿ ನಲಿಯುವ ಸರೋವರಗಳೂ, ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ಹಸುರಾದ ಪೈರುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳೂ, ಮೃದುಮಧುರವಾದ ಗಾಯನದಿಂದ ಕರಿದ ಹೃದಯಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಕರಗಿಸುವ ವಿಹಂಗಗಳೂ, ಅಡವಿ ಹೊಲ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ತಿರುಗಾಡುವ ಜಿಂಕೆ ನವಿಲು ಮೊದಲಾದ ಜೀವಜಂತುಗಳೂ - ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಕೃತಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಇವುಗಳ ಪ್ರಥಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ; ಇವುಗಳ ಏಕತ್ವಕ್ಕೆ (ಸಮಷ್ಟಿ) ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಇನ್ನು 'ಸೌಂದರ್ಯ'ವೆಂದರೇನು? ಎಂದು ನೋಡೋಣ. ರಸಿಕರಾದ ವಿದ್ವಾಂಸರು 'ಸೌಂದರ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಕೆಲವರು "ಸೌಂದರ್ಯವೇ ಸತ್ಯ; ಸತ್ಯವೇ ಸೌಂದರ್ಯ" ಎಂದಿರುವರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು "ಸೌಂದರ್ಯವೇ ಆನಂದ" ಎಂದಿರುವರು. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು "ಸೌಂದರ್ಯವೇ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನ ಕಟ್ಟಳೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯೇ ಸರಿ ಎನ್ನಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ನಿರೂಪಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯಾಂಶವಿದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಅದಕ್ಕೇ ಈ ರಗಳೆಯೇ ಬೇಡವೆಂದು ಅಮೇರಿಕಾದೇಶದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನೂ ಕವಿಯೂ ಆದ ಎಮರ್ಸನ್ನನು "ಸೌಂದರ್ಯವು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಗೆ ಅತೀತವಾದುದು. ಅದರಿಂದ ನಾನು ಅದರ ನಿರೂಪಣಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಇರಲಿ; ಸೌಂದರ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ತಿಳಿಯದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆದರ ಅನುಭವವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳರು. ರಸಾಯನ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆಯ ಭೂತಪ್ರಥಮಕರಣ (Chemical analysis)ವೂ ತಿಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅದು

ಅವನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರುಚಿಸುತ್ತದೆಯೆ? ಸಕ್ಕರೆಯ ರುಚಿ ಏನೂ ಅರಿಯದ ಮೂಢನಿಗೂ ರಸಾಯನ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೋವಿದನೆನಿಸಿಕೊಂಡವನಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಇರುವುದು. ನಾಲಗೆಯೊಂದು ಕೆಡದಿದ್ದರೆ ಸರಿ. ಹಾಗೆಯೇ ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಆತ್ಮದ ಪರಿಶುದ್ಧತೆ ಕಳಂಕವಾಗದಿದ್ದರಾಯಿತು. ಸಕ್ಕರೆಯ ರಚನಾಕ್ರಮವನ್ನರಿತ ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನ ನಾಲಗೆ ಕೆಟ್ಟಿತೆಂದರೆ, ಅವನಿಗೆ ಒಣಪೃಥಕ್ಕರಣ ಜ್ಞಾನವು ಸಿಹಿಯನ್ನೆಂದಿಗೂ ತಾರದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಸೌಂದರ್ಯದ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ನಿರೂಪಣವನ್ನರಿತ ಪಂಡಿತನ ಹೃದಯಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಮಂದವಾಗಿದ್ದರೆ, ಆತನ ಜ್ಞಾನವು ಸೌಂದರ್ಯ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಲಾರದು. ಅದುದರಿಂದ ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಬೇಕಾದುದು ಶಬ್ದಾರ್ಥ ನಿರೂಪಣಶಕ್ತಿಯಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಹೃದಯಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ.

ಪ್ರಕೃತಿ ಇಡೀ ಮಾನವ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಾನವನ ಜೀವಮಾನಕ್ಕೂ ನಿಕಟಸಂಬಂಧವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜದ ವಾತಾವರಣವು ಹೇಗೆ ನಮ್ಮ ನಡೆನುಡುಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಕೃತಿಮಾತೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಂತೆಯೇ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯದಂತೆಯೇ ನಮ್ಮ ಮನೋಭಾವನೆಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿ ನಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸ್ವರೂಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾಳೆ.

ಹುಟ್ಟಿದ ಶಿಶುವಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ವಾತಾವರಣವೇ ಪ್ರಕೃತಿ. ಆಕೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಗುವಿಗೂ ಮುಗ್ಧವಾದ ಗುರು. ಆಕೆಯ ಎಷ್ಟೋ ಉಪದೇಶಗಳನ್ನು ಶಿಶು ಕಲಿತು, ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಮನನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಲಕರು ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆಗಿಟ್ಟು, ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಭಯವನ್ನೂ ಲಕ್ಷಿಸದೆ, ವಾತಾವರಣದ ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ಧಿಕ್ಕಾರಮಾಡಿ ಪ್ರಕೃತಿಮಾತೆಯೊಡನೆ ಆಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು. ಮಕ್ಕಳ ಹೃದಯವನ್ನು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಗೂಢವಾದ ಮತ್ತು ಬಲವತ್ತರವಾದ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಲಹರಿ ಆವರಿಸಿ ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿಯ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆಯುವುದು. ಆ ಎಳತವು ಭಯ, ಕ್ರೋಧ, ತೊಂದರೆ ಇವುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ, ಬಾಲಕರು ಅವರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನರಿಯದ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳಿಂದಲೂ “ಫಟಿಂಗ್” “ಸೋಮಾರಿ” ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು. ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ಇನ್ನೂ ವಿಕಸಿತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾಲಕರು ಪ್ರಕೃತಿಮಾತೆಯನ್ನು “ಏಕೆ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತೇವೆ?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡದೆ ತರ್ಕಗರ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗದೆ ಶಿಶು ತಾಯಿಯನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೀತಿಸುವುದು.

ಸಣ್ಣ ಬಾಲಕರಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಗೂ ಇರುವ ಪ್ರೇಮದ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಬಹು ಕಠಿಣ: ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದರೂ ಎನ್ನಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಬಾಲಕರು ತಮ್ಮ ಆಂತರ್ಯ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅರಿಯರು. ತಮ್ಮ ಅಂತರ್ಭಾವಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಲಿಯುವುದರೊಳಗೆ ಅವರಿಗೆ ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆ ಪೂರೈಸುವುದು. ಆದರೂ ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದು ಮನೋಗಮ್ಯವಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಹೃದಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುವುದೇನೋ ಸತ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅದು ನಮ್ಮ ಜೀವಮಾನಕ್ಕೆ ಅಮೃತಸಮಾನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮಾನವರು ತಮ್ಮ ಜನ್ಮದ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಬನಿನಿಗರೆಯುತ್ತಾ ಪ್ರೇಮ ವಿಷಾದಗಳಿಂದ ಬಾಲ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಉತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ ತಿರುಗಿನೋಡುವರು. ಅಂತಹ

ಆಂತರ್ಯಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿಯೆ ನಮ್ಮ ಆನಂದವು ನೆಲೆಯಾಗಿರುವುದು. ಕೌಮಾರ ಯೌವನ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಬಾಲ್ಯವನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅನುಭವಿಸಿ ಆನಂದಪಡುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಕೃತಿಮಾತೆಯ ಮೇಲೆ ನಮಗಿರುವ ಪ್ರೇಮವು ಆಯಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದುವುದು. ಅಂದರೆ ಪ್ರೀತಿಯೇನೋ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಆದರೆ ಪ್ರೀತಿಯ ಲಕ್ಷಣವು ಬದಲಾಯಿಸುವುದು. ಅನುಭವವು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಪ್ರೇಮವು ಭಕ್ತಿರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾ ಬರುವುದು. ಅಂದರೆ ಮೊದಮೊದಲು ವಿಮರ್ಶಾವಿಹೀನವಾದ ವರ್ಣನಾತೀತವಾದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಆ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆಯುವುದು. ಅನಂತರ ಪ್ರಕೃತಿ ನಮ್ಮ ಒಡನಾಡಿಯಂತೆ ತೋರುವುದು. ಆಗ ಪ್ರಪಂಚವೆ ಲೀಲಾಮಯವಾಗುವುದು. ನಿರ್ಮಲವಾದ ತೊರೆಗಳ ನಾದದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಗೆಳೆಯನ ಬಾಲಕೇಳಿಯ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಆಲಿಸುವೆವು. ಹಸುರಾಗಿಯೂ ಕೋಮಲವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಹುಲ್ಲಿನ ಎಸಳು ಮಂದಮಾರುತದಿಂದ ವಿಕಂಪಿತವಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಬಹು ದೂರದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನ, ಅಥವಾ ಎಂದೋ ನೋಡಿದ್ದು ಈಚೆಗೆ ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ ನೋಡದೆ ಕಾತರನಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಿಯ ಸ್ನೇಹಿತನೊಬ್ಬನ ಜ್ಞಾಪಕವಾಗುವುದು. ಆಗ ಆ ಎಸಳನ್ನು ಆನಂದದಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವೆವು. ಆದು ಗಾಢವಾದ ಹೃದಯಾವೇಶದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದು. ರಾಗವೆಂಬ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನುಟ್ಟು, ಹಿಮಕಣಗಳೆಂಬ ಅಮಲ ಮೌಕ್ತಿಕಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಗಂಧವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಉದಯಮಾರುತನಿಂದ ಬೀಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಶಿರವನ್ನು ಒಯ್ಯೊಯ್ಯನೆ ಒಲೆದಾಡುವ ರಮಣಿಯಂತಿಹ ಪುಷ್ಪವನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆ ವಿಶ್ವಮಾತೆ ನಮ್ಮ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಭೂಮಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ದೇವದೂತಳೊ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುವುದು. ಆಗ ಕವಿ ಆವೇಶದಿಂದ

ಆರ ನಗುವಿದು ಸುಮವೆ?

ತವ ವದನವನೀ ಪರಿ ಶೋಭಿಷ ನಗುವಾರದಿದು ಸುಮವೇ?

ಎಂದೂ ಮೊದಲಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆ ಪೂರೈಸಿದ ಕೂಡಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಮಹಾ ರಹಸ್ಯವಾದ ಅವಸ್ಥೆ ಬರುವುದು. ಕೊನೆಗೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಜೊತೆಗಾರನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಬಿಸುಟು ವಿಶ್ವಮಾತೆಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನೆ ತೋರುವನು. ನೀಲಗಗನ, ಶೋಭಿಸುವ ದಿನೇಶ, ರಮಣೀಯವಾದ ಚಂದ್ರ, ಹಸುರಾದ ಅರಣ್ಯ, ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳು - ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂಥವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಅನುಭವಗಳ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯನ್ನೂ ತತ್ಪರತೆಯನ್ನೂ ಆನಂದವನ್ನೂ ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಕ್ಕರೆಯ ಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರೆ ತಿಳಿಯುವುದೇ? ಸವಿದೇ ನೋಡಬೇಕು. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಕವಿ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಅರಣ್ಯ ನದೀತಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಇತರರಿಗೆ ಹುಚ್ಚನಂತೆ ತೋರುತ್ತಾನೆ. ಆತನ ಮನಶ್ಚಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ದಿವ್ಯಾತ್ಮವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಗೋಚರವಾಗುವುದು. ಅಂತಹ ಅನುಭವದಿಂದಲೇ ಕವಿ ಈ ರೀತಿ ಹಾಡುವನು:

ಓಡಿಬಾ! ಓಡಿಬಾ! ವಿಶ್ವೇಶ ಬೇಗ ಬಾ!

ಮೂಡಣ ದಸೆಯೊಳು ಮೂಡುವ ದಿನಕರ
ಮೂಡಗಳೆಡೆಯೊಳು ರಂಜಿಪನು;
ಕಾಡು ಕುಸುಮಗಳ ಕಂಪನು ಹೀರುತ
ಓಡುವನನಿಲನು ನಲಿನಲಿದು.

ಹಸುರಾಗಿಹ ಧರೆ ನಿನ್ನಾನಂದವು.
ಶಶಿರವಿಗಳು ನಿನ್ನಾನಂದ,
ಕುಸುಮಿತ ತರುಲತೆ ನಿನ್ನಾನಂದವು;
ಎಸೆವೀ ಜಗ ನಿನ್ನಾನಂದ!

ಆಡಗಿಹೆ ನೀನೀ ಪ್ರಕೃತಿ ಮಹಿಮೆಯಲಿ,
ಪೊಡವಿಯೆ ನಿನ್ನಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ;
ಒಡೆಯನೆ ವಂಚಿಸಲಾರೀ ಕವಿಯನು,
ಅಡಗಿಹೆಯಾದರು ಮೈದೋರು.

ನಲಿಯುತ ಕುಣಿಯುತ ಬಾಲನ ತೆರದಿಂ
ತಳಿರ ಕಿರೀಟವ ಧರಿಸಿ ಬಾ:
ಅಲರುಗೆಜ್ಜೆಗಳ ಗಲಿರು ಗಲಿರೆನಿಸಿ
ಒಲುಮೆಯ ಬೀರುತ ಓಡಿ ಬಾ!

ಪ್ರಕೃತಿಯು ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಧಿಕ್ಕಾರಮಾಡಿ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಉದ್ದೇಶರಹಿತವಾದ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆನ್ನುವರು. ಅವರಿಗನುಸಾರವಾಗಿ, ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಾರಣನೂ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಆತನ ಮೈದೋರುವಿಕೆಯಂತೂ ಬರಿಯ ಸುಳ್ಳು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನ ಮೈದೋರುವಿಕೆಯೇ ಹೌದು ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು, ಜಲವು ಆಮ್ಲಜನಕ ಜಲಜನಕಗಳೆಂಬ ವಾಯುಗಳ ರಾಸಾಯನಿಕ ಸಂಯೋಗದಿಂದಾದುದೆಂದು ತೋರಿಸುವಂತೆ, ಸಿದ್ಧಾಂತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾವು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಹೊರಗೆ ನಿಲ್ಲಲಾರೆವು. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಅರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದರೆ 'ಆಗುವುದು' ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ? ಅನುಭವದಿಂದ, ಬರಿಯ ಅರಿವಿನಿಂದಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ ಉಪನಿಷತ್ ಕರ್ತರು:

**ಯಸ್ಯಾಮತಂ ತಸ್ಯ ಮತಂ, ಮತಂ, ಯಸ್ಯ ನ ವೇದ ಸಃ
ಅವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜಾನತಾಂ ವಿಜ್ಞಾತಮವಿಜಾನತಾಂ**

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಅಂದರೆ:

ತಿಳಿದವನಿಗೆ ತಾ ತಿಳಿಯದದು.
ತಿಳಿಯದವನಿಗದು ತಿಳಿಯುವುದು;
ತಿಳಿದವರರಿಯರು; ತಿಳಿಯದರು
ಒಲಿದೆಲ್ಲವ ತಾವರಿಯುವರು.

ಎಂದು ಅರ್ಥಬರುವಂತೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಶ್ಲೋಕವು ವಿರೋಧಾಭಾಸವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಸತ್ಯವಾದುದು. ಇಲ್ಲಿ 'ತಿಳಿಯದವನು' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಏನೆಂದರೆ 'ತಿಳಿದವನಿಗೆ ತಾ ತಿಳಿಯದದು' ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ 'ತಿಳಿದವನು' ಎಂದರೆ ಶುಷ್ಕಜ್ಞಾನಿ ಅಥವಾ 'ವಚನಬ್ರಹ್ಮ'ನು ಎಂದರ್ಥ. ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಸವಿಯದ, ಸಕ್ಕರೆಯ ಪೃಥಕ್ಕರಣ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವುಳ್ಳ ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನೇ ಸಾಕು. 'ತಿಳಿಯದವನಿಗದು ತಿಳಿಯುವುದು' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ತಿಳಿಯದವನು' ಎಂದರೆ ಪೃಥಕ್ಕರಣ ಅಥವಾ ಶುಷ್ಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಜ್ಞಾನ ಉಳ್ಳವನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸವಿನೋಡಿದ ನಿಜವಾದ ಸಿದ್ಧನೆಂದರ್ಥ. ಅಂತೂ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶವೆಂಬುದನ್ನೂ ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಲ್ಲದೆ ಶುಷ್ಕಜ್ಞಾನದಿಂದಲ್ಲ.

ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಎಡ್ವರ್ಡ್ ಕಾರ್ಪೆಂಟರ್ ಎಂಬಾತನು ತನ್ನ "Modern Science" ಎಂಬ ಪುಬಂಧದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ:

"Neither Astronomy nor Physics, nor Chemistry, nor Biology, nor Sociology supplies us with true knowledge of actual facts. All the laws discovered by those sciences are merely generalizations, having but an approximate value as laws, and that only as long as we do not know, or leave out of account, certain other factors. And even these laws seem laws to us only because we discover them in a region so far away from us in time and space that we cannot detect their non-correspondence with actual facts. The method of Science which consists in explaining things near and important to us by things more remote and indifferent, is a false method which can never bring us to the desired result."

ಅಲ್ಲದೆ ರಷ್ಯಾದೇಶದ ಮಹಾ ಸಾಹಿತಿ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಟಾಲ್‌ಸ್ಟಾಯ್ ಎಂಬಾತನು ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

"Neither philosophy, nor science, can establish man's relation to the universe, for that relation must be established before any philosophy or science can begin. They cannot do it for this further reason – that science including philosophy as a part of it investigates phenomena intellectually – independently of the investigator's position or the feelings he experiences. But man's relation to the world is defined not by intellect alone but also by feeling and by the whole combination of his spiritual forces. However much you may assure a man, and

explain to him that all that truly exists is only idea – or that everything consists of atoms – or that the essence of life is the ‘substance’ or the will – or that heat, light, movement and electricity are different manifestations of one and the same energy – to a being that feels, suffers, rejoices, fears, and hopes, it will all fail to explain his place in the Universe”

ಇದನ್ನೆ ಕವಿವರ್ಯ ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರವರು ಅನುಮೋದಿಸಿ ಅವರ ‘ಸಾಧನಾ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ:

“Curiously enough, there are men who lose that feeling of mystery which is at the root of all our delights, when they discover the uniformity of law among the diversity of nature, as if gravitation is not more of a mystery than the fall of an apple, as if the evolution from one scale of being to the other is not something which is even more shy of explanation than a succession of creations. The trouble is that we very often stop at such a law as if it were the final end of our search, and then we find that it does not even begin to emancipate our spirit. It only satisfies our intellect, and as it does not appeal to our whole being, it only deadens in us the sense of the infinite.”

ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟು ಏತಕ್ಕಂದರೆ, ಪ್ರಕೃತಿಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವವು ಬರಿಯ ಮೇಧಾಶಕ್ತಿಗೆ ನಿಲುಕತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ. ಅನೇಕ ಮಹಾಪುರುಷರು ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದಲೇ ಅನುಮೋದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಈಗ ಪ್ರಕೃತಿಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವವು ಮನಸ್ಸಂಬಂಧವಾದುದೋ ಅಥವಾ ವಿಷಯಸಂಬಂಧವಾದುದೋ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ತಿಳಿಯೋಣ. ಗಿರಿ, ತೊರೆ, ಕಾನನ, ಗಗನ, ರವಿ, ಚಂದ್ರ, ಮಂದಮಾರುತಖಿಮೊದಲಾದವು ಯಾವನ ಸ್ವಂತ ಆಸ್ತಿಗೂ ಒಳಪಟ್ಟವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅವುಗಳಿಂದ ಜನ್ಯವಾದ ಆನಂದವು ಎಲ್ಲರ ಹಕ್ಕುಬಾಧ್ಯತೆಗಳಿಗೂ ನಿಲುಕತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಧವಾದ ಹರುಷವು ಅಪ್ರತಿಮವಾದುದಾದರೂ ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಅದನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಯಾವ ತೆರನಾದ ದೇಹದಂಡನೆಯೂ ಬೇಡ; ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವೂ ಬೇಡ; ಮತ್ತು ಯಾವ ಅಧಿಕಾರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬೋಧಾಶಕ್ತಿಯೂ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸಂವೇದನೆಯೂ ಯಾವನಲ್ಲಿರುವುದೋ ಆತನಿಗೆ ಆ ದಿವ್ಯವಾದ ಸಂತೋಷವು ಬೇಗನೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು. ಹಾಗೆಂದ ಮೇಲೆ ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವವು ಮನಸ್ಸಂಬಂಧವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಅದು ವಿಷಯಸಂಬಂಧವಾದುದೆಂದು ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಕುತರ್ಕವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸೌಂದರ್ಯವು ಬರಿಯ ವಸ್ತುಗಳ ಗುಣವೇ ಆಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ವಸ್ತುಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ತೆರನಾದ

ಆನಂದ ಉಂಟಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅನುಭವವು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿದೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಒಂದು ನಿದರ್ಶನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ:

**ರಂಜಿಸುವ ಪಶ್ಚಿಮಾಚಲ ಕಿರಾತಂ ತೊಟ್ಟು
ಗುಂಜಾಭರಣಮೊ, ಮೇಣ್ಣಗನಾಂಬುಧಿಯ ತಡಿಯ
ಮಂಜುವಿದ್ಯುಮಲತೆಯೊ ಮೇಣಪರದಿಗ್ವಧುವಿನಂಗ
ಕುಂಕಮಲೇಪವೋ
ಅಂಜನೇಭದ ಸಿಂಧುರವೊ ಶಿವನ ಕೇಶಗಳ
ಕೆಂಜೆಡೆಯೊ ವಿಷ್ಣುಪದಪಂಕರುಹದರುಣತೆಯೊ
ಸಂಜೆವೆಣ್ಣುಟ್ಟು ರಕ್ತಾಂಬರವೊ ಪೇಳೆನಲ್ಕಾ ಬೈಗು
ಗೆಂಪೆಸೆದುದು
(ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ)**

ಇಂಥಾ ಸಂಜೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ನೋಡಿದ್ದಾರೆ; ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ; ಮತ್ತು ನೋಡುವರು. ಆದರೆ ಸಂಜೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಭಾವವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬನು ಅದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೇ ತಾರದೆ ಹೋಗುವನು. ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅದರ ಬಾಹ್ಯರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಶಂಸಿಸಬಹುದು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಮತ್ತೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, “ಆಹಾ! ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೃಷ್ಟಿ ಎಷ್ಟು ದಿವ್ಯವಾದುದಪ್ಪಾ!” ಎಂದು ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣಪರಮಹಂಸರಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಹೃದಯರು ಸಂಜೆಯ ಬೆಡಗನ್ನು ನೋಡಿ ಮೈಮರೆತು ಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೈದಬಲ್ಲರು. ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ನಿಮಗೆ ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಹೇಳುವೆನು.

ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಒಂದು ದಿನ ಗಂಗಾನದಿಯ ಮೇಲೆ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಶರದೃತುವಿನ ರಮ್ಯವಾದ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲವು ಮನೋರಂಜಕವಾಗಿತ್ತು. ಸೂರ್ಯನು ಆಗತಾನೆ ಮುಳುಗಿದ್ದನು. ಗಂಭೀರವಾದ ಗಗನವು ಭಾಷಾತೀತವಾದ ಶಾಂತಿ ಲಾವಣ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿತ್ತು. ಬಹುದೂರದವರೆಗೂ ಪಸರಿಸಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಗಂಗಾನದಿಯ ತರಂಗವಿಹೀನವಾಗಿತ್ತು. ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗುವಂತೆ, ಗಂಗೆಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ್ದುವು. ಮೈಲು ಮೈಲುಗಳ ಪರಿಯಂತೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದ ಜನವಿಹೀನವಾದ ಸೈಕತ ತಟವು. ಧಳಧಳಿಸುವ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಪೊರೆಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಳಯಪೂರ್ವದ ಒಂದು ಮಹಾ ಭೂ ಜಲ ಚರ ಜಂತುವಿನಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ದೋಣಿಯು ನೀರವವಾಗಿ ಕಡಿದಾದ ನದೀತಟದೆಡೆ ತೇಲುತ್ತಿತ್ತು. ವಿಹಂಗಗಳ ಸಮುದಾಯವು ದಡದ ಮೇಲಿದ್ದ ನಿಬಿಡವಾದ ತರುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಲಿಪಿಲಿಗುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದವು. ಪುಕೃತಿಯು ಈ ರೀತಿ ಇರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ಒಂದು ಮತ್ಸ್ಯವು ನೀರಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೆ ನಗೆದು, ತಿರುಗಿ ಮುಳುಗಿ ಮಾಯವಾಯಿತು. ಸಂಧ್ಯಾಗಗನದ ಸಕಲ ರಾಗಗಳೂ ಅದರ ಪೊರೆಗಳಲ್ಲಿ ಧಳಧಳಿಸಿದವು. ಕವಿವರ್ಯರಿಗೆ, ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಆ ನಾನಾ ರಾಗದ ಮರೆಯು ತೆರೆದಂತಾಗಿ, ಮರೆಯ ಹಿಂದಿನ ಮಹಿಮಾನಂದಮಯವಾದ ನೀರವಪ್ರಪಂಚವೇ ಮೈದೋರಿತು. ಅದು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ರಹಸ್ಯಲೋಕದಿಂದ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ನಲಿನಲಿದು ಬಂದು ಸಂಜೆಯ ಸ್ವರಮೇಳಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಒಂದು ಹೃದಯಂಗಮವಾದ

ಗಾಯನವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತ್ತು. ಠಾಕೂರರಿಗೆ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ವಿದೇಶದ ಮಿತ್ರನು ಬಂದು ಅವನ ಮಾತೃಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕರೆದು ಕೈಬೀಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ವೇದ್ಯವಾಯಿತು. ಅವರ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಆನಂದಲಹರಿಯೊಂದು ಪ್ರವಹಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆಗ ದೋಣಿಯವನು ವ್ಯಸನಸೂಚಕವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ “ಆಹಾ! ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಮೀನು!” ಎಂದನು. ದೋಣಿಯವನಿಗೆ ಮೀನುಪಲ್ಯದ ಜ್ಞಾಪಕವಾಯಿತು. ಅವನು ಲೋಭದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೀನನ್ನು ನೋಡಿ ನಿಜವನ್ನರಿಯದೆ ಮೋಸಹೋದನು. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಸದಸ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವವು ಮಾನಸಿಕವಾದುದು, ವೈಷಯಿಕವಾದುದಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನಗಾಣಿಸಬಹುದು.

ಪ್ರಕೃತಿಮೈತ್ರಿಯು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವ ದೇವತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿಯಾಗಲಿ ನಮ್ಮ ಅನಂತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧನೆಗೆ ತರುತ್ತದೆ; ಅಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಜೀವಮಾನವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆನಂದಮಯವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ಆನಂದವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂದುಂಟಾಗುವ ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖಗಳಂತೆ ಚಂಚಲವಾದುದಲ್ಲ; ಅಚಲವಾದುದು; ಅಪರಿಮಿತವಾದುದು. ಅದು ಅನುಭವದಿಂದ ದೊರಕುವುದಲ್ಲದೆ, ಸಾವಿರ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದರೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥಾ ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಾನವನೂ ಚಿತ್ತಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನೂ ಹೃದಯಸಂವೇದನಾ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯನ್ನೂ ವ್ಯವಸಾಯಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಆ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅಪರಿಮಿತ ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಂಟಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಲೇಶವೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕೃತಿ ಸೌಂದರ್ಯಮಯವಾದುದಲ್ಲದೆ ಆಶ್ಚರ್ಯದಾಯಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ನಡುರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊರಡಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊರಟು ಮಹಡಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಗಂಭೀರವಾದ ನೀಲಗಗನವನ್ನು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಮ್ರತೆಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ, ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಸ್ನೇಹಭಾವದಿಂದ ನಮ್ಮ ಕಡೆಗೇ ನೋಡುವಂತೆ ವೇದ್ಯವಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಕೋಟ್ಯನುಕೋಟಿ ಜೀವಜಂತುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಧರೆಯು ನಿಶ್ಚಬ್ಧವಾಗಿ ಮಲಗಿ ತಾರೆಗಳನ್ನು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಚುಂಬಿಸುವಂತೆ ಮನೋಭಾವನೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಸೃಷ್ಟಿಕವಿತೆಯ ತಾಳಲಯ ಪ್ರಾಸಗಳು ಕವಿಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಮಾಡುವುವು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಬಹುತ್ವದ ಅಥವಾ ಅನೇಕತ್ವದ ಏಕತ್ವವು ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು. ನೋಡುವವನು ಮೂಕನಾಗುವನು. ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರವಾದರೂ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾರದು. ವಿಮರ್ಶನಶಕ್ತಿಯು ಭಯದಿಂದ ಹಿಂಜರಿಯುವುದು; ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮುಗ್ಧರಿಸಿ ಬೀಳುವುವು; ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಪಮಾನ ಹೊಂದಿದ ಪಂಡಿತನಂತೆ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಆಗ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡ ಮುಗ್ಧ ಬಾಲಕನನ್ನು ವಿಶ್ವಮಾತೆಯು ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದಲೇ ಅಣಕಿಸುವಳು! ಜ್ಞಾನಗರ್ವವು ಚೂರ್ಣ ಚೂರ್ಣವಾಗಿ ತೂರಿ ಹೋಗುವುದು. ಆಗ ಬಾಲಕನು “ಹೇ ವಿಶ್ವಮಾತೆ, ಇದೇನು?” ಎಂದು ಸಬಾಷ್ಪ ಗದ್ಗದನಾಗುವನು. ಆಗ ವಿಶ್ವಮಾತೆಯು ದಯೆಯಿಂದ ಬಂದು ಚುಂಬಿಸಿ ಮುದ್ದಾಡಿ “ಮಗುವೇ, ಪ್ರೇಮವೇ ಆಗಿರುವ ನೀನು ಪ್ರೇಮವನ್ನರಿಯುವೆಯಾ?” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವಳು!

ಸೃಷ್ಟಿರಚನೆ ವಿಸ್ಮಯಕಾರಿಯಾದುದಾಗಿದೆ. ಎಷ್ಟೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದರೂ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾನಂದಗಳ ಸಮ್ಮೇಳವೇ ಮೋಕ್ಷ. ಅಂದರೆ ನಮ್ಮ ಚಿತ್ತವು ಬ್ರಹ್ಮಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವುದೇ ಮುಕ್ತಿ. ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿಧವಾದ ಮುಕ್ತಿಯಿರುವುದು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೆ

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಋಷಿವರ್ಯರೊಬ್ಬರು “ಆನಂದಾಧ್ಯೇವ ಖಲ್ವಿಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ, ಆನಂದೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ, ಆನಂದಂ ಪ್ರಯಂತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತಿ” ಎಂದರೆ “ಆನಂದದಿಂದಲೇ ಸರ್ವಸೃಷ್ಟಿಯು ಉದ್ಭವವಾಗಿ, ಆನಂದದಿಂದಲೇ ಸಂರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಆನಂದಾಭಿಮುಖವಾಗಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತಾ ಕಡೆಗೆ ಆನಂದದಲ್ಲಿಯೇ ಐಕ್ಯವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಮುಂದೆ ‘ಭಯಾದಸ್ಯಾಗ್ನಿಸ್ತಪತಿ’ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ “ಬೆಂಕಿಯು ಆತನ ಭಯದಿಂದಲೇ ಉರಿಯುವುದು; ಸೂರ್ಯನೂ ಆತನ ಭಯದಿಂದಲೇ ತೋಳಿಗೆ ಬೆಳಗುವನು; ಆತನ ಭಯದಿಂದಲೇ ಗಾಳಿಯು ಬೀಸುವುದು, ಮೋಡಗಳು ಮಳೆಗರೆವುವು ಮತ್ತು ಮೃತ್ಯುವು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಆನಂದದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತರ್ತಕದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಆನಂದದಿಂದಲೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವೆ ವಿನಾಶ ಹೊಂದಬೇಕು. ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೆಲಸವು ದುಶ್ಯಾಸನನ ಕೆಲಸದಂತೆಯೇ ಇದೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂಬ ದ್ರೌಪದಿಯ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣದಿಂದ ಆಕೆಯ ರಹಸ್ಯವನ್ನರಿಯ ಬೇಕೆಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ರೌಪದಿಯ ವಸ್ತ್ರವು ಆನಂತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ ದುಶ್ಯಾಸನನು ಎಷ್ಟೇ ಪದರಗಳನ್ನು ಎಳೆದರೂ ಇನ್ನೂ ಆಸಂಖ್ಯಪದರಗಳಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೃಪಾನಿಧಿ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ದ್ರೌಪದಿಯ ಸೀರೆಯು ಅನಂತವಾಗದಿದ್ದರೆ ಮಹಾಕಾಳಿಯ ನಗ್ನ ಬೀಕರಾಕೃತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೂಲವಾದ ಮತ್ತು ಗೂಢವಾದ ಆಕಾರವು ಅತ್ಯಂತ ಕಠೋರವಾಗಿಯೂ ಭೀಕರವಾಗಿಯೂ ನರರಿಂದ ನೋಡಲಸದಳವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ನಮ್ಮ ಸುಕೃತಕ್ಕೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಜಯದಿಂದಾಗುವ ಅನಾಹುತವನ್ನರಿಯದೆ ವಿಜ್ಞಾನ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸುತ್ತಿರುವ ಕೌರವರಂತಹ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನೇನೆಂದು ಕರೆಯಬೇಕು? ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಲ್ಲಿಯೇ ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣ ಮೊದಲಾದವರಂತೆ ಹಲವರು ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವರು. ಅವರ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಾರದೆ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುವ ಇವರಿಗೆ ಕೌರವರ ಗತಿಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿರದು. ಹಿಂದಿನ ಘೋರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೀಮನ ಗದೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ಘಾತವು ಬಿದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಇನ್ನಾದರೂ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವರೋ ಎನೋ ನೋಡಬೇಕು.

ಪ್ರೃಥಕ್ಕರಣದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸೌಂದರ್ಯವು ವಿಕೃತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಈ ನಿಯಮವು ನಮ್ಮನ್ನು ಸತ್ಯದ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ಬದಲು ಸತ್ಯದಿಂದ ಬಹುದೂರ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅನೃತದ ಬಳಿಗೆ ಬಿಡುವುದು. ವಜ್ರವು ಬರಿಯ ಇದ್ದಲೇ? ಅಳತೆ ಮತ್ತು ತೂಕ ಇವೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಕೇವಲ ಲಕ್ಷಣಗಳೇ? ಇದ್ದಲನ್ನು ವಜ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಬೇರೆ ಯಾವುದೋ ರಹಸ್ಯವಾದ ಲಕ್ಷಣವು (ಚಿಚ್ಚಕ್ತಿ) ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಅದು ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆ ಲಕ್ಷಣವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಯಾವ ನ್ಯಾಯ? ನ್ಯಾಯಧೀಶನ ಕಳ್ಳತನ ಸಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಯೇ? ಜ್ಞಾನದ ಅಜ್ಞಾನವು ಸಮ್ಮತವಾಗುತ್ತದೆಯೇ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿಯ ಉದ್ದೇಶವು ಮೇಧಾಶಕ್ತಿಗೆ ತಿಳಿಯದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಥಾ ಉದ್ದೇಶವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಯಾವ ನ್ಯಾಯ?

ಇಂಪಾದ ಗಾಯನವನ್ನು ಹಾಡುವ ಹಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಕೊಯ್ದು, ಹೃದಯ ಲೋಮನಾಳ ರಕ್ತನಾಳಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕಿಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಅರ್ಥವನ್ನರಿತಂತಾಯಿತೇ? ಆ ವಿಶ್ಲೇಷಣದಿಂದ ಆದರ ಗಾನದ ಸವಿಯನ್ನೂ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆಯೇ? ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಥಮಕರಣವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸತ್ಯದ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನಾದರೂ ಮುಟ್ಟುಲಾಗುವುದೇ? ಉದಯಗಗನವು ಸೊಂಪುವೆತ್ತ ಅರುಣತೆಯಿಂದ ಮಂದಹಾಸವನ್ನು ಬೀರುವಾಗ ಅನಿಲಕಂಪಿತವಾದ ತಳಿರ ನಡುವೆ ಕುಳಿತು ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಗಿ ಹಾಡಿ ಕವಿಯನ್ನು ಮುಗ್ಧನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೋಗಿಲೆಯಲ್ಲಿ? ಪಶ್ಚಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನ ಪ್ರಯೋಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಗಚ್ಛೇದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು ವಿಕಾರವಾಗಿಯೂ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿಯೂ ಬಿದ್ದಿರುವ ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಯಲ್ಲಿ? ಕೇವಲಸತ್ಯವಾದ ಜೀವವನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿ ಸತ್ಯವಿಹೀನವಾದುದರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಎಂತಹ ಬುದ್ಧಿ ಹೀನತೆ? ಕೋಗಿಲೆ ಕೇವಲ ಮಾಂಸ ನರ ಹೃದಯ ಲೋಮನಾಳಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವೇ? ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸತ್ಯವಾದ ಆತ್ಮವನ್ನು ಮೂಲೆಗಿಟ್ಟು ನಿರ್ಜೀವವಾದ ಮಾಂಸದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಮತಿಹೀನರ ಕಾರ್ಯ.

ಪ್ರಕೃತಿಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಆತ್ಮಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೂ ಆತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದುದು. ಜಗತ್ತೇ ಒಂದು ಮಹಾ ದೇವಾಲಯ. ನಾವು ದೇವತಾರಾಧನೆಗೆ ಬಂದ ಭಕ್ತರು. ಸನ್ನಿವೇಶದ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಮ್ಮ ಧ್ಯೇಯವು ಮರೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ. ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ, ಒಂದು ಸಲವಾದರೂ, ದೇವರ ದರ್ಶನವಾಗದಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಹಾ, ಜಗತ್ತು ಎಂತಹ ದೇವಸ್ಥಾನ! ಎಲ್ಲಾ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ, ಸ್ವರಮೇಳವಿದೆ, ಹೂಮಾಲೆಗಳಿವೆ; ಗೋಪುರಗಳಿವೆ; ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿವೆ; ಶಾಸನಗಳಿವೆ; ಅರ್ಚಕರಿದ್ದಾರೆ.

ಆದರೆ ಯಾವ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಡಲಿನಂತಹ ಪಂಚಪಾತ್ರೆಯ ಇದೆ? ಆಕಾಶದಂತಹ ಗೋಪುರವಿದೆ? ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ತಾರಕೆಗಳಂತಹ ದೀಪಗಳಿವೆ? ಮಾನವರಂಥಾ ಸಜೀವರಾದ, ಪ್ರೇಮಮಯರಾದ, ಸಮಯಕ್ಕೊದಗುವ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ? ಜಗತ್ತಿನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ತೋರಿರುವ ಕೃಪೆಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಕರುಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಇನ್ನಾವ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಲ್ಲೆವು? ವಿಹಂಗಮಗಾನಕ್ಕೆ ಸರಿಸಾಟಿಯಾದ ಸ್ವರಮೇಳವು ಯಾವ ದೇವರ ನಿಲಯದಲ್ಲಿದೆ? ವನಮಾಲೆಗಿಂತಲೂ ದಿವ್ಯವಾದ ಹೂಮಾಲೆ ಯಾವುದಿರುವುದು? ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವಿದೆಯೇ? ದಂಪತಿಗಳ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾದ ಆತ್ಮಯಜ್ಞಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಯಜ್ಞವುಂಟೇ? ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವಂತ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಯಾದ ಮಾನವನ ಹೃದಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೃತುಪೀಠವಿದೆಯೇ? ಹೊಳೆ ತೊರೆ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಅಗ್ರೋದಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ದಿವ್ಯವಾದ ತೀರ್ಥ ಬೇರೊಂದಿದೆಯೇ?

ಇಂತಹ ಮಹಿಮಾನಂದಮಯವಾದ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನಲಿದಾಡುವ ನಮಗೆ “ಪ್ರಕೃತಿಸೌಂದರ್ಯ” ವೆಂಬ ಉಪನ್ಯಾಸವಾದರೂ ಏಕೆ?

ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಗೆಲೆಯರೆ
ದಿವ್ಯಮಂತ್ರ ಘೋಷವಾ!
ಏಳಿ ಏಳಿ ಬೇಗನೇ
ಜಗದ ಗುಡಿಗೆ ಪೋಗುವಾ!
ಶಶಿಯು ರವಿಯು ತಾರಕೆಗಳು ದೀಪವಾಗಲಿ,
ಕಾನನಗಳು ವಿಕಸಿತ ಸುಮ ಮಾಲೆಯಾಗಲಿ!
ಮೇಲೆ ನಲಿವ ನೀಲಗಗನ ಗೋಪುರಾಗಲಿ,
ಕಡಲು ತೊರೆ ತಟಾಕ ಪಂಚಪಾತ್ರೆಯಾಗಲಿ!
ವರ ತರಂಗ ಸಲಿಲಧಾರೆ ತೀರ್ಥವಾಗಲಿ,
ದಿವ್ಯ ಪುಷ್ಪಗಂಧವೆಮ್ಮ ಧೂಪವಾಗಲಿ!
ಕೋಕಿಲಾದಿ ವಿಹಗಗೀತ ವಾದ್ಯವಾಗಲಿ,
ಹೃದಯ ಪ್ರೇಮವೆಮ್ಮ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಲಿ!
ಭಕ್ತಿಯೆಮ್ಮ ದಿವ್ಯ ಆತ್ಮ ಯಜ್ಞವಾಗಲಿ,
ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞ ಶಾಲೆ ಹೃದಯಪೀಠವಾಗಲಿ!

ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಗೆಲೆಯರೆ
ದಿವ್ಯಮಂತ್ರ ಘೋಷವಾ!
ಏಳಿ ಏಳಿ ಬೇಗನೇ
ಜಗದ ಗುಡಿಗೆ ಪೋಗುವಾ!
(೧೯೨೬)

* * *

---

* ೧೯೨೬ರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಜಯಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಕಟವಾದದ್ದು, ಭಾವ, ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ತತ್ವದೃಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಲೇಖಕನ ಸದ್ಯದ ನಿಲುವು ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದಿರುವ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುವ ಗೋಜಿಗೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ.

ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಋಷಿಯ 'ದರ್ಶನ'*

ಶೃಣ್ವಂತು ವಿಶ್ವೇ ಅಮೃತಸ್ಯ ಪುತ್ರಾಃ

ಆಯೇ ಧಾಮಾನಿ ದಿವ್ಯಾನಿ ತಸ್ತುಃ ||
ವೇದಾಹಮೇತಮ್ ಪುರಷಂ ಮಹಾನ್ತಮ್
ಆದಿತ್ಯವರ್ಣಂ ತಮಸಃ ಪರಸ್ತಾತ್ ||

**ತಮೇವ ವಿದಿತಾಃ ತಿಮೃತ್ಯುಮೇತಿ
ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ವಿದ್ಯತೇ ಅಯನಾಯ ||**

"ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ದಿವ್ಯಧಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಳುತ್ತಿರುವ ವಿಶ್ವದ ಅಮೃತಪುತ್ರರಿರಾ ಆಲಿಸಿರಿ: ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಅತೀತನಾಗಿ ಆದಿತ್ಯವರ್ಣನಾಗಿರುವ ಪರಮಪುರಷನನ್ನು ನಾನು (ಅರಿತಿದ್ದೇನೆ) ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಆತನನ್ನು ಅರಿಯುವುದರಿಂದಲೇ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ದಾಟಿ ಅಮೃತರಾಗುತ್ತೇವೆ. ಅದೊಂದನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆಯ ಹಾದಿಗಳಾವುವೂ ಇಲ್ಲ."#

ದೂರವಾದುದು ನುಣ್ಣಗೆ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ಪುರಾತನವಾದುದು ಪವಿತ್ರವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಬದುಕಿರುವ ಸಾಧಾರಣ ಶಿಷ್ಯನಿಗಿಂತ ತೀರಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ವಲ್ಪ ದುಷ್ಟನೂ ನಮ್ಮ ಸಹಾನುಭೂತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಭಾಜನನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಪುರಾತನವೆಂದರೆ ಪೂಜ್ಯವಾದುದು ಎಂಬ ಭಾವವು ಮಾನವ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಳೆಯದು ಕಾಲದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದೂರವಾದುದೂ ಹೌದು, ತೀರಿಹೋದುದೂ ಹೌದು. ಮೃತನಾದವನಲ್ಲಿದ್ದ ದುರ್ಬಲತೆ ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ, ಉತ್ತಮ ಗುಣಗಳನ್ನೆ ದ್ವಿಗುಣ ಮಾಡಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸುವಂತೆ, ಪುರಾತನದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಳಿಕೆಯನ್ನೂ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಹೊನ್ನಿನೊಡನೆ ಬೆರೆಸಿ ಆರಾಧಿಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನಮನದ ಪದ್ಧತಿ, ಮೋಹ ಅಥವಾ ಭ್ರಾಂತಿ. ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಈ ಭ್ರಾಂತಿ ಮೇರೆ ಮೀರಿರುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಶರಣಾಗದೆ, ಕಾಳಿಕೆಯನ್ನೂ ಹೊನ್ನನ್ನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಾಡಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಋಷಿಯ 'ದರ್ಶನ'ವು ಸ್ಥಿರವೂ ಶಾಶ್ವತವೂ ಉನ್ನತವೂ ಚಿರ ಜಾಜ್ವಲ್ಯಮಾನವೂ ಆಗಿ, ಭೂತಕಾಲದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವತಾರೆಯಂತೆ ಮರೆಯುತ್ತದೆ; ನವೀನ ಯಂತ್ರನಾಗರಿಕತೆಯ ಧೂಳನ್ನೂ ಸದ್ಗುಣದೊಲವನ್ನೂ ತೂರಿ ಮೀರಿ ದಾಟಿಬಂದು ಕಿರಣಹಸ್ತದಿಂದಲೂ ಸಾಮಗಾನದಿಂದಲೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೈಬೀಸಿ ಕರೆಯುತ್ತದೆ.

ಆಧುನಿಕ ಜೀವನದ ಗಡಿಬಡಿಯಿಂದಲೂ ಹೋರಾಟದಿಂದಲೂ ವೇಗೋದ್ವೇಗಗಳಿಂದಲೂ ವಿಮುಖರಾಗಿ, ಕ್ಷಣಕಾಲ ಅಂತರ್ಮುಖಿಗಳಾಗಿ ಆಲಿಸಿದರೆ ಕೇಳಿಬರುತ್ತದೆ: ಭೂತಕಾಲದ ಗಭೀರ ಗರ್ಭದ ಮಹಾರಣ್ಯಗಳಿಂದ ತಪೋವನದ ಗಂಭೀರ ಋಷಿವಾಣಿ: ಆಲಿಸುವವರಿಗೆ ಎಂತಹ ಮಾಧುರ್ಯ, ಎಂತಹ ಧೈರ್ಯ, ಎಂತಹ ತೃಪ್ತಿ, ಎಂತಹ ಶಾಂತಿ!

ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೂ ಮಿಂಚಿನ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಹಾರುವ ವಜ್ರದ ಕೊಕ್ಕಿನ 'ಕಲ್ಪನೆ' ಎಂಬುವ ಮಾಯಾಪಕ್ಷಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ದೇಶ ಕಾಲಗಳನ್ನು ಕುಕ್ಕಿ ದಾಟಿ ನೋಡಿದರೆ ಆ ಪಾವನ ದೃಶ್ಯ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ: ತರಂಗ ಮಂಜುಳಗಾನದಿಂದ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಅನಂತಗಾಮಿನಿಯಾದ ನದಿಯ ತೀರದ ತಪೋವನದಲ್ಲಿ ಹಸುರಿನ ಹಾಸಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಂಡಿಸಿರುವ ಮಹರ್ಷಿ; ಆ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಯ ದಿವ್ಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾದ ಶಿಷ್ಯವರ್ಯ. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಆ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಆಗಂತುಕರಾಗಿಲ್ಲ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದ ಅಂಗಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಋಷಿಯೊಬ್ಬನೆ ಅಲ್ಲ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು; ಅಲ್ಲಿಯ ಸಮಸ್ತ ಸುಂದರ ದೃಶ್ಯವೂ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಶಿಷ್ಯನು ಋಷಿಯ ವಾಣಿಯೊಡನೆ ವಿಹಂಗಮ ಗಾಯನವನ್ನೂ

ತರುಪರ್ಣಗಳ ಮರ್ಮರ ಧ್ವನಿಯನ್ನೂ ವಾಹಿನಿಯ ವೀಚಿಗಳ ಕಲರವವನ್ನೂ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನೆದುರು ಕುಳಿತಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞನಾದ ತೇಜೋಮೂರ್ತಿಯೊಡನೆ ನೀಲಾಕಾಶವನ್ನೂ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲುಗಳನ್ನೂ ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ತರುಸಂಕುಲಗಳ ಹಸುರು ಸಿರಿಯನ್ನೂ ಮೊರೆದು ಹರಿಯುವ ತೊರೆಯ ತೆರೆಗಳ ನಲೆಯನ್ನೂ ನೊರೆಯ ತುಂತುರಿನ ಸೇಸೆಯನ್ನೂ ದೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಋಷಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಬುದ್ಧಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೃದಯಕ್ಕೆ. ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಲಭಿಸುತ್ತಿರುವುದೂ ವಿಚಾರಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ತತ್ವಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅನುಭವ ಗೋಚರವಾಗುವ 'ದರ್ಶನ'.

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ದಿವ್ಯ 'ದರ್ಶನ' ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದುದು ಅರಣ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ತಪೋವನಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರಶಾಂತ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ. ಋಷಿಯ ಆವೇಶವು ತಪೋವನದ ಸನ್ನಿವೇಶದಿಂದ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡೆಯೆ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದೆ. ಋಷಿಯ ಮಂಗಳವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ತರಂಗಿಣಿಯ ಕಲನಾದವೂ ವಿಹಂಗಮಗಳ ಇಂಚರವೂ ಮಿಲನವಾಗಿವೆ; ಅದರಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ನದೀಪ್ರದೇಶಗಳ ಮನೋಹರತೆಯೂ ಸುನೀಲವೈರಮದ ಶಾಂತಿಯೂ ಬಾಲ ದಿನೇಶನ ಕೋಮಲ ಕಿರಣಗಳ ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣಪೂರ್ಣವಾದ ಸುಖೋಷ್ಣವೂ ಲೀನವಾಗಿವೆ; ಅದರಲ್ಲಿ ತಪೋವನವಾಸಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಭರತೆಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವ ಹರಿಣಿಯ ಹೆಣ್ಣು ಚೆಲುವೂ ಜಾತಿವೈರವನ್ನುಳಿದು ಸೌಮ್ಯಭಾವವನ್ನು ತಾಳಿದ ಸಿಂಹದ ಗಂಡುಗಾಂಭೀರ್ಯವೂ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದು, ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಅಚ್ಚಾಗಿರುವ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿ, ಅವುಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಭಾವಾವೇಶವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದರೆ ನಾವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಮಹತ್ವಾದ ಭವ್ಯ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕಲ್ಪನೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ಬಾಳಬೇಕು; ಮನದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಬೇಕು; ಭಾವದಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಬೇಕು; ಋಷಿಯ ಪುಣ್ಯಕಂಠದಿಂದಲೇ ಆ ವಾಣಿಯನ್ನು ಪುನಃ ಕೇಳಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಭಾವಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ; ಆ ಋಷಿಯ 'ದರ್ಶನ'ದ ಪರಿಚಯ ಒಂದಿನಿತಾದರೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶುಷ್ಕಘೋಷವಾಗುತ್ತದೆ; ಮರುಭೂಮಿಯ ಪರ್ಯಟನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಋಷಿಗುರು ಜ್ಞಾನಿಯಾದರೂ ಶಿಷ್ಯರೊಡನೆ ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆತನಲ್ಲಿ ತೋರುವ ನಿರಹಂಕಾರ ನಮ್ಮನ್ನು ಬೆಕ್ಕಸಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ತಿಳಿದರೂ ಪಾರಂಗತ ಪಂಡಿತರೆಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಋಷಿಯ ನಮ್ರವಾಣಿಯನ್ನು ಆಲಿಸಿದರೆ ನಮಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗುರುಶಿಷ್ಯರ ಸಂಬಂಧ ಎಷ್ಟು ನಿಕಟವಾಗಿತ್ತು! ಹೌದು; ಹಾಗಿರದಿದ್ದರೆ 'ದರ್ಶನ'ವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಮಗ್ಗಿ ಕೋಷ್ಠಕವನ್ನು ಕಲಿಸಿಕೊಡಲು ಗುರುಶಿಷ್ಯರ ಐಕ್ಯಭಾವ ಒಂದು ವೇಳೆ ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ 'ದರ್ಶನ' ಮಗ್ಗಿಯ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲ. ಅದು ಹೃದಯದಿಂದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುವ ದಳ್ಳುರಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಗುರುಶಿಷ್ಯರ ಪರಸ್ಪರ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ. ಇಬ್ಬರ ಅಂತಃಕರಣಗಳೂ ಒಂದಾಗಿರಬೇಕು. ಇಬ್ಬರ ಜೀವವೀಣೆಗಳಿಗೂ ಸಮಶ್ರುತಿಯಿರಬೇಕು.

ಜಗತ್ತು ಸುಖನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಶಾಂತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ನದೀ ಅರಣ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಮೂಡುವ ಅರುಣೋದಯದ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ, ತಂಗಾಳಿ

ಮರದೆಲೆಯ ಹನಿಗಳನ್ನು ಉದುರಿಸುತ್ತ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೀಸಿ ಬರುತ್ತಿರುಲು, ಋಷಿಗುರುವಿನ ಸುಶ್ರಾವ್ಯ ಸಾಮವಾಣಿ ಇಂತೆಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ:

**ಓಂ ಸಹ ನಾವವತು ಸಹ ನೌ ಭುನಕ್ತು ಸಹ ವೀರ್ಯಂ ಕರವಾವಹೈ |
ತೇಜಸ್ವಿನಾವಧೀತಮಸ್ತು ಮಾ ವಿದ್ವಿಷಾವಹೈ ||**

ಆ ವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಅಧಿಕಾರ ಗರ್ವವಿಲ್ಲ; ಶಿಷ್ಯನ ದಾಸ್ಯಭಾವವಿಲ್ಲ. ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲ; ಸ್ವಾರ್ಥತೆಯಿಲ್ಲ. ಸಮತಾಭಾವ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತದೆ: “ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಲಿ; ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಪಾಲಿಸಲಿ. ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಬರಲಿ. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಅಧೀತ ವಿದ್ಯೆ ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಲಿ. ನಾವು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ದ್ವೇಷಿಸದಿರಲಿ.” ಎಂತಹ ಉದಾತ್ತವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿದು? ಗುರು ತನ್ನ ಪರವಾಗಿಯೂ ಶಿಷ್ಯನ ಪರವಾಗಿಯೂ ಮಹಾ ಚೈತನ್ಯವಾದ ಜಗದೀಶ್ವರನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾನೆ! ಏನನ್ನೂ ಬೇಡುತ್ತಾನೆ? ರಕ್ಷಣೆ, ಪಾಲನೆ, ಶಕ್ತಿ, ತೇಜಸ್ಸು, ಪ್ರೇಮ! ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ ಆರೋಗ್ಯದೃಢಕಾಯನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಋಷಿಗಳ ಅಭಿಮತ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮಲಾಭ ಸಾಧ್ಯ. ನೋವಿನ ಸಂಪಾದನೆಯೇ ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಪಥ ಎಂಬುದು ಅವರ ಮತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಚೀಚೆಗೆ ಋಷಿ, ತಪಸ್ವಿ, ಸನ್ಯಾಸಿ ಅಥವಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಕ್ಷಾಮಪೀಡಿತ ಪಶುವಿನಂತೆ ಬಡಕಲಾಗಿರುವ ಮನುಷ್ಯಾಕಾರ ವಿಶೇಷ ಎಂಬ ಭಾವ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ದುರ್ಬಲತೆಯನ್ನೂ ದರ್ಮವನ್ನೂ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವೆಂದಾಗಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಗುರುತು ಎಂದಾಗಲಿ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ: “ಸ್ಥಿರರಂಗೈಸ್ತುಷ್ಟುವಾಂ ಸಸ್ತನೂಭಿಃ” “ಧೃಢ ದೇಹದಿಂದಲೂ ಆನಂದಂದಿಂದಲೂ ಜೀವನವು ಸುಖವಾಗಿ ಸಾಗಲಿ” “ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಬಲಹೀನೇನ ಲಭ್ಯಃ” “ಬಲಹೀನನಿಗೆ ಈ ಆತ್ಮವು ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ.”

“ತೇಜಸ್ವಿನಾವಧೀತಮಸ್ತು” “ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಅಧೀತವಿದ್ಯೆ ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಲಿ.” ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಯನ ಬರಿಯ ಬುದ್ಧಿಯ ವಿದ್ಯೆಯಾದರೆ ಶುಷ್ಕ ತರ್ಕವಿತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿ ಗ್ರಹಿಸಿದುದು ಧ್ಯಾನಮುಖದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕು; ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು. ಎಂಬುದು ಋಷಿಯ ಆಶೆ. ಹಣತೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಬೆಳಕು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತೇಜಸ್ಸು ಬರಬೇಕಾದರೆ ಉರಿಯುವ ಮತ್ತೊಂದು ಸೊಡರಿನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಅಂತಹ ತೇಜಸ್ಸೇ ನಿಜವಾದ ವಿದ್ಯೆಯ ಚರಮೋದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಪರಮ ಸಾರ್ಥಕತೆ.

ನವೀನ ನಾಗರಿಕತೆಯ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಬಾರದುದನ್ನೆಷ್ಟು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ? ನೋಡಬಾರದುದನ್ನೆಷ್ಟು ನೋಡುತ್ತೇವೆ? ಮಾಡಬಾರದುದನ್ನೆಷ್ಟು ಮಾಡಿ ದುರ್ಬಲರೂ ರೋಗಗ್ರಸ್ತರೂ ಹತಚೇತಸರೂ ಆಗುತ್ತೇವೆ? ಯಂತ್ರಗಳು, ಯಾನಗಳು, ಜನಗಳು, ಧೂಳಿ, ಹೊಗೆ, ಗಲಭೆ, ಹೋರಾಟ, ಹೋಟಲು, ರೋಗ, ಅಶ್ಲೀಲ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ನಮಗೆ ದೈನಂದಿನ ವಿಷಯಗಳಾಗಿಹೋಗಿವೆ. ಈ ಅನಿವಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅಭದ್ರಗಳನ್ನೂ ಆ ತಪೋವನಗಳು ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಕಂಡಿರದಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಋಷಿಯ ಆಶೀರ್ವಾಣಿ ಹೀಗೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ:

ಓಂ ಭದ್ರಂ ಕರ್ಣೇಭಿಃ ಶೃಣುಯಾಮ ದೇವಾಃ

ಭದ್ರಂ ಪಶ್ಯೇಮಾಕ್ಷಭಿಯರ್ಜತ್ರಾಃ

ಸ್ಥಿರೈರಂಗೈಸುಷ್ಪುವಾಂ ಸಸ್ತನೂಭಿಃ

ವ್ಯಶೇಮ ದೇವಹಿತಂ ಯದಾಯುಃ

“ಶುಭವಾದುದನೆ ನಮ್ಮ ಕಿವಿಯಾಲಿಸಲಿ. ಪೂಜಾರ್ಹವಾಗಿ ಮಂಗಳವಾದುದನೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ನೋಡಲಿ. ದೃಢದೇಹದಿಂದಲೂ ಆನಂದದಿಂದಲೂ ದೇವಹಿತವಾಗಿ ಜೀವಮಾನವು ಸುಖವಾಗಿ ಸಾಗಲಿ.” ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಆ ಋಷಿಗೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ನಮಗೆ ಎಷ್ಟು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ನಾಂದಿಯನ್ನು ನುಡಿದ ಋಷಿ ತನ್ನ ದಿವ್ಯ ‘ದರ್ಶನ’ಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಪ್ರಾಯವಾದ ಭಾವವನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಬರಿಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ತರ್ಕದಿಂದಾಗಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದುದಲ್ಲ. ಆತನ ಒಳಗಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾದುದಾಗಿದೆ. ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಣತೆ ಎಷ್ಟು ತರ್ಕಮಾಡಿದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಳಕು ಬರುವುದೂ ಇಲ್ಲ; ಬೆಳಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ವಾಲೆ ತನ್ನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಬೆಳಕು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೆ ಸಿದ್ಧಗುರುವಿನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವು ಶಿಷ್ಯನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಬೆಳಕಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ:

ಈಶಾವಾಸ್ಯವಿದಂ ಸರ್ವಂ ಯತ್ಪಿಂಚ ಜಗತ್ಯಾಂ ಜಗತ್

ತೇನತ್ಯಕ್ತೇನ ಭೂಂಜೀಥಾ ಮಾಗ್ಯಧಃ ಕಸ್ಯಸ್ವದ್ವನಮ್ ||

“ಚರಾಚರ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಈಶ್ವರನಿಂದ ಆವರಿಸು. ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಅವನಿತ್ತುದನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸು. ಇತರರ ಸಿರಿಗೆ ಅಳುಪದಿರು.” ಇದು ಬರಿಯ ಮೇಧಾಶಕ್ತಿಗೆ ವೇದ್ಯವಾದರೆ ಕೃತಾರ್ಥವಾಗದು; ಭಾವಕ್ಕೂ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕು. ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಜೀವಕೋಟಿಗಳೂ, ಚಲಿಸದಿರುವ ಜಡವಸ್ತುಗಳೂ, ಈ ಪೃಥ್ವಿ, ಈ ಆಕಾಶ, ಈ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರು, ಈ ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಭಯಂಕರ ದೂರದಲ್ಲಿ ಹೊಳಪಿನ ಹೊಳೆಗಳಂತಿರುವ ಭೀಷಣಗಾತ್ರದ ನೀಹಾರಿಕಾ ಸಮೂಹಗಳು, ಈ ನದಿ, ಅರಣ್ಯ, ಪರ್ವತ, ಫಲ, ಕುಸುಮ, ಪ್ರಭಾತ, ಸಂಧ್ಯೆ, ಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ, ವರ್ಷ, ನಿದಾಘ, ದಿವಾ, ರಾತ್ರಿ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈಶ್ವರನ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಮೂರ್ತಿಗಳೆಂಬ ಭಾವವು ಮನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಬೇಕು. ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಶ್ವರೂಪಿಯಾಗಿರುವ ಈಶ್ವರನ ಮಹಾಂಗ ವಿಶೇಷಗಳೆಂದೂ ಆ ಮಹಾಚೈತನ್ಯ ಸಮುದ್ರದ ತರಂಗ ಸ್ವರೂಪಗಳೆಂದೂ ನಮಗೆ ಬೋಧೆಯಾಗಿ ನಮ್ಮಾತ್ಮ ಆನಂದೋಜ್ವಲವಾಗಬೇಕು. ಕುದ್ರಕ್ಕುದ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾ ಮಹತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಏಕಮೇವ ಅದ್ವಿತೀಯ ಚೈತನ್ಯವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆ ಭಾವದೀಪ್ತವಾಗಿ ಎದೆಯ ಹಣತೆಯಲ್ಲಿ ಉರಿಯಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವವನ್ನೂ ಈಶ್ವರನಿಂದ ತುಂಬಿ, ಆವರಿಸಿ, ಆಸ್ವಾದಿಸಬೇಕು. ಜುಗುಪ್ಸೆಯಿಂದ ವಿಸರ್ಜಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದಲ್ಲ ಋಷಿವಾಣಿ - ‘ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಅದನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸಬೇಕು.’ ಇತರರ ಸಿರಿಗೆ ಆಸೆಪಡಬಾರದು. ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ನಿಸ್ಸಂಗತೆಯಿಂದಲೂ

ನಿಷ್ಕಾಮತೆಯಿಂದಲೂ ನಿರ್ಮಾತ್ಮಯದಿಂದಲೂ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಸವಿಯಬೇಕು. ಋಷಿಯ ರಸದೃಷ್ಟಿಗೆ ಜಗತ್ತು ತಪೋವನವೂ ಹೌದು, ನಂದನೋದ್ಯಾನವೂ ಹೌದು; ಸಾಧನಾರಂಗವೂ ಹೌದು, ವಿಹಾರಭೂಮಿಯೂ ಹೌದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದಮಯನಾದ ಈಶ್ವರನ ಈ ಉದಾರ ತಪೋದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಜುಗುಪ್ಸೆಗಾಗಲಿ ನಿರಾಶೆಗಾಗಲಿ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಕ್ಕಾಗಲಿ ಅವಕಾಶ ಕೊಡಬಾರದು.

**ಯಸ್ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯಾತ್ಮನೈವಾನುಪಶ್ಯತಿ |
ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಚಾತ್ಮಾನಂ ತತೋ ನ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ |**

“ಎಲ್ಲವನು ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮವನು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವವನಿಗೆ ಜುಗುಪ್ಸೆ ಇಲ್ಲ.”

**ಕುರ್ವನ್ನೇವೇಹ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜಿಜೀವಿಷೇಚ್ಚತಂ ಸಮಾಃ |
ಎವಂ ತ್ವಯಿ ನಾನ್ಯಥೇತೋಽಸ್ಮಿ ನ ಕರ್ಮ ಲಿಪ್ಯತೇ ನರೇ ||**

“ಒಂದು ಶತಮಾನ ಬಾಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವಾತನು ಕರ್ಮಮಾಡುತ್ತಲೆ ಬಾಳಬೇಕು. ಹಾಗೆ (ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಈಶ್ವರನಿಂದ ಆವರಿಸಿ) ಬಾಳಿದರೆ ಕರ್ಮಲೇಪನವಿಲ್ಲ.” ನೂರುವರ್ಷ ಬಾಳಬೇಕೆನ್ನುವವನು ತ್ಯಾಗಪೂರ್ಣವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೆ ಬಾಳಬೇಕು. ತ್ಯಾಗದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸೋಮಾರಿತನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಋಷಿಗೆ ಸರಿಬೀಳುವ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಎಂತಹ ಕರ್ಮಮಾಡಬೇಕು? ಯಜ್ಞ ಯಾಗ ಹೋಮ ಮೊದಲಾದ ಬಣಗು ಕರ್ಮಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಎಸಗಬೇಕೆಂದಲ್ಲ ಋಷಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಂತಹ ಸ್ಥೂಲ ಜಡ ಕರ್ಮಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ನಿಜವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. “ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಂ ಮಾನ್ಯಮಾನಾ ವರಿಷ್ಠಂ ನಾನ್ಯಚ್ಛೇಯೋ ವೇದಯಂತೇ ಪ್ರಮೂಢಾಃ | ನಾಕಸ್ಯ ಪೃಷ್ಠೇ ತೇ ಸುಕೃತೇಽನುಭೂತ್ವೇಮಂ ಲೋಕಂ ಹೀನತರಂ ವಾ ವಿಶಂತಿ ||” “ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಬಹು ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಬೇರೆ ಹಾದಿಯನ್ನೇ ಅರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸುಕೃತಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅನುಭವಿಸಿದ ಮೇಲೆ, ಅವರು ಪುನಃ ಈ ಲೋಕಕ್ಕಾಗಲಿ, ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೀನತರ ಲೋಕಕ್ಕಾಗಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ.” ಅಂತಹ ಕರ್ಮಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೆ ಪರಮ ಕರ್ತವ್ಯಗಳೆಂದು ವಾದಿಸುವ ವೇದವಾದರತರಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯಗ್ರಸ್ತರನ್ನು ಕುರಿತು ಋಷಿ ಇಂತೆಂದು ಕನಿಕರದಿಂದ ಮೂದಲಿಸಿದ್ದಾನೆ: “ಅವಿದ್ಯಾಯಾಮಂತರೇ ವರ್ತ ಮಾನಾಃ ಸ್ವಯಂ ಧೀರಾಃ ಪಂಡಿತಂ ಮಾನ್ಯಮಾನಾಃ ಜಂಘನ್ಯಮಾನಾಃ ಪರಿಯಂತಿ ಮೂಢಾ ಅಂಧೇನೈವ ನೀಯಮಾನಾ ಯಥಾಂಧಾಃ ||” “ಅವಿದ್ಯೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ತಾವು ಬುದ್ಧಿವಂತರೆಂದೂ ಪಂಡಿತರೆಂದೂ ಭ್ರಮಿಸಿ, ಕುರುಡರಿಂದ ನಡೆಯಿಸಲ್ಪಡುವ ಕುರುಡರಂತೆ, ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕಷ್ಟಕ್ಕೀಡಾಗಿ ತೊಳಲುತ್ತಾರೆ.”

‘ಕರ್ಮ’ ಮಾಡುತ್ತ ನೂರುವರ್ಷ ಬಾಳಬೇಕು, ಎಂದರೆ ‘ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದ ಕರ್ಮ’ ಎಂದರ್ಥ. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ; ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಮಂಗಳಾರತಿ ಎತ್ತಿದ

ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ, ದೇವರಿಗೆ ಒಂದು ಮಣ ಬಂಗಾರದ (ಅದನ್ನು ಬಡಬಗ್ಗರಿಂದ ಸುಲಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ) ಕಿರಿಟೆ ಮಾಡಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಟೋಪಿಹಾಕಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ, ತುಪ್ಪವನ್ನು ಬೆಂಕಿಗೆ ಹೊಯ್ದು ಸ್ವಾಹಾ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆತನ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಒಲಿಯಬೇಕು; ಅದರಲ್ಲಿಯ ಸೊಬಗನ್ನು ಸವಿದು ನಲಿಯಬೇಕು; ಆತನ ಜೀವರಾಶಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಬೇಕು; ಅವುಗಳ ಸೇವೆ ಮಾಡಬೇಕು; ಆತನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು, ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು; ಆತನಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಬೇಕು. ಅದು ಆರಾಧನೆ, ಅದು ಸಾಧನೆ. ಅದರಿಂದ ಪರಮ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ.

ನಮಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ರುಚಿಯಾಗಿರುವುದು ಪ್ರೇಯಸ್ಸು; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಹಿತಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಸು. ಬುದ್ಧಿವಂತನು ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ: ಶ್ರೇಯಶ್ಚ ಪ್ರೇಯಶ್ಚ ಮನುಷ್ಯಮೇತಸ್ಮೌ ಸಂಪರೀತ್ಯವಿವಿನಕ್ತಿ ಧೀರಃ | ಶ್ರೇಯೋಹಿ ಧೀರೋಽಭಿಪ್ರೇಯಸೋ ವೃಣೀತೇ ಪ್ರೇಯೋಮಂದೋ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಾದ್ವೃಣೀತೇ ||

“ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಪ್ರೇಯಸ್ಸುಗಳೆರಡೂ ಮನುಷ್ಯನ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಧೀರನು (ಬುದ್ಧಿವಂತನು) ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಧೀರನು ಪ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನೇ ಕೋರುತ್ತಾನೆ. ಮಂದಮತಿ ಶರೀರಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಆರಿಸುತ್ತಾನೆ.”

ನಿಜವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಅನಂತದಲ್ಲಿದೆ; ಅಲ್ಪದಲ್ಲಿದೆ. ಸಾಂತವಾದುದು ಎಂದಿಗೂ ಅನಂತ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಂತವನ್ನು ತಿಳಿಯಲೂ ಅನುಭವಿಸಲೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು. “ಯೋ ವೈ ಭೂಮಾತತ್ಸುಖಂ ನಾಲೈ ಸುಖಮಸ್ತಿ, ಭೂಮೈವ ಸುಖಂ, ಭೂಮಾತ್ಮೈವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯ ಇತಿ.” “ಅನಂತವು (ಭೂಮಾ) ಸುಖ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು.”

ತಿಳಿಯುವುದೆಂದರೇನು? ತಿಳಿಯುವುದು ಹೇಗೆ? ದಾರಿ ಯಾವುದು? ರೀತಿಯಾವುದು ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಗಹನವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಬಹುಶಃ ನೇರವಾಗಿ ದೊರೆಯಲಾರದು. ಆದರೂ ಋಷಿ ಅದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೇತ್ರಾತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಇತ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಜಡಪ್ರಪಂಚದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಇತ್ಯರ್ಥ ಹೇಳುವುದು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಯಾವ ಮಾತಿಗೂ ಯಾವ ಅಳತೆಗೂ ಸಿಲುಕದೆ ಅನಂತವೂ ಅಸೀಮವೂ ಅಗೋಚರವೂ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವೂ ಆಗಿರುವ ಆತ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ‘ಎರಡು ಎರಡಲಿ ನಾಲ್ಕು’ ಎಂದಂತೆ ಗುಣಾಕಾರಹಾಕಿ ನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಎಂದಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಅಷ್ಟುದೂರ ಹೋಗುವುದೂ ಬೇಡ. ಒಂದು ಸಾಧಾರಣ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ. ತಾಯಿಯೊಬ್ಬಳು ಅರ್ಧ ಘಂಟೆಯ ಹೊತ್ತು ಪಲ್ಯಕ್ಕೆ ತರಕಾರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ. ಆಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ‘ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯ ಕಾಲ ನೀನು ಕಡಿದಿದ್ದೇನು’ ಎಂದು ನೀವು ಕೇಳಿದರೆ ಆಕೆ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲೂ ಸಮರ್ಥಳಾಗುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ. ಆ ಕೆಲಸದ ಅಳತೆ ತೂಕಗಳನ್ನೂ ಶ್ರಮವನ್ನೂ ನೀವು ಗ್ರಹಿಸಲೂ ನಿಮಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ತಾಯಿ ಅರ್ಧಗಂಟೆಯ ಹೊತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಕಂದನನ್ನು ಮುದ್ದಿಸುವ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುತ್ತಾಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ. ಆಗ ನೀವು ಹೋಗಿ ಹಿಂದೆ ಹಾಕಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೇ ಹಾಕಿದರೆ, ಆಕೆ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ

ತೋರಿಸಿಯಾಳು? ಯಾವ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯಾಳು? ಹೇಳಿದರೂ ಆ ಅನುಭವವರಿಯದ ನಿಮಗೆ ಅದು ತಿಳಿಯುವುದೆಂತು? ಇಂತಹ ಸಾಧಾರಣ ಅನುಭವವೇ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾಗುತ್ತದೆ, ಅಪ್ರಮೇಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಮೇಲೆ ಅನಂತದ ಅನುಭವದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದೇನು? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಮಾಣಿಕರಾದ ತಾತ್ವಿಕರೆಲ್ಲರೂ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ 'ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ' ಎಂದು ಭಾವವಲ್ಲ; 'ಜ್ಞಾನಾತೀತವಾಗಿರುವಿಕೆ' ಅಥವಾ 'ಬುದ್ಧಿಮೇರೆಯನ್ನು ಮೀರಿರುವಿಕೆ' ಎಂದು ಭಾವ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಭೂಮವಾದ ಆತ್ಮವು ಬಹಳ ಓದುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಮೇಧಾಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಲಭಿಸುವುದಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಋಷಿಯ ವಾಕ್ಯ. ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹಶಾಲೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ದರ್ಶನೋದಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೂ ಅಧ್ಯಾಯಿಗಳೂ ಇದ್ದಾರೆ! ಹಾಗೆಯೇ ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಾಯಿಪಾಟಿ ಮಾಡಿ, ಬೇಕಾದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಿಂದುಮುಂದಾಗಿ, ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ, 'ಉಲ್ಟಾ ಸೀದಾ' ಲಾಗ ಹಾಕಿಸಿ ಹೇಳುವ ಘನಪಾರಿಗಳೆಷ್ಟಿದ್ದಾರೆ! ಹಾಗೆಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಟೀಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ ಗಂಟೆಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ತರ್ಕಮಾಡುವ ಪಂಡಿತೋತ್ತಮರೂ ಜಗದ್ಗುರುಗಳೂ ಎಷ್ಟಿದ್ದಾರೆ! ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ದರ್ಶನೋದಯವಾಗಿದೆಯೇ? ಅವರ ಜೀವನವನ್ನೂ ಅವರ ಸಂಕುಚಿತ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಅವರ ಅವಿಶಾಲವಾದ ಮತ್ತು ಅನುದಾರವಾದ ಹೃದಯವನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ 'ಆಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ತಾನೆ ಹೇಗೆ? ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತವೊಂದನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡರೆ ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತದೆ. ಬರಿಯ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಎಣ್ಣೆಬತ್ತಿ ಹಣತೆಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷಬಹುಲವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಂತೆಯೇ ಹೊರತು ಅದರಿಂದ ದೀಪಕಾಂತಿ ಮೈದೋರುವುದಿಲ್ಲ. "ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರವಚನೇನ ಲಭ್ಯೋ ನ ಮೇಧಯಾ ನ ಬಹುನಾ ಶ್ರುತೇನ" "ಪ್ರವಚನದಿಂದಾಗಲಿ ಮೇಧಾಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಬಹುಶ್ರುತಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಈ ಆತ್ಮವು ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ?" ಅದರ "ಯಮೇವೈಷ ವೃಣುತೇ ತೇನ ಲಭ್ಯಸ್ತಸ್ಯೈಷ ಆತ್ಮಾ ವಿವೃಣುತೇ ತನುಂ ಸ್ವಾಮ್" "ಯಾವನು ಅದನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ ಅದು ತನಗೆ ತಾನೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹವನಿಗೆ ಆತ್ಮವು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರುತ್ತದೆ." ಬರಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯನದಿಂದಲ್ಲ, ಸಾಧನೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಆತ್ಮವು ಸ್ವಯಂ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂಬುದು ಋಷಿಗುರುವಿನ ಬೋಧೆ.

ಮೇಧಾಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಪ್ರವಚನದಿಂದಾಗಲಿ ಬಹುಶ್ರುತಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಆತ್ಮವು ಏಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅದು ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸು, ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ; ಅತೀತವಾಗಿದೆ. ಕಣ್ಣು ನೋಡುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಕಿವಿ ಕೇಳುತ್ತದೆ ಆದರೆ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಯಾವುದರ ಆಧಾರದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಚಿಂತಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ಯಾವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಮನಸ್ಸಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಅರಿಯಲಾರದು. ಅಂಶವು ಪೂರ್ಣವನ್ನೆಂದಿಗೂ ಗ್ರಹಿಸಲಾರದು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಋಷಿಯ ಉದಾರ ಮಧುರವಾಣಿ ಇಂತೆಂದು ಅನನುಕರಣೀಯವಾಗಿ ಉಲಿಯುತ್ತದೆ:

“ನ ತತ್ರ ಚಕ್ಷುರ್ಗಚ್ಛತಿ ನ ವಾಗ್ಚ್ಛತಿ ನೋ ಮನೋ ನ ವಿದೋ ನ ವಿಜಾನೀಮೋ ಯ ಧೈತದನುಶಿಷ್ಯಾತ್ || ಅನ್ಯದೇವ ತದ್ವಿದಿತಾದಥೋ ಅವಿದಿತಾದಧಿ | ಇತಿ ಶುಶ್ರುಮ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಯೇನಸ್ತದ್ವ್ಯಾಚಚಕ್ಷಿರೇ ||”

“ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಯಾವುದೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಮಗದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಇತರರಿಗೆ ಬೋಧಿಸುವುದೆಂತೋ ಅದನೂ ನಾವು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ತಿಳಿದುದಕ್ಕದು ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ; ತಿಳಿಯದುದನು ಮೀರಿದೆ. ಹೀಗೆಂದು ನಮಗದನು ಕಲಿಸಿದ ಪೂರ್ವದ ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.”

ಕಲಿಸಲೆಂದು ಕುಳಿತಿರುವ ಗುರು ಕಲಿಯಲೆಂದು ಕುಳಿತಿರುವ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ: “ನಮಗದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಇತರರಿಗೆ ಬೋಧಿಸುವುದೆಂತೋ ಅದನೂ ನಾವು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ” ಎಂದು. ಅದೀಗ ನಿಜವಾದ ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಕನ ಧೀರಮತಿ. ಗುರುಗಳೆಂದು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹೀಗೆ ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹೇಳಿಯಾರು? ಹೇಳಿದರೆ ಗೌರವವೆಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕಡಮೆಯಾದರೆ! ಅಂಥವರು ಸತ್ಯೋಪಾಸಕರಲ್ಲ. ಅವರ ಹೃದಯವಿರುವುದು ಮಿಥ್ಯೆಯಲ್ಲಿ. ಅವರು ಪೂಜಿಸುವುದು ‘ಅದನ್ನಲ್ಲ’, ‘ಇದನ್ನು.’ ಆದರೆ ‘ಇದು’ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ.

**ಯನ್ಮನಸಾ ನ ಮನುತೇ ಯೇನಾಹುರ್ಮನೋ ಮತಂ |
ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ವಂ ವಿದ್ಧಿ ನೇದಂ ಹದಿದಮುಪಾಸತೇ ||**

“ಮನಸ್ಸು ಅದನ್ನು ಚಿಂತಿಸಲಾರದು; ಏಕೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸು ಚಿಂತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ ಅದು. ಅದನೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿ; ಜನರು ಉಪಾಸಿಸುವ ಇದನ್ನಲ್ಲ.”

“ಅದರಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ‘ಇದು’ ಎಂದರೆ ಈ ‘ಜಗತ್ತು’, ‘ಇಲ್ಲ’ ಎಂದರೆ ‘ಅದು’ ‘ಇದ’ನ್ನು ಮೀರಿದೆ. ‘ಇಲ್ಲಿ’ ಎಷ್ಟೇ ಮಹತ್ತಾದುದು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ‘ಅಲ್ಲಿ’ ಅದು ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗುತ್ತದೆ.” ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಸೃಷ್ಟಿಯ ಮಹಿಮೆ ಗೌರವಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬೇಕೆಂದಲ್ಲ, ಅವ್ಯಕ್ತದ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮದ ಅನಿರ್ವಚನೀಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೆಂದು ಋಷಿ ಹೀಗೆಂದು ರೋಮಾಂಚವಾಗುವಂತೆ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ:

**ನ ತತ್ರ ಸೂರ್ಯೋ ಭಾತಿ ನ ಚಂದ್ರತಾರಕಂ
ನೇಮಾ ವಿದ್ಯುತೋ ಭಾಂತಿ ಕುತೋಽಯಮಗ್ನಿಃ |
ತಮೇವ ಭಾಂತಮನುಭಾತಿ ಸರ್ವಂ
ತಸ್ಯ ಭಾಸಾ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಭಾತಿ ||**

“ರವಿ ತೋಳಗನಲ್ಲಿ, ಶಶಿ ಬೆಳಗನಲ್ಲಿ, ತಾರೆ ಹೊಳೆಯುವ ಅಲ್ಲಿ. ಮಿಂಚು ಮಿಂಚದು ಅಲ್ಲಿ. ಉರಿಯಬಲ್ಲದು ಎಂತು ಈ ಬೆಂಕಿ? ಅವನು ಹೊಳೆದರೆ ಅವನನನುಸರಿಸಿ ಎಲ್ಲ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದೆಲ್ಲ ಅವನ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೆ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ.”

ಇಂತು ನೇತ್ರಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಹಾಡಿದ ಋಷಿ ಇತ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ಹಾಡಿದ್ದಾನೆ. “ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ, ಅದಲ್ಲ, ಇದಲ್ಲ” ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದರೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವುದು ಶೂನ್ಯ ಎಂದು ಅನೇಕರು ಭಾವಿಸಿತ್ತಾರೆ. ಕಣ್ಣು ಕಾಣದುದೂ, ಕಿವಿ ಕೇಳದುದೂ, ಮನಸ್ಸು ಅರಿಯದುದೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೊಚರಿಸದುದೂ ಶೂನ್ಯವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು? ಉತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಅದು ಶೂನ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿಯೂ, ಅದು ಸರ್ವ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದುದು, ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಣವಾಗಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಮಾಧಾರವಾದುದು ಮತ್ತು ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಸತ್ಯವಾದುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಬೋಧಿಸಲೆಂದೂ ಋಷಿ ಇಂತು ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ:

“ಶೋತ್ರಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಮನಸೋ ಮನೋ ಯದ್ವಾಚೋ ಹ ವಾಚಂ ಸ ಉ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಶ್ಚಕ್ಷುಷಶ್ಚಕ್ಷುಃ | ಅತಿಮುಚ್ಯ ಧೀರಾಃ ಪ್ರೇತ್ಯಾಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾದಮೃತಾ ಭವಂತಿ |”

“ಕಿವಿಗೆ ಕಿವಿ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮನಸ್ಸು; ನಾಲಗೆಗೆ ನಾಲಗೆ; ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣು; ಮಿಥ್ಯೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಜ್ಞಾನಿಯು ದೇಹಾಂತರದಲಿ ಅಮೃತವಾಗುತ್ತಾನೆ.”

**ತದೇಜತಿ ತನ್ನೈಜತಿ ತದೂರೇ ತದ್ವಂತಿಕೇ |
ತದಂತರಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ತದು ಸರ್ವಸ್ಯಾಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯತಃ ||**

“ಚಲಿಸುತ್ತದೆ, ಚಲಿಸದಿದೆ, ದೂರವಿದೆ, ಹತ್ತಿರವಿದೆ; ಎಲ್ಲದರ ಒಳಗೂ ಇದೆ, ಎಲ್ಲದರ ಹೊರಗೂ ಇದೆ.”

ಹೌದು; ಋಷಿಗುರುವೇನೋ ಹೀಗೆ ಮಂಜುಳವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಆ ಶಬ್ದಜಾಲವು ಮಹಾರಣ್ಯದಂತೆ ವಿಭ್ರಮಕಾರಿಯಾಗಿದೆಯಲ್ಲಾ? ಬುದ್ಧಿಗೆ ಯಾವುದೂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ! ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಋಷಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ದ್ವಂದ್ವಮಯವೂ ಸ್ಥೂಲವೂ ಆದ ವ್ಯಕ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಲೋಸ್ಕರ ಆ ವ್ಯಕ್ತಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶ ಮಾತ್ರವಾಗಿ ಜೀವಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಉದ್ಭವಿಸಿರುವ ಈ ಬುದ್ಧಿ, ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವವೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರವೂ, ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅತೀತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಆತ್ಮವನ್ನು, ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ, ಗ್ರಹಿಸಲಾರದು. ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಇತರ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಂತೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನುವವನಿಗೆ ಆತ್ಮವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಇದು ಬುದ್ಧಿಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದಲ್ಲ ಎಂದು ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅವನಿಗೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಗೋಚರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು:

**ಯಸ್ಯಾ ಮತಂ ತಸ್ಯ ಮತಂ ಯಸ್ಯ ನ ವೇದ ಸಃ |
ಅವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜಾನತಾಂ ವಿಜ್ಞಾತಮವಿಜಾನತಾಂ ||**

“ತಿಳಿಯದವನಿಗೆ ಅದು ತಿಳಿದಿದೆ. ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಅದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅದು ತಿಳಿಯದವನಿಗೆ ತಿಳಿದುದೂ ತಿಳಿದವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದುದೂ ಆಗಿದೆ.”

ಇದು 'ದರ್ಶನ' ವೇದ್ಯವಾದುದು; ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಗೋಚರವಾದುದಲ್ಲ. ಹಾಗೆಂದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಋಷಿಗೆ ಅದರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಏನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ; ಆತನೂ ಅಜ್ಞಾನಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಇತರ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಬುದ್ಧಿ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲಸಾಧ್ಯ. ಆದರೂ ಋಷಿಯ ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಅದು ಗೋಚರವಾಗಿದೆ. ಆತನ ಅನುಭವವನ್ನು ಯಾವ ಭಾಷೆಯೂ ವಣಿಸಲಾರದು. "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ; ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ." ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಲು ಹೋದರೆ ಮಾತು ಸೋತು ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಕೂಡ ಅಪ್ರಾಪ್ಯವಾದುದು. ಈ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಋಷಿ ಹೀಗೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ:

**ನಾಹಂ ಮನ್ಯೇ ಸುವೇದೇಶಿ ನ ವೇದೇಶಿ ವೇದ ಚ |
ಯೋ ನಸ್ತದ್ವೇದ ತದ್ವೇದ ನೋ ನ ವೇದೇಶಿ ವೇದ ಚ ||**

"ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆಂದು ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ. 'ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ಎಂದಲ್ಲ, ಆದರೂ ತಿಳಿದಿದೆ' ಎನ್ನುವುದರ ಭಾವ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ತಿಳಿದವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ."

ಋಷಿಗೆ ಸತ್ಯ ಅನುಭವಗೋಚರವಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ಅದು ಬುದ್ಧಿ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದಲ್ಲ. ಅಂತಹುದನ್ನು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದೆಂತು? ಏನು ಚಿಂತಿಸಿದರೂ ವಾಚಿಸಿದರೂ ಅದು ಅರ್ಥಸತ್ಯ ಅಥವಾ ಅಪಸತ್ಯವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು 'ಏಕ' ಎಂದಾಗಲಿ, 'ಬಹು' ಎಂದಾಗಲಿ 'ಕರುಣ' ಎಂದಾಗಲಿ 'ಕ್ರೂರ' ಎಂದಾಗಲಿ 'ಎಲ್ಲ' ಎಂದಾಗಲಿ 'ಇಲ್ಲ' ಎಂದಾಗಲಿ ಯಾವ ಗುಣ ಮಾನ ಸಂಬಂಧಗಳಿಂದಾಗಲಿ ವಿಶೇಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಗುಣಾತೀತವಾದುದು ಎಂದರೆ ಗುಣಮಯ ಮತ್ತು ನಿರ್ಗುಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಅವರ್ಣನೀಯವಾದುದು. ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾನಸಂಬಂಧ ದೂರವಾಗಿ ಅಮೇಯವಾದುದು. ಅಂತಹ ಆತ್ಮವನ್ನು ಇತರ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಗಣಿತವನ್ನೂ ಕುರಿತು ಆಡುವಂತೆ 'ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ' ಎನ್ನುವುದು ಮೂರ್ಖತನಕ್ಕೆ ಮಹಾಸಾಕ್ಷಿ. ಆದರೂ ಋಷಿಯ ಎದೆ ಅದನ್ನು ಕಂಡಿದೆ. ಮನಗಾಣೆಯಿಂದ ಅವನು ಅದನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ; ಎದೆಗಾಣೆಯಿಂದ ಅರಿತಿದ್ದಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಋಷಿ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಹಲಾತ್ತಾಗಿ ಆದರೂ ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಹುಶಃ ಶಿಷ್ಯನ ಮನದಲ್ಲಿ "ಗುರು ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ದೀಪವಿಟ್ಟಂತೆ ಹೀಗೆ ವಿರೋಧಾಭಾಸವಾಗಿ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆತನಿಗೂ ಪೂರ್ಣಸತ್ಯದ ಅನುಭವ ಆಗಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಆಗಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆಯೇ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಅನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದನು?" ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಮೊಳೆತಿರಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಅವನು ಒಳಗೊಳಗೆ ತರ್ಕ ವ್ಯಾಕರಣ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿ, ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಿ, ವಾದದಲಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸೋಲಿಸುವಂತಾದರೆ ತಾನು ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗುತ್ತೇನೆ; ವಾದದಲ್ಲಿ 'ಕೂದಲು ಸೀಳುವ' ಕುಶಲತೆಯಿರುವುದೇ ವಿದ್ಯೆಯ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿರಬಹುದು. ಅಂತಹ ವಿಷಮವಾದ 'ಜ್ಞಾನದ ಅಜ್ಞಾನ'ವನ್ನು ಬೇರುಸಹಿತ ಕೀಳಲೆಂದು ಋಷಿ ಇಂತೆಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ:

ಅಂಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ ಯೇವಿದ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ |

ತತೋ ಭೂಯ ಇವ ತೇ ತಮೋ ಯ ಉ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ರತಾಃ ||

“ಅವಿದ್ಯೆಯನೆ ಉಪಾಸಿಸುವವರು ಕುರುಡುಗತ್ತಲೆಗಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಮಾತ್ರ ನಿರತರಾದವರು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಗಳಿಯುತ್ತಾರೆ!” ಈ ಶ್ಲೋಕ ಇಬ್ಭಾಷಿಯ ಕೂರಸಿಯಂತೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಸಾಧಕನನ್ನೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಪಂಡಿತನನ್ನೂ ತಿವಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಋಷಿಯ ‘ದರ್ಶನ’ ದೀಪದ ಒಂದು ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಿರಣವಾಗಿದೆ. ಋಷಿ ‘ಅವಿದ್ಯೆ’ ಮತ್ತು ‘ವಿದ್ಯೆ’ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ‘ಅವಿದ್ಯೆ’ ಎಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಜ್ಞಾನವೂ ಎಂದರ್ಥ. ವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತವೂ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸರ್ವಜ್ಞಾನವೂ ಎಂದರ್ಥ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರ, ಪ್ರಾಣಿಶಾಸ್ತ್ರ, ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಆರೋಗ್ಯ, ಕೀರ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಸಂಪಾದನೆಯ ಮಾರ್ಗಗಳೂ ‘ಅವಿದ್ಯೆ’ಗೆ ಸೇರುತ್ತವೆ. (ಇಲ್ಲಿ ‘ಅವಿದ್ಯೆ’ ಎನ್ನುವ ಮಾತಿಗೆ ‘ದುವಿದ್ಯೆ’ ಎಂಬಂತೆ ಕೆಟ್ಟ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಅದೊಂದು ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪದ) ಹಾಗೆಯೆ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ವೇದ ಉಪನಿಷತ್ತು, ಆಗಮ, ಉಪಾಸನೆ, ಪೂಜೆ, ಧ್ಯಾನ, ತಪಸ್ಸು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ‘ವಿದ್ಯೆ’ಗೆ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಸುಮಾರಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ‘ಅವಿದ್ಯೆ’ಯನ್ನು ಲೌಕಿಕವೆಂದೂ ‘ವಿದ್ಯೆ’ಯನ್ನು ಪಾರಲೌಕಿಕವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಋಷಿಯ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥಭಾವಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದೇನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನಲ್ಲ ಎಂದು ನಾವು ಚಕಿತರಾಗುವುದೂ ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೊದಲು ಸಾಧಕನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಸಾಧಕರು ಈಶ್ವರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ವೈರಾಗ್ಯ, ತಪಸ್ಸು, ಸನ್ಯಾಸ, ಮೋಕ್ಷ ಸಂಪಾದನೆ, ಮಾಯಾವಿಸರ್ಜನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಶುಷ್ಕಜೀವಿಗಳಾಗಿ, ಸಲಿಲಸಮೃದ್ಧವಾದ ತಮ್ಮ ಜೀವನವಾಹಿನಿಗಳನ್ನು ‘ವಿದ್ಯೆ’ಯ ಮರಳುಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ? ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಾದಿಗಳ ಉದಯಾಸ್ತಗಳೂ, ಅರಣ್ಯ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಗಳ ಧೀರ ಗಾಂಭೀರ್ಯವೂ, ಲಕ್ಷ ಲಕ್ಷ ಪಕ್ಷಿಗಳ ವಿವಿಧ ರಾಗರಂಜಿತವಾದ ಮಧುರತರ ಗಾಯನವೂ, ವಸಂತ ವನರಾಜಿಯ ಕುಸಮೋತ್ಸವದ ನರುಗಂಪೂ, ಮೇಘಧ್ವನಿ ಮಿದ್ಯುತ್ತು ಮಸಲಧಾರೆ ಜಂಝಾವಾತಗಳಿಂದ ಶಂಕರ ಭಯಂಕರವಾದ ವರ್ಷಭೈರವನ ರುದ್ರತಾಂಡವ ಲೀಲೆಯೂ, ಮನುಷ್ಯ ಜೀವಿತ ಸಮುದ್ರ ಮಂಥನದಿಂದ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿ ಅನರ್ಘ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಾಗಿರುವ ಕಾವ್ಯ, ಚಿತ್ರ, ಗಾನ, ಶಿಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ದಿವ್ಯ ಕಲೆಗಳೂ, ಪ್ರೇಮ ಪ್ರೀತಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಪ್ರಣಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಭಾವರಾಗಗಳೂ ಸೌಂದರ್ಯವೂ - ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ‘ಅವಿದ್ಯೆ’ಮಾಯೆ, ಮೋಹ ಮರುಮರೀಚಿಕೆಯೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, ‘ವಿದ್ಯೆ’ಯ ಮತ್ತೊಂದು ಮರುಮರೀಚಿಕೆಗಾಗಿ ಸುತ್ತಿಸುತ್ತಿ ಬಳಲಿ ಶೂನ್ಯರಾಗುವ ತ್ಯಾಗಿಗಳು ಅನೇಕರಿದ್ದಾರೆ. ಉಳ್ಳಿಯ ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಸುಲಿದು ತಿರುಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ವಂಚಿತರಾಗಿ ಹತಾಶರಾಗುವ ಅಂತಹ ಸಾಧಕರನ್ನು ಕುರಿತು ಋಷಿ ಕನಿಕರದಿಂದ “ಅಯ್ಯಾ, ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ಎಂದರೆ ಐಹಿಕ ಸುಖಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಅರಸುವವರು ಕತ್ತಲೆಗಳಿಯುತ್ತಾರೆ, ನಿಜ. ಆದರೆ ನೀನು ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದರೆ ನೇತ್ರಾತ್ಮಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಾತ್ರ ‘ರತ’ನಾದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಉಪಾಸಕರಿಗಿಂತಲೂ ಭಯಂಕರವಾದ ಶೂನ್ಯಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತೀಯೆ!” ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ' - ಎಂದುಕೊಂಡು ತರ್ಕವಿತರ್ಕ ವಾದವಿವಾದಗಳ ಡೊಂಬವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಾಗಿ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ಸ್ವಪ್ನವತ್ತೆಂದು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಆ ಜಗತ್ತಿನ ವಿಷಯ ಸುಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಲೂ ಆಶಿಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಮಿಥ್ಯಾಚಾರಿಗಳು, - 'ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ರತ'ರಾದವರು - ಅವಿದ್ಯೆಯ ಉಪಾಸಕರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಗಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ಸರ್ವತೋಮುಖವೂ ಸರ್ವಗುಣಾತೀತವೂ ಆದ ಗುಹ್ಯಗುಹ್ಯವಾದ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಘನಾಂಧಕಾರಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಯೋಗಮಾರ್ಗವು ಸಂಪೂರ್ಣ 'ಅವಿದ್ಯೆ'ಯ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ; ಸಂಪೂರ್ಣ 'ವಿದ್ಯಾ' ಲಂಪಟತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಮೃಗೀಯ ಭೋಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ; ಕರೋರತ್ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿದೆ, ಸಮತೆಯಲ್ಲಿದೆ. 'ಅವಿದ್ಯೆ' ಅಥವಾ 'ಮಾಯೆ,' 'ವಿದ್ಯೆ' ಅಥವ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಇವೆರಡರ ಸಮನ್ವಯವೂ ಆವಶ್ಯಕ. 'ಮಾಯೆ'ಯು ಕೃಪೆಯಿಲ್ಲದೆ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ

**ವಿದ್ಯಾಂ ಚಾವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಯಸ್ತದ್ವೇದೋಭಯಂ ಸಹ |
ಅವಿದ್ಯೆಯಾ ಮೃತ್ಯುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ವಿದ್ಯೆಯಾಮೃತಮಶ್ನುತೇ ||**

"ವಿದ್ಯೆ ಅವಿದ್ಯೆಗಳೆರಡನೂ ತಿಳಿಯುವವನು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಉತ್ತರಿಸಿ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅಮೃತವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ."

'ಅಮೃತ'ವನ್ನು ಪಡೆಯಲು 'ವಿದ್ಯೆ'ಯು ಬೇಕಾಗುವಂತೆ 'ಮೃತ್ಯು'ನ್ನು ಉತ್ತರಿಸಲು 'ಅವಿದ್ಯೆ'ಯ ಸಹಾಯ ಬೇಕು - ಬಹಳ ಹಸಿದವನಿಂದ ದೇವರಧ್ಯಾನಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ! ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಾಳಬೇಕಾದರೆ 'ಅವಿದ್ಯೆ' ಎಂದರೆ ಅನ್ನ, ಬಟ್ಟೆ, ಸಂಘ, ಸಂಪತ್ತು, ಆರೋಗ್ಯ, ಕಾವ್ಯ, ಕಲೆ, ಪ್ರೇಮ, ಕ್ಷೇಮ ಎಲ್ಲವೂ ಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮದ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ 'ವಿದ್ಯೆ' ಎಂದರೆ ಆಲೋಚನೆ, ಅಸ್ವಾರ್ಥತೆ, ಅಧ್ಯಯನ, ವಿವೇಕ, ಆರಾಧನೆ, ತತ್ತ್ವ, ಧ್ಯಾನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಆವಶ್ಯಕ.

'ಅವಿದ್ಯೆ'ಯು 'ವಿದ್ಯೆ'ಯಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೇರೆಯಾದುದೂ ಅಲ್ಲ; ಅವುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರೋಧಗಳೂ ಅಲ್ಲ. 'ಮಾಯೆ'ಯೂ 'ಬ್ರಹ್ಮ'ದಿಂದಲೇ ಹೊಮ್ಮಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಮಾಯೆಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ: 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ'. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಮಹಾ ವ್ಯಕ್ತಜಗತ್ತು ನಮ್ಮ ಮಹಾ ಆತ್ಮದ ಒಂದು ಅವಿಷ್ಕಾರ. ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಐಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೂ ತಿರಸ್ಕಾರಾರ್ಹವಾಗಿಲ್ಲ. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ 'ತ್ಯಾಗ' 'ವೈರಾಗ್ಯ' ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಹೆಸರಿಟ್ಟರೂ ಕೂಡ ಅದು 'ಆತ್ಮನಿಂದೆ' ಯಾಗದಿರದು.

"ಯಾವಾನ್ವಾ ಅಯಮಾಕಾಶಸ್ತಾವಾನೇಷೋಽನ್ತರ್ಹೃದಯ ಆಕಾಶಃ ಉಭೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯಾವಾಪೃಥವೀ ಅನ್ತರೇವ ಸಮಾಹಿತೇ ಉಭವಾಗ್ನಿಶ್ಚ ವಾಯುಶ್ಚ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಮಸಾವುಭೌ ವಿದ್ಯುನ್ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ಯಚ್ಚಾಸ್ತೇ ಹಾಸ್ತಿ ಯಚ್ಚ ನಾಸ್ತಿ ಸರ್ವಂ ತದಸ್ಮಿನ್ನಮಾಹಿತಮಿತಿ."

“ಹೃದಯದ ಆಕಾಶವು ಹೊರಗಿನ ಆಕಾಶದಂತೆ ಬೃಹತ್ತಾಗಿದೆ. ಸ್ವರ್ಗ ಪೃಥವಿಗಳೆರಡೂ ಅದರೊಳಗೆ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿವಾಯುಗಳೂ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರೂ ವಿದ್ಯುತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳೂ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಎಲ್ಲವೂ ಅದರೊಳಗೆ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿದೆ.

“ಈ ಆತ್ಮವು” ಋಷಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ, “ಅದ್ಭುತವಾಗಿದೆ; ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾಗಿದೆ.” ಇದು ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತವಾಗಿದೆ, ಅತೀತವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮದ ವಿಚಾರವಾಗಿರುವ ಋಷಿಯ ‘ದರ್ಶನ’ವು ಮರಣಭಯ, ಪಾಪಭಯ, ನರಕಭಯ, ಸ್ವರ್ಗಚ್ಯುತಿಯ ಭಯ ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಸರ್ವಭಯಗಳಿಂದಲೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವಂತಹುದಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಅಮರವಾಣಿ ಆತ್ಮದ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನೂ ಅದರ ನಿತ್ಯಶುದ್ಧತೆಯನ್ನೂ ಸಾರುತ್ತದೆ:

**ನ ಜಾಯತೇ ಪ್ರಿಯತೇ ವಾ ವಿಪಶ್ಚಿನ್ನಾಯಂ ಕುಶಶ್ಚಿನ್ನ ಬಭೂವ ಕಶ್ಚಿತ್ |
ಅಜೋನಿತ್ಯಃ ಶಾಶ್ವತೋಽಯಂ ಪುರಾಣೋ ನ ಹನ್ಯತೇ ಹನ್ಯಮಾನೇ ಶರೀರೇ ||**

“ಚೇತನವಾದ ಆತ್ಮವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಂದಲೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಏನೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಜವೂ ನಿತ್ಯವೂ ಶಾಶ್ವತವೂ ಪರಾಣವೂ ಆಗಿರುವ ಅದು ಮೈ ಕೊಲೆಯಾದೊಡನೆ ಕೊಲೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.”

**“ಹನ್ತಾ ಚೇನ್ಮನ್ಯತೇ ಹಂತುಂ ಹತಶ್ಚೇನ್ಮನ್ಯತೇ ಹತಂ |
ಉಭೌ ತೌ ನ ವಿಜಾನೀತೋ ನಾಯಂ ಹನ್ತಿ ನ ಹನ್ಯತೇ ||”**

“ಇದನ್ನು ಕೊಲೆಮಾಡಲೆಳಸುವ ಕೊಲೆಗಾರನೂ ಇದು ಕೊಲೆಯಾಯಿತೆಂದು ಅಳಲುವ ಕೊಲೆಯಾದವನೂ ಇಬ್ಬರೂ ತಿಳಿಯದವರು. ಇದು ಕೊಲ್ಲುವುದೂ ಇಲ್ಲ, ಕೊಲೆಯಾಗುವುದೂ ಇಲ್ಲ.”

ನಿಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುವಂತೆ ಎಲ್ಲವೂ ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಅಚಲವಾಗಿ ಅಕ್ಷಯವಾಗಿ ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಮಹಾಪರ್ವತಗಳೂ ಕೂಡ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರ ಕಂಡು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರು ಕೂಡ ಕ್ಷಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರಂತೆ! ಅವರ ನಾಶವೂ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದುದಂತೆ! ಜಗತ್ತು ಕ್ರಮೇಣ ನಡೆಗಡುತಿರುವ ಒಂದು ಯಂತ್ರದಂತಿದೆಯಂತೆ. ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ದಿನ ಯಂತ್ರ ನಿಂತು ಹೊಗುವುದು ನಿಶ್ಚಯವಂತೆ! ಬಾಹ್ಯ ಜಗತ್ತಿನ ವಿಚಾರವಂತಿರಲಿ. ನಮ್ಮ ಅಂತರ ಜಗತ್ತು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಚಪಲ ಚಂಚಲವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣ ಕ್ಷಣವೂ ಜರುಗುತ್ತಿರುವ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಪುಲಯಗಳು ಹೊರಗಿನ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಪುಲಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭವ್ಯತರವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಅದರ ಜೀವನವನ್ನೂ ನಶ್ವರ ಎಂದು ಕರೆದರು. ಅದನ್ನು ನೀರಮೇಲಣ ಗುಳ್ಳೆಗೂ ಕನಸಿಗೂ ಹೋಲಿಸಿದರು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ “ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ಯಂ ಜಗನ್ನಿಧ್ಯಾ” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಜಗತ್ತಿನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಶಶವಿಷಾಣ (ಮೊಲದ ಕೊಂಬು)ಕ್ಕೂ ವಂಧ್ಯಾಪುತ್ರ (ಬಂಜೆಯ ಮಗ)ನಿಗೂ ಮರುಮರೀಚಿಕೆ (ಬಿಸಿಲ್ಲದರೆ)ಗೂ ಹೋಲಿಸಿದರು.

ಆದರೆ ಈ 'ಚಲನೆ'ಯು, ಈ 'ಚಾಂಚಲ್ಯ'ದ, ಈ ಅಶಾಶ್ವತದ ಆಧಾರವಾಗಿಯೂ ಅಂತರ್ಯವಾಗಿಯೂ ಸರ್ವಸ್ವವಾಗಿಯೂ 'ಆತ್ಮ'ವೊಂದಿದೆ ಅದರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದ ಮೇಲೆ "ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯಂ ಜಗನ್ನಿಧಾನ್" ಎಂಬ ಅಲ್ಪಸತ್ಯವು ವಿಕಾಸಹೋಂದಿ "ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬ ಮಹಾಸತ್ಯವು ವಿಕಸಿತವಾಗಿ ಸಹಸ್ರದಲ ಪದ್ಮದಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಿರಾಟ್ 'ದರ್ಶನ' ದೊರೆಕೊಂಡ ಹೊರತೂ ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲ.

ನಿತ್ಯೋನಿತ್ಯಾನಾಂ ಚೇತನಶ್ಚೇತನಾನಾಂ ಏಕೋ ಬಹೂನಾಂ ಯೋ ವಿದಧಾತಿ ಕಾ ಮಾನ್ |

ತಮಾತ್ಮಸ್ಥಂ ಯೇನುಪಶ್ಯಂತಿ ಧೀರಾಸ್ತೇಷಾಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಶ್ವತೀ ನೇತರೇಷಾಮ್ ||

"ಅನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಾಗಿ, ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವಾಗಿ, ಅನೇಕದಲ್ಲಿ ಏಕವಾಗಿ, ಎಲ್ಲರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾರು ಅದನ್ನು ಆತ್ಮಸ್ಥವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ಧೀರರಿಗೆ ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ, ಉಳಿದವರಿಗಲ್ಲ.

ಅಣೋರಣೀಯಾನ್ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನಾತ್ಮಾಸ್ಯ ಜಂತೋರ್ನಿಹಿತೋ ಗುಹಾಯಾಂ |

ತಮಕೃತುಃ ಪಶ್ಯತಿ ವೀತಶೋಕೋ ಧಾತುಪ್ರಸಾದಾನ್ಮಹಿಮಾನಮಾತ್ಮನಃ ||

"ಅಣುವಿಗಿಂತಲೂ ಅಣುವಾಗಿ ಮಹತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಮಹತ್ತಾಗಿ ಆತ್ಮವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಕಾಮವಿಜಯಿಯಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಸಂಯಮಿಸಿದವನಿಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯ ದರ್ಶನದಿಂದ ಶೂಕ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ."

ಇಲ್ಲಿ ಋಷಿಯ 'ದರ್ಶನ' ತಾರಾಮಂಡಲದಂತೆ ಪ್ರೋಜ್ವಲವಾಗಿ ಬಿರಿದು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮೀರಿದ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ, - ಮತಿಗೆ ಅತೀತವಾದ ಅನುಭೂತಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಆವಿಷ್ಕೃತವಾಗುವ ಭವ್ಯವೂ, ಗಹನವೂ, ಸಂಕುಚಿತ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಪ್ರಿಯವಾದ ಸ್ವಾರ್ಥ ಜೀವನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹಾಭೀಷಣವೂ ಆಗಿರುವ ಆತ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಗಳ ಅದ್ವಯಭಾವದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಂಡಿದೆ. 'ಅದ್ವಯಭಾವ' ಎಂದರೆ 'ಐಕ್ಯಭಾವ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧವು ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ಸರ್ವ ಸಂಬಂಧಗಳಿಂದಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆಗೂ ಇರುವ ಸಮುಚ್ಚಯ ಸಂಬಂಧವೂ ಅಲ್ಲ; ಸಮುದ್ರಕ್ಕೂ ತರಂಗಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸಮವಾಯು ಸಂಬಂಧವೂ ಅಲ್ಲ; ಅಥವಾ ಜಲಲೀನವಾದ ಸಕ್ಕರೆಗೂ ಜಲಕ್ಕೂ ಇರುವ ಐಕ್ಯ ಸಂಬಂಧವೂ ಅಲ್ಲ. ಅದೊಂದು ಮಹಾ ರಹಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮತಿಗೆ ಮೀರಿದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಋಷಿಯ 'ದರ್ಶನ'ಕ್ಕೆ ಸಂವೇದ್ಯವಾಗಿದೆ:

"ಸ ಯೋ ಹ ವೈ ತತ್ಪರಮಂ | ಬ್ರಹ್ಮವೇದ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವತಿ | ನಾಸ್ಯಾಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ಯುಲೇ ಭ ವತಿ | ತರತಿ ಶೋಕಂ ತರತಿ ಪಾಪಾನ್ ಗುಹಾಗ್ರಂಧಿಭ್ಯೋ ವಿಮುಕ್ತೋಮೃತೋ ಭವ ತಿ ||"

“ಬ್ರಹ್ಮವನು ಅರಿತವನು ಬ್ರಹ್ಮ ತಾನಾಗುವನು. ಅವನ ಕುಲದಲಿ ಅಬ್ರಹ್ಮವಿದನು ಜನಿಸನು. ಅಂತಹನು ಹೃದಯ ಗ್ರಂಥಿಯಿಂದ ವಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ಶೋಕಪಾಪಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಅಮೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ.”

“ಯಥಾ ನದ್ಯಃ ಸ್ಯಂದಮಾನಾಃ ಸಮುದ್ರೇಽಸ್ತಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ನಾಮರೂಪೇ ವಿಹಾಯ | ತಥಾ ವಿದ್ವಾನ್ನಾಮರೂಪಾದ್ವಿಮುಕ್ತಃ ಪರಾತ್ಪರಂ ಪುರುಷಮುಪೈತಿ ದಿವ್ಯಮ್ ||”

“ಹರಿವ ಹೊಳೆಗಳು ನಾಮರೂಪಗಳನು ಉಳಿದು ಸಮುದ್ರಲೀನವಾಗುವಂತೆ ವಿದ್ವಾಂಸನು (ಜ್ಞಾನಿಯು) ನಾಮರೂಪಗಳಿಂದ ವಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ಅವ್ಯಕ್ತದಾಚೆಯ ಪರಾತ್ಪರವೂ ದಿವ್ಯವೂ ಆದ ಪುರುಷನನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.”

“ಪುರುಷನನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.” ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಜಡತತ್ತ್ವ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ‘ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ’ವಿಲ್ಲದ ಬರಿಯ “ಅವ್ಯಕ್ತ” ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಅದು ಅಂಧಕಾರದ ಪಾತಾಳವಲ್ಲ; ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯ ಖನಿ! ಕೆಲವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದರೆ ಶೂನ್ಯತೆಯ ಮಹಾಗುಹೆ ಎಂಬ ಭಾವವಿದೆ. ಅಂಧವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ಬ್ರಹ್ಮದೊಳಗಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ತಮ್ಮ ಸಂಪದ್ಯುಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮವನ್ನು ‘ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು’ ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಋಷಿಯ ‘ದರ್ಶನ’ದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಶೂನ್ಯತೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲ; ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಸಂಪದ್ಯುಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮವನ್ನು ‘ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು’ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ; ಅನಂತ ಸಂಪದ್ಯುಕ್ತನಾದ ಪುರುಷನನ್ನು ‘ಪಡೆಯುವುದು’ ಎಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮ, ಆತ್ಮ, ಪರಾತ್ಪರಪುರುಷ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಆ ಚೈತನ್ಯವು ನಿಯಮಮಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಸರ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದುದು, ಸಚ್ಚಿದಾನಂದವಾದುದು. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಶರೀರವು ಕಠಿಣ ಶೃಂಖಲೆಗಳಿಂದ ಬಂಧಿತವಾದಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಅದರ ಅಂತಶ್ಚೇತನವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪೂರ್ಣವಾದ ಆನಂದಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿದೆ. ಅದು ಕವಿಯ ಕಲಾಕರ್ಮದಂತೆ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದರೂ ರಸಪ್ರಕಾಶನದ ಆನಂದದಿಂದ ‘ಮುಕ್ತ’ವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಆಲಿಂಗನದ ಬಾಹುಬಂಧನವಿದ್ದರೂ ಚುಂಬನದ ಮೋಕ್ಷವಿದೆ. ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಎಸಳ ಮೇಲೆಸೆವ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಹಿಮಮಣಿಯಂತೆ ಮಾಯೆಯ ಕೆಂದುಟಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಮತ್ತು ಸುಖಾತಿಶಯದಿಂದ ವಿಕಂಪಿಸುತ್ತಿದೆ! ಮಾಯಾ ಮುಕ್ತಿಗಳ ಮಹಾಲೀಲೆಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ರಸಋಷಿ ತನಗಾದ ‘ದರ್ಶನ’ಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಮಿಡಿದ ವೀಣೆಯ ತಂತಿಯಂತೆ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆಲಿಸುವವರ ಪುಣ್ಯವಶದಿಂದ ನಾದಮಧು ಧಾರೆಯೂ ಬಣ್ಣದ ಬುಗ್ಗೆಯಂತೆ ಹೊಮ್ಮಿ ಚಿಮ್ಮುತ್ತಿದೆ:

“ಭಯಾದಸ್ಯಾಗ್ನಿಸ್ತಪತಿ ಭಯಾತ್ಪಪತಿ ಸೂರ್ಯಃ ಭಯಾದಿಂದ್ರಶ್ಚವಾಯುಶ್ಚ ಮೃತ್ಯುರ್ಧಾವತಿ ಪಂಚಮಃ ||”

“ಅವನ ಭಯದಿಂದ ಬೆಂಕಿಯುರಿಯುತ್ತದೆ; ರವಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರವಾಯುಗಳು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಐದನೆಯಾದಾದ ಮೃತ್ಯುವೂ ಧಾವಿಸುತ್ತದೆ.”

ಇಂತು ಮಾಯೆಯ ಬಂಧನವನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡಿದ ತರುವಾಯ ಋಷಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಆನಂದವನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಗಾನಕ್ಕಿಂತ ಭವ್ಯತರವಾದ ಗಾನ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ. ಅದು ಋಷಿಯ 'ದರ್ಶನ' ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಮಿಂಚಿನ ಮೆರಗುಕೊಟ್ಟು, ಮಳೆಬಿಲ್ಲಿನ ಮುಲಾಮು ಹಚ್ಚಿ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಹೇಮಕಲಶದಂತೆ ಜಗನ್ನೋಹಕವಾಗಿ ಭುವನಾನಂದಕರವಾಗಿದೆ:

“ಆನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಜಾನಾತ್ | ಆನಂದಾದ್ವೈವ ಖಲ್ವಿಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾ ಯಂತೇ | ಆನಂದೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ | ಆನಂದಂ ಪ್ರಯಂತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತಿ ||”

“ಆನಂದವೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿ. ಸಕಲಭೂತಾದಿಗಳೂ ಆನಂದದಿಂದಲೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಆನಂದದಿಂದಲೆ ಬಾಳುತ್ತವೆ. ಆನಂದಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತವೆ. ಕೊನೆಗೆ ಅಂದದೊಳಗೇ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಲೀನವಾಗುತ್ತವೆ.”

ಎಂತಹ ಆಹ್ಲಾದವಾಣಿಯಿದು! ಎಂತಹ ಆಶಾವಾಣಿಯಿದು! ಅತ್ಯಂತ ಹತಾಶಜೀವಿಯೂ ಕೂಡ ಈ ಆನಂದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿ ರೋಮಾಂಚ ಹೊಂದಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಋಷಿಯ 'ದರ್ಶನ' ಇಲ್ಲಿ ಹಾಲುಜೇನು ಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜಡವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಇರುವುದೆಲ್ಲ ಚೈತನ್ಯ. ಆ ಚೈತನ್ಯವು ಆನಂದಸ್ವರೂಪಿ. ನಾವು ಜಡವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿರುವುದೆಲ್ಲ ಆ ಚೈತನ್ಯದ ಒಂದು ಆರೋಪ; ಆ ಆನಂದದ ಒಂದು ಅಭಾಸ. ಜಡವೆಂಬುದು ದಿಟವಾಗಿಯೂ ಚೇತನದ ಒಂದು ಅಭಿನಯ, ನಟನೆ, ವಿಲಾಸ! ಬ್ರಹ್ಮವು ಆನಂದ. ಸತ್ಯಮಿಥ್ಯೆಗಳೆರಡೂ ಆನಂದ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಷುದ್ರತಮ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಆ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕುದಾರನು; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದೆಂದು ತೋರುವ ಅಣೋರಣೀಯವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಕೂಡ ಆ ಮಹತೋಮಹಿಯವಾದ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಭಾಜನವಾಗುತ್ತದೆ! ಭಾಜನವಾಗಿದೆ! ಮೊಳೆತ ಗರುಕೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಆನಂದ ಚಿಮ್ಮುತ್ತಿದೆ; ನೆಗೆನೆಗೆದು ಹರಿವ ತೊರೆಯ ನೊರೆನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯುತ್ತದೆ!

ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಋಷಿಯ ಈ ಉದಾತ್ತ 'ದರ್ಶನ'ದ ಈ ಮಹಾದಾರ್ಯವನ್ನು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾಗುತ್ತದೆ? ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಭೂಮವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದ ವರ್ಣನೆ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ?

ಆದರೆ ಈ ಆನಂದದ ಸಂದೇಶ ಬರಿಯ ತತ್ತಟ್ಟಮಾತ್ರವಾಗಿ, ಬರಿಯ ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಲದು. ಅದು ನಮ್ಮ ಆತ್ಮದ ಅನುಭವವಾಗಿ ಹೃದಯದ ಆವೇಶವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಧಮನಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಾಗಿ ಹರಿಯಬೇಕು, ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಾಗಿ ಉರಿಯಬೇಕು. ವದನದಲ್ಲಿ ಓಜಸ್ಸಾಗಬೇಕು! ಅಭೀಪ್ಸೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ, ಸಾಧನೆಯಿಲ್ಲದೆ, ತಪಸ್ಸಿಲ್ಲದೆ ಆ 'ದರ್ಶನ' ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಋಷಿಯ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಸದೃಶವಾದ ವಾಣಿ ಇಂತು ಮೊಳಗುತ್ತಿದೆ, ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದೆ, ಹುರಿದುಂಬಿಸುತ್ತಿದೆ:

“ಉತ್ತಿಷ್ಠತ ಜಾಗ್ರತ ಪ್ರಾಪ್ಯವರಾನ್ನಿಬೋಧತ | ಕ್ಷುರಾಸ್ಯಧಾರಾನಿಶಿತಾ ದುರತ್ಯಯಾ ದುರ್ಗಂ | ಪಥಸ್ತತ್ಯವಯೋ ವದಂತಿ ||”

“ಎದ್ದೇಳು, ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು! ಮಹರ್ಷಿಗಳ (ದೊಡ್ಡವರ) ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಲಿ. ಕೌರವ ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು ಹರಿತವಾದುದು, ದುರತ್ಯಯವಾದುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಹಾದಿಯೂ ದುರ್ಗಮ ಎಂದು ಕವಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.”

ಅಂತಹ ದರ್ಶನ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಮೇಲೆ ಸಾಧಕನು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟನಾದ ರಸಮುಷಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪೂರ್ಣವೆಂದೂ ಮಾಯಾ ಜಗತ್ತೂ ಪೂರ್ಣವೆಂದು, ಆ ಪೂರ್ಣಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಈ ಪೂರ್ಣಜಗತ್ತು ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ. ಎಂದೂ, ಆದರೂ ಆ ಪೂರ್ಣವು ಅಕ್ಷಯವೆಂದೂ, ಆ ಪೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ಈ ಪೂರ್ಣವು ಲೀನವಾದರೂ ಪೂರ್ಣವೇ ಉಳಿಯುವುದೆಂದೂ, ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದಿನಿತೂ ನಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೆಂದರೆ ಶೂನ್ಯತಾ ಪಾತಾಳ ಪ್ರವೇಶವಲ್ಲವೆಂದೂ ಅನುಭೂತಿಯಾಗುತ್ತದೆ:

“ಓಂ ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಂ ಪೂರ್ಣಾತ್ ಪೂರ್ಣಮುದಚ್ಯತೇ |

ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಮಾದಾಯ ಪೂರ್ಣಮೇವಾವಶಿಷ್ಯತೇ ||”

ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ

(೧೯೩೬)

* ‘ವಿಶ್ವವಾಣಿ’ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೧೯೩೬ ರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು.

ಈ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಪದಶಃ ಅರ್ಥಬರೆದು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಭಾವಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಸರಳಾನುವಾದ ಮಾಡಿದೆ.

ರನ್ನನ ವೀರಕೌರವ*

‘ಗದಾಯುದ್ಧ’ವನ್ನು ಓದಿ ಪೂರೈಸಿದ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಮಹಾ ವಸ್ತುವಿನ ಮಹಾ ವಿನಾಶದ ಯಾತನೆ ಹೃದಯವನ್ನಾವರಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯದ ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳು ಕ್ರಮಕ್ರಮೇಣ ಮನದಿಂದ ಜಾರುತ್ತವೆ. ಕೌರವ ವಿನಾಶದ ಭಾವವೊಂದೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಪೀಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೂ ಮಧುರ ಯಾತನೆ: ಕಾವ್ಯರಂಗವು ಅನೇಕ ಶ್ರೇಷ್ಠತರ ಪಾತ್ರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದುದು. ಅನೇಕ ವೀರರು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದ ಆ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಮೆರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದೆಡೆ ಮಾಯಾವಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಒಂದೆಡೆ ಧರ್ಮಕ್ಕೇ ಆಗರನಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ! ರಂಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೀರನೆನಿಸಿದ ವೀರಪಾರ್ಥ! ಒಂದು ಕಡೆ ಪ್ರಳಯಭೈರವನನ್ನೂ ಹಂಗಿಸುವ ಭೀಮ! ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ದುಶ್ಯಾಸನ! ದಾನಶೂರ ವೀರಾಗ್ರೇಸರ ಕರ್ಣ! ಇನ್ನು ಗುರು ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ, ಎಲ್ಲರೂ ಅಸಾಮಾನ್ಯರು; ಎಲ್ಲರೂ ಅನುಪಮ ವೀರರು: ಪಿತಾಮಹ ಭೀಷ್ಮರು! ಚಾಪಾಗಮಾಚಾರ್ಯರಾದ ದ್ರೋಣರು! ರುದ್ರಾವತಾರನೆನಿಸಿದ

ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ! ಇನ್ನು 'ಗದಾಯುದ್ಧ'ಕ್ಕೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇಡೀ ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೇ ಸೂತ್ರಧಾರನೆನಿಸಿದ ವೈಕುಂಠನನ್ನೆ ತನ್ನ ಕಪಟ ನಾಟಕ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದ ದ್ರೌಪದಿ! ಇಷ್ಟು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿದ್ದರೂ ಒಬ್ಬರಾದರೂ ಕೌರವನಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.# ಒಬ್ಬರಾದರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ತಳಮಳಿಸರು. ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಘನತೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವರ ಘನತೆ 'ನೀರಸ'ವಾದ ಘನತೆ! ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಫಣಿಕೇತನನ ಮಹೋನ್ನತ ಗಾಂಭೀರ್ಯಕ್ಕೆ ಎಣೆಯಾಗದು. ಕೆಲವರದು ತೊರೆಗಳ ಗಾಂಭೀರ್ಯ; ಕೆಲವರದು ವಾಹಿನಿಗಳ ಗಾಂಭೀರ್ಯ; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರದು ಶಾಂತಸರೋವರಗಳ ಗಾಂಭೀರ್ಯ; ಆದರೆ ದುರ್ಯೋಧನನದು -

**ಘೃಳಿಘೃಳಿಸುತೇಷ್ವ ಬೊಬ್ಬುಳಿಗಳಿಂ ಸುಳಿಗಳಿಂ
ಸೆಳೆಸೆಳೆದು ನಡೆವ ಪೆರ್ದೆರೆಗಳಿಂ ನೊರೆಗಳಿಂ
ಪೊಳೆವ ತುಂತುರಿನ ಸೀರ್ಪನಿಗಳಿಂ ಧ್ವನಿಗಳಿಂ ವಿವಿಧ ರತ್ನಂಗಳಿಂ
ಒಳಕೊಳ್ಳ ನಾನಾ ಪ್ರವಾಹದಿಂ ಗ್ರಾಹದಿಂ
ದಳತೆಗಳವಡದೆಂಬ ಪೆಂಪಿನಿಂ ಗುಣೈನಿಂ
ದಳದ ಪವಳದ ನಿಮಿರ್ದ ಕುಡಿಗಳಿಂ ತಡಿಗಳಿಂ. . . . . ||
- ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ**

ಗಭೀರ ಸುವಿಸ್ತೃತವಾದ ವಿಕ್ಷುಬ್ಧ ಮಹೋದಧಿಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯ! ಆತನ ವೈಭವ ಸಾಗರದ ವೈಭವ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವನ ಸರಿಸಮಾನರಿರಬಹುದು. ಬೇರೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದವರಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಕೌರವನಿಗಾದ ದುಃಖತರವಾದ ಅಂತ್ಯವು ನಮ್ಮ ಹೃದಯದ ಪ್ರೀತಿಕರುಣಾ ಪ್ರವಾಹಗಳನ್ನು ಅವನ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಅವನ ಶೋಕದಲ್ಲಿ ನಾವೂ ಭಾಗಿಗಳಾಗುತ್ತೇವೆ. ಅವನ ಛಲದಲ್ಲಿ ನಾವು ಒಳಗೊಳಗೆ ಗುಟ್ಟಾಗಿಯಾದರೂ ಹಿಗ್ಗುತ್ತೇವೆ. ಗೊಡ್ಡುಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೌರವನನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡುವು. ಅವನು “ನಮ್ಮ” ಸ್ವಂತ ಕಥಾನಾಯಕ! “ನಮ್ಮ” ವೀರ! ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೌರವನು, ಒಂದು ವೇಳೆ, ಅನ್ಯಾಯಿ ಪಾಪಿ ಎಂದು ತೋರಿದರೂ ನಾವು ಕೌರವನೊಡನೆ ಅಧರ್ಮಿಗಳಾಗಲು ಹಿಂತೆಗೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ? ವೀರ ಕೌರವನ ಅಧರ್ಮವನ್ನೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸುವೆವು. ಮಿಲ್ಟನ್ ಕವಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ‘ಪ್ಯಾರಡೈಸ್ ಲಾಸ್ಟ್’ ನಲ್ಲಿ ಬರುವ “ಸೇಟನ್” ನನು ದೈವದ್ವೇಷಿಯಾದರೂ ಅವನನ್ನು ಕಂಡು ಹೇಗೆ ಹಿಗ್ಗುವೆವೋ, ಅವನೊಡನೆ ನರಕದಲ್ಲಾದರೂ ಇದ್ದು ಕಷ್ಟಪಡಲು ಹೇಗೆ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹಾರೈಸುವೆವೋ ಹಾಗೆಯೆ ಕೌರವನೊಡನೆ ಸೇರಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇವೆ. ‘ಪ್ಯಾರಡೈಸ್ ಲಾಸ್ಟ್’ ನಲ್ಲಿ ಬರುವ “ದೇವರು” “ಅವನ ಪುತ್ರ” “ಅವನ ದೇವದೂತರು” ಇವರ ಧೈರ್ಯ ಸಾಹಸ ಘನತೆಗಳು ಮಿಲ್ಟನ್ ಕವಿಯ “ಸೇಟನ್” ನಿನ ಮುಂದೆ ನೀರಸವಾಗಿ ತೋರುತ್ತವೆ. “ಸೇಟನ್” ನನು

**“Farewell, happy fields,
Where joy forever dwells!
Infernal world! and thou,
Receive thy new possessor -
A mind not to be changed
by place or time.
Hail horrors! hail
profoundest Hell,
One who brings
brings**

**The mind is its own place, and in itself
Can make a Heaven of Hell, a Hell of Heaven.”***

ಎಂದು ಹೇಳಲು ನಮಗೆಷ್ಟು ಮೈಜುಮ್ಮೆನ್ನುವುದೋ, ಅಷ್ಟೇ ಕೌರವನು -

ನೆಲಕಿರಿವೆನೆಂದು ಬಗೆದಿರೆ
ಚಲಕಿರಿವೆಂ ಪಾಂಡುಸುತರೊಳೀ ನೆಲವಿದು ಪಾ
ಳ್ಳೆಲನೆನಗೆ ದಿನಪೆ ಸುತನಂ
ಕೊಲಿಸಿದ ನೆಲನೊಡನೆ ಮತ್ತೆ ಪುದುವಾಳ್ವಪೆನೆ?

ಎನ್ನಲೂ ಮೈಜುಮ್ಮೆನ್ನುವುದು. ಕೌರವನ “ಅಧರ್ಮ”ವು
ರೋಮಾಂಚವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು. ಇತರರ ನೀರಸ “ಧರ್ಮ”ವು ನಮ್ಮನ್ನು
ಪುಳಕಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

‘ಗದಾಯುದ್ಧ’ದಲ್ಲಿ ಕೌರವನ ಸ್ಥಾನ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿದೆ. ಆ ಅಸಮತೆಯಿಂದಲೇ ಅವನ
ಪ್ರಾಮುಖ್ಯಕ್ಕೆ ಅತಿಶಯತೆ. ಆ ಅಪೂರ್ವತೆಯೇ ಆತನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಇತರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ
ಶೀಲಕ್ಕೂ ಆತನ ಶೀಲಕ್ಕೂ ಎಷ್ಟೋ ಅಂತರವಿದೆ. ಕೆಲವರ ಶೀಲವು ದೇವತ್ವದಿಂದ
ಅತಿಮಾನುಷವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವರದು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅಮಾನುಷವೆಂದು ತೋರುವುದು.
ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ದೇವತ್ವವು ಮನುಷ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಇಳಿದಿದೆ. ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯತ್ವವು ದೇವತ್ವದ
ಸಾಹಾಯದಿಂದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮನುಷ್ಯತ್ವವು ತನ್ನ ಬಲ ತನ್ನ ಧೈರ್ಯ ತನ್ನ
ದೃಢತೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಅದೃಷ್ಟದೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ ನಿರುಪಮವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು
ಕೌರವನೊಬ್ಬನಲ್ಲಿಯೇ. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಪರಮಾತ್ಮನಾದನು. ಆದುದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ
ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾವ “ಗೊಗ್ಗ”ನಾದರೂ ಪರಮಾತ್ಮತನವಿದ್ದರೆ ಕೃಷ್ಣನ ಪಾತ್ರವನ್ನು
ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ವಹಿಸಿಬಿಡಬಹುದು. ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಮ್ಮೆ ನಿರಾಧಾರವಾದುದು. ಅವನು ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ
ಅತೀತನಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ನಿರ್ಗುಣನಿಗೆ ಶೀಲವೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೀತು? ಇನ್ನು ಧರ್ಮರಾಯನೋ
“ಧರ್ಮರಾಯನೆ” - ಅವನದು ಅತಿಶುಭ್ರಶೀಲ! ಮನುಷ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ ಅಮಲ ಚಾರಿತ್ರ.
ಶ್ವೇತಾಂಬರವು ವೆಗಳವಾದರೂ ಸುವರ್ಣ ವಸ್ತ್ರಗಳೆದುರು ಮನೋಹರವಾದುದಲ್ಲ. ಅವನ
ವಿಷಯವಾಗಿ ನಮಗೆ ಉದ್ದೇಶವೂ ಇಲ್ಲ, ಉದ್ದೇಶವೂ ಇಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು “ಪಾಪ,
ಹುಡುಗ ಬಲು ಒಳ್ಳೆಯವ. ತಂಟೆಯಿಲ್ಲ, ಚೇಷ್ಟೆಯಿಲ್ಲ, ಬಾ ಅಂದರೆ ಬರುತ್ತಾನೆ; ಹೋಗು
ಎಂದರೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ! ದೇವರ ಮರಿ” ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ
ನಮ್ಮನ್ನು ರೇಗಿಸುವ ಬಾಕರನ್ನೆ ನಾವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಪ್ರೀತಿಸುವುದು. ಅತಿ ಸಾಧುವಾದ
ಬಾಲಕರನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿ ಸಾಧುತ್ವ ಸಪ್ಪೆಯಾಗುತ್ತದೆ! ಧರ್ಮರಾಯನೇನೋ
ಶ್ರೇಷ್ಠನೆ ಹೌದು. ಆದರೆ ಅವನ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ ‘ನೀರಸ’ವಾದುದು; ಉತ್ಸಾಹ ಪ್ರಚೋದಕವಲ್ಲ.
ಇನ್ನು ಅರ್ಜುನ? ಅವನನ್ನೇನೋ ಕಲಿಪಾರ್ಥನೆಂದು ಕರೆಯುವರು! ಅವನ ಕಲಿತನವೆಲ್ಲಾ
ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ! ಅರ್ಜುನನ ಶೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆ ದೊಡ್ಡ “ಬ್ಯಾಂಕು”! ಅರ್ಜುನನ ತೇಜಸ್ಸು
ಕಡತಂದ ಕಾಂತಿ, ಎರವಿನ ಬೆಳಕು. ಚಂದ್ರನೂ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ತೊಳಗುತ್ತಾನೆಯೆ?
ಅರ್ಜುನನ ಪರಾಕ್ರಮ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕಿನಂತೆ. ಕವಿವರ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ
ಬಭೃವಾಹನನು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕುರಿತು -

**ಕರ್ಣ ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣರಂ ಗೆಲ್ಲು ಕೊಟ್ಟಂ ಸು
ಪರ್ಣಧ್ವಜಂ ನಿನಗೆ, ಕರುಣದಿಂ ಕಾದಿದನ್
ಅಪರ್ಣಾಧವಂ, ನಿನ್ನೊಳಗ್ಗಳಿಕೆ ಪಿರಿದೆಂದು ಮೇದಿನಿಯೊಳರಿಯದವರು
ವರ್ಣಿಸುವರೆಂದು ಬೆರೆತಿಹೆ.....**

ಎಂದು ಹೇಳಿದುದು ಶತ್ರುವಿನ ಮೂದಲೆಯ ಮಾತಾದರೂ ಸತ್ಯಾಂಶ ಶೂನ್ಯವಾದುದಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬೆಂಬಲವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎಂಥಾ “ಪೆದ್ದಂಭಟ್ಟ”ನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಹಿಂಜರಿಯದೆ ಅರ್ಜುನನ ಪಾತ್ರಧಾರಿಯಾಗಬಹುದು. ಭೀಮನನ್ನು ನಾವು ಸುಮ್ಮನೆ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಭೀಮನಿಗೆ ದೈವಸಹಾಯ ಉಂಟೇ ಉಂಟು! ಅದಿಲ್ಲದೆ ಅವನು ಕೌರವನನ್ನು ಜಯಿಸುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ದುಶ್ಯಾಸನನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮರುಕ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವನು ತನ್ನ ಸಹೋದರನಿಗಾಗಿ ಮಡಿದನೆಂಬ ಸಮಾಧಾನ ಉಂಟು. ಕರ್ಣನನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡರೆ ನಮ್ಮ ಹೃದಯವು ಕರಗಿ ದುಃಖಾಶ್ರು ಧಾರೆಧಾರೆಯಾಗಿ ಹರಿಯದಿರದು. ಇಡೀ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನಂತಹ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮಹಾನುಭಾವನನ್ನು ನಾವು ಹುಡುಕುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. ನಮ್ಮ ಅನ್ವೇಷಣ ಎಂದಿಗೂ ಫಲಕಾರಿಯಾಗದು. ಆದರೂ ಕರ್ಣನಿಗಾದ ಗತಿಗೂ ಒಂದು ಸಮಾಧಾನವುಂಟು. ಅದು ಕುಂಟು ಕಾರಣವಲ್ಲ; ಕುರುಡು ಸಮಾಧಾನವಲ್ಲ. ಅದೇನೆಂದರೆ, ಕರ್ಣನು ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸದೆ ಗತಿಸಿದವನಲ್ಲ. ಅವನಿಗಾದ ಗತಿ ದುರ್ಗತಿಯಲ್ಲ. ಕೌರವನು ಮಡಿದ ಕರ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿ ಪ್ರಲಾಪಿಸುವಾಗ -

**ವಸುವಂ ದ್ವಿಜನ್ಮ ದಾನದೆ,
ಪ್ರೊಸ ಜೌವನಮಂ ಸ್ವದಾರ ಸಂತೋಷದೆ, ನಿ
ನ್ನುಸುವಂ ಪತಿಕಾರ್ಯದೆ, ವ
ರ್ಜಿಸಿದೈ ನಿನ್ನನ್ನನ್ ಆವನಂಗಾಧಿಪತಿ?**

ಎಂದು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಗೆಲೆಯನನ್ನು ಹೊಗಳಿದುದು ಬರಿಯ ಹೊಗಳಿಭಟ್ಟರ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಗೆಲೆಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರಶಂಸೆಯಲ್ಲ. ಕರ್ಣನ ಮರಣವು ಸುಗತಿದಾಯಕವಾದದ್ದು. ಆದುದರಿಂದ ಅದೂ ಅಷ್ಟು ದುಃಖಕರವಾದುದಲ್ಲ.

ಕೌರವೇಶ್ವರನ ಮರಣದ ಅಪೂರ್ವತೆಯೇ ಬೇರೆ! ಆದರೆ ಶೋಕರಸವೇ ಬೇರೆ. ಕಾಲವಶರಾದ ಇತರ ವೀರರು ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯವೆಂಬ ಧೈಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾ ಅಳಿದರು. ಅನೇಕ ಸೈನಿಕರ ನಡುವೆ ತಮ್ಮ ಹಸ್ತಲಾಘವವನ್ನೂ ಬಿಲ್ವಲೈಯನ್ನೂ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ವೀರಮರಣೋನ್ಮುಖರಾದರು. ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯವು ಜಯ ಹೊಂದುವುದೆಂಬ ದೂರದ ನೆಚ್ಚಿಕೆಯಿಂದಾದರೂ ಇಹಲೋಕವನ್ನಗಲಿದರು. ಆದರೆ ಸುಯೋಧನನು ತನಗಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ನಾಶ ಹೊಂದಿದುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು, ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದ ಅಪಜಯ, ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದರೂ ಅನುಚರರಿಲ್ಲದೆ ಒಂಟಿಗನಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ, ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೇಶಿಗನಂತೆ ಪರಲೋಕಗತನಾಗ ಬೇಕಾಯಿತು! ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಈ ವಿಧವಾದ ಅಂತ್ಯವು ನಮಗೆ ಖೇದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡದೆ ಇರದು. ಕುರುರಾಜನ ಶೀಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಅತಿ ಭರವಸೆ, ಅತಿ ದಿಟ್ಟತನ ಇವು ಆತನ ಮಹಾ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ

ಕಾರಣವಾದುವು, ರನ್ನನ 'ಗದಾಯುದ್ಧ'ದ ಕೌರವನ ಘನತೆ ಆತನ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ಇನ್ನೂ ದುಃಖಕರವಾದುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. 'ಗದಾಯುದ್ಧ'ವು ಕೌರವ ಜೀವನಾಟಕದ ದುಃಖಾಂತವಾದ ಕೊನೆಯ ಅಂಕ. ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕಳಂಕಿತ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ನಮ್ಮ ಮುಂದಿಡಲು ಇಷ್ಟಪಡದೆ, ಬರಿಯ ಘನತೆಯನ್ನೇ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸುವ ಅವನ ಜೀವಮಾನದ ಅಂತ್ಯಭಾಗವನ್ನೇ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಮೋಸದಿಂದ ಭೀಮನಿಗೆ ವಿಷವೂಡಿದ ಕೌರವನನ್ನು ಕಾಣುವು. ಕೃತ್ರಿಮ ದ್ರೂತದಿಂದ ಧರ್ಮರಾಯಾದಿಗಳನ್ನು ವನಾಂತರಕ್ಕಟ್ಟಿದ ಕುರುಪತಿಯನ್ನು ನೋಡುವು. ದ್ರೌಪದಿಯ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣ ಮಾಡಿಸಿದ ಹೀನಹೃದಯನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಸೆವು. ಆರಗಿನ ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿಯಿಟ್ಟ ಕಠಿನ ಮನಸ್ಸನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸೆವು. ಆದರೆ ಊರುಭಂಗ ಕಿರೀಟ ಭಂಗಗಳಿಗೊಳಗಾದ ಕುರುಕುಲ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಸರ್ವನಾಶವನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಕೌರವನ ಆಳಿವಿಗಾಗಿ ನಾವು ವಿಷಾದಪಡೆವು. ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಯ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ರನ್ನ ಕವಿಯ ಕೌರವನ ಶೀಲದ ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲ. ಘನವಾದುದರ ನಾಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಘನತರವಾದುದರ ಸಂಹಾರವು ಹೆಚ್ಚು ದುಃಖಕರ! ಮಹಾಭಾರತದ ಕೌರವನು ತನ್ನ ಸರ್ವ ಸೈನ್ಯವೂ ಹತವಾದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಹೆಡಿಯಂತೆ ರಣರಂಗದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗುವನು. 'ಗದಾಯುದ್ಧ'ದ ಸುಯೋಧನನು ತನ್ನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳು ಸಂಧಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೆಂದರೂ ಕೇಳದೆ, ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗನಾಗಿ ಗದೆಯನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ರೂಪುವೆತ್ತ ಶೌರ್ಯದಂತೆ ರಣರಂಗಾಭಿಮುಖನಾಗುವನು. ಅಂಧ ನೃಪಾಲನು ಪುತ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು -

**ಯಮಸುತನಿಂಬುಕೆಯ್ವನೆಮಗಿನ್ನುಮೊಡಂಬಡು ಕಂದ ಸಂಧಿಯಂ
ಸಮಗೊಳಿಸಲೈ ಸಂಜಯನನಟ್ಟುವೆ, ಭೀಮನೊಳಾದ ಬದ್ಧವೈ
ರಮನುಳಿ, ನೋಡದಿಸುತಸಹೋದರ ದುಃಖಮನೀವುದರ್ಧರಾ
ಜ್ಯಮನವರ್ಗೆ....**

ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರೂ ವೀರಪುಂಗವ ಕೌರವನು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಜನನಿ ಗಾಂಧಾರಿ -

.....

**ಗುರುವಚನಮಲಂಘನೀಯಮೆಂಬುದು ಮಗನೇ.
ಸಮರ ವ್ಯಾಪಾರಂ ಮಾ
ಣ್ಣು ಮಗನೆ ನಿಜ ಶಿಬಿರದತ್ತ ಬಿಜಯಂಗೇಯ್ ಸ
ತ್ತ ಮಗಂದಿಸರ್ತನೀರ್
ನೆಮಗುಳ್ಳೊಡೆ ಸಾಲ್ವದವರನಿಂ ತಂದಪೆವೇ?**

ಎಂದು ಬಹುವಾಗಿ ಮಗನನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೂ ಕೌರವನು -

**ತನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರ್ಪೆಸರ ನಾಲ್ವರೊಳೊರ್ವರುಮಿಲ್ಲದಿದೊಡಂ
ತನ್ನಸುವಂ ನಿವೇದಿಸುವನಗ್ಗೆಗೆ ಧರ್ಮತನೂಜನೆಂದೊಡಾ
ನೆನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರ್ಪೆಸರ ನೂರ್ವರೊಳೊರ್ವರುಮಿಲ್ಲ ಬಾಳ್ವನೆಂ
ಬೆನ್ನಳಿಯಾಸೆಯಂ ಬಿಸುಡಿಮಿನ್ನವರಾದುದನಾಗದಿರ್ಪೆನೇ?**

ಸಾಧಿಸುವೆಂ ಫಲುಣನಿಂ
ಸಾಧಿಸುವೆಂ ಪವನಸುತನ ಬಸಿರಿಂ ಹಾ ! ಕ
ರ್ಣಾ ! ದುಶ್ಯಾಸನ! ತೆಗೆವೆಂ.
ನಿದೋಷಿಗಳೆಕ್ಕೆ, ಯಮಜನೊಳ್ಳುದುವಾಳೆಂ!

ಎಂದು ಸಂಜಯನೊಡಗೂಡಿ ಸಮರಾಂಗಣಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವನು. ಕುರುನ್ಯಪತಿಯ ಈ ತೆರನಾದ ದಿಟ್ಟತನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪೆಂಪಿದೆ! ಅಜ್ಜಂದಿರೂ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ ದುರ್ಯೋಧನನು ಜನನೀಜನಕರ 'ಉಪದೇಶ' ವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಬಾರದಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೂ ತರುಣ ಪಾಠಕನು 'ಕೌರವನು ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಮಾತಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಬಿಡುವನೋ?' ಎಂದು ಒಳಗೊಳಗೆ ತಳಮಳಿಸದಿರನು. ಆತನು ಹಿರಿಯರ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದರೆ ಸೌಭಾಗ್ಯವಂತನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಆ ಹಾಳು ಹೇಡಿತನದ ಸೌಭಾಗ್ಯವೇಕೆ? ಈಗಲಾದರೂ ಅವನ ಕೀರ್ತಿ ರಸರಹಿತ ಭಾಗ್ಯದಲಿ ಅಡಗಿ ನಶಿಸಿ ಹೋಗುವ ಬದಲು, ದೌರ್ಭಾಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಮ್ಮಾಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈಗ ಆತನಿಗೆ ಸಾವೇ ಜೀವವಾಗಿರುವುದು; ಆಗ ಜೀವವೇ ಸಾವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಮಹಾಭಾರತದ ಕೌರವನು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಹೆದರಿ, ವೈಶಂಪಾಯನ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡಿರಲು, ಧರ್ಮರಾಯ ಭೀಮಾದಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಅವನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವರು. ಆಗ ಕೌರವನು ಅಂಜುಬುರುಕನಂತೆ "ಅಭಾವ ವೈರಾಗ್ಯ"ದಿಂದ "ಯಾರಿಗೋಸ್ಕರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದೆನೋ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸತ್ತರು. ನಿಮ್ಮನ್ನು ಜೈಸಿದರೂ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ. ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ನನಗೆ ರಾಜ್ಯವೇತಕ್ಕೇ? ನೀವೇ ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ. ನಾನು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ?" ಎಂದು ನುಡಿಯುವನು. ಆದರೆ ರನ್ನ ಸೃಷ್ಟಿತ ಕೌರವನ ಘನತೆಯೆ ಬೇರೆ. ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಸಂಜಯನೊಡಗೂಡಿ ರಣರಂಗದ ದುಃಖಕರವಾದ ಘೋರ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಕುರುಪಿತಾಮಹರು ಶರಶಯನರಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ "ದೇಸಿಗನೆ ಬರ್ಪವೊಲೊರ್ವನೆ" ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಆ ಸ್ಥಿತಿ ಬೀಷ್ಮರಂತಹರನ್ನೂ "ಬಾಷ್ಪಾಂಬುಪೂರಿತಲೋಚನ" ರನ್ನಾಗಿಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅವರು ಪನ್ನಗಪತಾಕನ ಮೊದಲಿನ ವೈಭವಕ್ಕೂ ಕಡೆಗಾದ ದೇಸಿಗತನಕ್ಕೂ ಇರುವ ಅಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ -

ಧವಳ ಗಜೇಂದ್ರಮುಂ ಧವಳ ಚಾಮರಮುಂ ಧವಳಾತಪತ್ರಮುಂ
ಧವಳ ವಿಲೋಚನೋತ್ಪಲ ವಧೂಜನಮುಂ ಬೆರಸಷ್ಟದಿಕ್ತಟಂ
ಧವಳಿಸೆ ಕೀರ್ತಿಯಿಂ ಧವಳ ಮಂಗಳ ಗೇಯದಿನೊಪ್ಪಿ ಬರ್ಪ ಕೌ
ರವ ಧವಳಂಗೆ ದೇಸಿಗನೆ ಬರ್ಪವೊಲೊರ್ವನೆ ಬರ್ಪುದಾದುದೇ?

ಎಂದು "ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ರಾಂತ ಸ್ವಾಂತ" ರಾಗುವರು. ಕೌರವನ ಆ ಇರವನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡರೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಉಮ್ಮಳ ಉಂಟಾಗದಿರದು. ನವಪಲ್ಲವಿತ ಚೈತ್ರ ವೈಭವದಿಂದ ಪೆಂಪುವೆತ್ತ ಕುಸುಮಿತ ರಮ್ಯಾರಣ್ಯವು ತನ್ನ ಮರಗಳ ಸಂಘಟ್ಟನದಿಂದುಂಟಾದ ಬೆಂಕಿಯಿಂದಲೆ ಉರಿದು ಹಾಳಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ಯಾರುತಾನೆ ವ್ಯಸನಪಡರು? ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಶಕ್ತಿಯೊಂದು ಕೌರವನನ್ನು ತನ್ನ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಭೀಷ್ಮರು ತಿಳಿದು,

ಸಂಧಿಯ ಮಾತನ್ನು ನೆವ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹೇಳುವರು. ಆಗ ಕೌರವನು “ನಿಮಗೆ ಪೊಡಮಟ್ಟು ಪೋಪಿ ಸಮಕಟ್ಟಿಂ ಬಂದೆನ್. ಅಹಿತರೋಳ್ ಸಂಧಿಯ ನೇಂ ಸಮಕೊಳಿಸಲೆಂದು ಬಂದೆನೆ? ಸಮರದೆ ಎನಗಜ್ಜ ಪೇಳಿಮಾವುದು ಕಜ್ಜಂ” “ಚಲಮಂ ಗಂಡುಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ವನಗಮಾ ಕಾಂತೇಯರೋಳ್ ಸಂಧಿಯೇ? ” “ನೆಲಕಿರಿವನೆಂದು ಬರೆದಿರೆ ಚಲಕಿರಿವೆಂ” ಎಂದು ತನ್ನ ಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಗಾಂಗೇಯರು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಸುತನನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿ “ಮಗನೆ, ನೀನೆಂತುಮೆಮ್ಮ ಪೇಳ್ವುದಂ ಕೈಕೊಳ್ಳದೆ ಛಲಮನೆ ಕೈಕೊಂಡು ಪಾಂಡುನಂದನರೋಳ್ ಕಾದಿದಲ್ಲದಿರೆನೆಂಬೆಯಪ್ಪೊಡೆ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆ ಪೋದ ಬಲದೇವಂ ಬರ್ಪನ್ನೆಗಂ ನೀನಿದೆಡೆಯನರಿಯದಂತು ಮೆಯ್ಗರೆದು, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ ಕೃಪ ಕೃತವರ್ಮರ್ ಬರ್ಪನ್ನೆಗಂ ಕಾಲವಂಚನೆಗೈವುದು. ಮೇಣ್ ಜಲಮಂತ್ರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಂ ಕೈಕೊಂಡು, ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದುತ್ತರ ದಿಶಾಭಾಗದೊಳಿರ್ಪ ವೈಶಂಪಾಯನ ಸರೋವರಮಂ, ಪೊಕ್ಕಿದುರ್, ಇಂದಿನೊಂದಿರುಳಂ ಕಳಿಪಿ ನಾಳೆ ನಿಮ್ಮ ನೆಗಳ್ವುದಂ ನೆಗಳ್ವುದು” ಎಂದು ರಾಜತಂತ್ರದ ಹಿತವಚನಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ರನ್ನ ನಿರ್ಮಿತ ಕೌರವನು ಆಡಗಿದುದು ಗುರುವಿನ ಆಜ್ಞೆಯ ಮೇರೆಗಲ್ಲದೆ ಬರಿಯ ಭೀತಿಯಿಂದಲ್ಲ. ‘ಗದಾಯುದ್ಧ’ದ ಕೌರವನ ಶೌರ್ಯ, ಧೈರ್ಯ, ಶೀಲ, ಘನತೆಗಳು ಆತನ ಅನಾಥ ಅಂತ್ಯದ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಅತ್ಯಂತ ಶೋಕಕರವಾದುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಗೋಳನ್ನು ಕಂಡು ನಮ್ಮ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಳಮಳ, ಯಾತನೆ.

ಕಥಾನಾಯಕನು ಬರಿಯ ದುರ್ಗುಣದ ಆಗರವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನ ಮರಣದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಶೋಕಿಸರು. ಬರಿಯ ಸುಗುಣದ ಆವಾಸವಾಗಿ ಶುಭ್ರಾಂಬರದಂತೆ ಇದ್ದರೆ ಆತನ ಶೀಲ ನೀರಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹವನಿಗೆ ದುಃಖಾಂತ್ಯವೊದಗಿದರೆ ನಮಗೆ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಬದಲು ಕೋಪವೂ, ಸೃಷ್ಟಿರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲದ ಬದಲು ಅಸಹ್ಯವೂ ಉಂಟಾಗದಿರವು. “ಗದಾಯುದ್ಧ”ದ ಕಥಾನಾಯಕ ಕೌರವನು ದುರ್ಗುಣದ ಆಗರವೂ ಅಲ್ಲ, ಸುಗುಣದ ಆವಾಸವೂ ಅಲ್ಲ. ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಳಂಕರಹಿತನೂ ಅಲ್ಲ; ಪೂರ್ಣ ಕಳಂಕಸಹಿತನೂ ಅಲ್ಲ. ಅವನ ಶೀಲದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಕುಂದು ಕೊರತೆಗಳಿವೆ, ಅವಗುಣಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಅವನು ಶೀಲಶೂನ್ಯನಲ್ಲ; ಘನಗುಣಿ. ಅವನ ಘನತೆಯೇ ಅವನನ್ನು ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೌರವನು ವಿಶಾಲಹೃದಯನು. ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಹೀನಾಭಿಲಾಷೆಗಳು ಅವನಲ್ಲಿ ಸೇರವು. ಮೃಗರಾಜನಾದ ಕೇಸರಿ ಹುಳು ಹಪ್ಪಟೆಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವುದೇ? ಅದು ನರಿಯ ಕೆಲಸ! ಸಿಂಹವು ಆನೆಯಮೇಲೆಯೇ ಬೀಳುವುದು. ಹುಲುಮೃಗಗಳನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಬೇಟೆಯಾಡದು. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದು ಆದರ ಗಾಂಭೀರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ. ಕೌರವನ ಗಾಂಭೀರ್ಯವು ಉಕ್ಕಿ ಮೊರೆಮೊರೆದು ಭೋರಿಡುವ ಕಡಲ ಗಾಂಭೀರ್ಯ. ಹಾಗಾದರೆ ಅವನ ಶೀಲವು ಬರಿಯ ರೌದ್ರಾತ್ಮಕವಾದುದೇ? ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲ. ಆದರಲ್ಲಿ ಶಾಂತಸ್ವಭಾವವೂ ಉಂಟು. ಅದು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಸಿಡಿದುರುಳುವ ಅರಿಭಟರ ರುಂಡದಿಂದ ಪೊರಮಡುವ ಕೆನ್ನೀರ ಧಾರೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಹೇಗೆ ಆವೇಶಭರಿತವಾಗುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ವನಗಳ ದಿವ್ಯ ರಮಣೀಯತೆಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಸಿ, ಆನಂದದಿಂದ ಹಿಗ್ಗಿ ಭಾವಪರವಶವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ವರ್ಡ್ಸ್‌ವರ್ತ್ ಕವಿ ತನ್ನ “ಸುಖಿಭಟ” (The Happy Warrior) ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ -

He who though thus ended with a sense
And faculty for storm and turbulence

Is yet a soul whose master-bias leans
To home-felt pleasure and to gentle scenes;

ಎಂದು “ಸುಖಿಭಟೆ”ನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಕೌರವನು ಬರಿಯ ರೌದ್ರರಸಪ್ರಿಯನೆ ಆಗಿರದೆ ಶಾಂತರಸಪ್ರಿಯನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಅವನ ಮೃದು ಸ್ವಭಾವವು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಸಂಜಯನೊಡನೆ ಭೀಷ್ಮರಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ಆತನು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳ ಮತ್ತು ಅನುಜರ ವಿನಾಶವನ್ನು ನೋಡಿಯೂ ಮರುಗದಿರುವಷ್ಟು ಕಠಿನ ಹೃದಯನಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರರ ಮತ್ತು ಗುರುಗಳ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಂಡೂ ಶೋಕಿಸದಷ್ಟು ಪಾಷಾಣ ಹೃದಯನಲ್ಲ. ಹಿತರಳಿವಿಗಾಗಿ ಮರುಗುವುದಿರಲಿ, ಮಹಾವೀರರೂ ದುಃಸಾಧ್ಯರೂ ಆದ ಶತ್ರುಭಟರು ಮಡಿದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವರ ಅಣ್ಣಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಅವರ ಧೈರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ, ಅವರ ಗುಣಪುಶಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಘನಹೃದಯ ಶಾಂತವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ‘ಗದಾಯುದ್ಧ’ದಲ್ಲಿ ಆತನ ಈ ವಿಧವಾದ ಘನತೆಗೆ ನಿದರ್ಶನಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿವೆ. ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ನೆಣ ಮಜ್ಜೆ ಮಾಂಸಗಳಿಂದ ಅಸಹ್ಯವಾದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಕುರುರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂಜಯನು -

ವಿನುತ ವಿರೋಧಿ ಮಂಡಳಿತ ಮೌಳಿ ವಿಘಟ್ಟಿತ ಪಾದಪೀಠ ಕಾಂ
ಚನ ಕಮಳಾಯಮಾನಮಿವು ನಿಮ್ಮಯ ಮೆಲ್ಲಡಿ ಭಿಂಡಿವಾಳದಂ
ಬಿನ ಕರವಾಳ ಕಕ್ಕಡೆಯ ಕೊಂತದ ಧಾರೆಗಳುಚ್ಚೆ ಸಂಗರಾ
ವನಿತಳದೊಳ್ವಿಧಾತ್ರ ವಶದಿಂ ನಿಮಗಂ ನಡೆವಂತುಟಾದುದೇ?

ಎಂದು ಕಂಬನಿಗೆರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಅಭಿಮಾನಧನನಾದ ಸುಯೋಧನನು ಸಂತೈಸಿ -

ತನುಜಾನುಜರ ವಿಯೋಗದ
ಮನಃಕ್ಷತಂ ನೋಯಿಸಲೈ ನೆರೆಯವು, ಸಮರಾ
ವನಿಯೊಳಿಡಿರ್ದಿದರ್ ಕಯ್ಯುಗ.
ಳಿನಿಸುಂ ನೋಯಿಕುಮೆ ವಜ್ರಮನನಪ್ಪೆನ್ನಂ?

ಎಂದು ತನ್ನ ಹೃದಯದ ಕಠಿನ ಮತ್ತು ಮೃದು ಸ್ವಭಾವಗಳೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿರುವನು. “ಸಮರಾವನಿಯೊಳಿಡಿರ್ದಿದರ್ ಕಯ್ಯುಗಳ” ಭಾಗಕ್ಕೆ ವೀರ ದುರ್ಯೋಧನನು ವಜ್ರಮನಸ್ಸನೆ ಹೌದು. ಆದರೆ “ತನುಜಾನುಜರ ವಿಯೋಗದ ಮನಃಕ್ಷತ”ಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಎದೆ ಹೂವಿನೆದೆ. ತನಗಾಗಿ, ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ, ತನ್ನ ಉನ್ನತಿಗಾಗಿ, ತನ್ನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದ ಗುರು ಮಿತ್ರ ಸಾಮಂತ ನೃಪಸಂಕುಲವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಲು “ಧನ್ಯತೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಕಣ್ಣೀರು ಹನಿತು” ಕೌರವನ ಕೆನ್ನೆಗಳನ್ನು ತೊಯ್ಯುತ್ತವೆ. ಅವರ ಸೋಲನ್ನು ಅವರವರ ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಆರೋಪಿಸದೆ ತನ್ನ ಕರ್ಮವಶದ ಮೇಲೆಯೇ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ: ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಬಿದ್ದ ದ್ರೋಣರನ್ನು ಕಂಡು “ನಿಮ್ಮುಪೇಕ್ಷೆಯೆಂದರಿಯೆನಿದೆನ್ನ ಕರ್ಮವಶಮೆಂದರಿಯೆಂ ನಿಮಗಿಂತು ಸಾವುಮೇತರದಿನಕಾರಣಂ ನೆರೆಯೆ ಸಂಭವಿಸಿದುದೊ ಕುಂಭಸಂಭವಾ?” ಎಂದು ದುಃಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾನುಭಾವನಾದ ಕೌರವನು ಸಮರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮನ್ಯು ಕುಮಾರನನ್ನು ಕಂಡಾಗ, ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ, ಅವನ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಅವನಿಗೆ ಅಭಿನಂದಿಸಿ,

ತನ್ನ ಘನತೆಯನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ತನಗೆ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯರೂ ವೀರರೂ ಆದ ಅರಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಕರುಬುವ ಸಣ್ಣ ಮನಸ್ಸಿನ ಹೀನ ಹೃದಯದ ಪಾಪಿ ತಾನಲ್ಲವೆಂದು ಕೌರವನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ವೀರನು ವೀರತ್ವಪ್ರಿಯನು; ವೀರತ್ವ ಎಲ್ಲಿಯೆ ಇರಲಿ ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದದಿಂದ ಹಿಗ್ಗುವನು. ಸ್ವಪಕ್ಷದವನಾಗಲಿ ಪರಪಕ್ಷದವನಾಗಲಿ ಕುರುರಾಜನಿಗೆ ವೀರನು ಪೂಜಾರ್ಹನೆ ಹೌದು; ವಂದನೀಯನೆ ಹೌದು. ಅಭಿಮನ್ಯು ಸಾಹಸಧನನೆಂದು ಕೌರವೇಶ್ವರನು ಆತನಿಗೆ ಕೈಮುಗಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅಭಿಮನ್ಯುವಿಗಾದ ವೀರಮರಣವೇ ತನಗಾಗಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತಾನೆ. “ನಿನ್ನನಾನಿನಿತಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನಭಿಮನ್ಯು ನಿಜ ಸಾಹಸೈಕದೇಶಾನುಮರಣಮೆಮಗಕ್ಕೆ ಗಡಾ!” “ನಿನ್ನೊರೆಗೆ ದೊರೆಗೆ ಗಂಡರುಮೊಳರೇ?” ಈ ತೆರನಾದ ಶತ್ರುಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದ ಸುಯೋಧನನು ತನ್ನ ಗಾಂಭೀರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಳಪನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ವೀರರಸಾರ್ಣವಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ವೀರರಸದ ಅಮಲ ಗಂಗಾನದಿ ಸಂಗಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಕೌರವನು ಬರಿಯ ದುಷ್ಟ ಸಾಹಸಿಯಲ್ಲ, ಅವಿಶ್ರಾಂತ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಎಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನಗಾಣಬಹುದು. ಅವನು ವೀರರಸ ಪ್ರಧಾನನಾದ ಕಥಾನಾಯಕ. ಉಳಿದ ರಸಗಳು ಉತ್ತೇಜಕ ನಿಮಿತ್ತ; ವೀರರಸಕ್ಕೆ ಉಪಷ್ಠಂಭಕ, ‘ಗದಾಯುದ್ಧ’ದಲ್ಲಿ ವೀರರಸದ ಮಹಾವಾಹಿನಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಹಾ ರಭಸದಿಂದ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದೆ. ಉಳಿದ ರಸಗಳು ಉಪನದಿಗಳಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಅದನ್ನು ವರ್ಧಿಸುತ್ತಿವೆ. ಕೌರವನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಹಳವಾಗಿ ರೋದಿಸಿದರೂ, ಶೋಕವು ವೀರಾತ್ಮಕ ಕ್ರೋಧದಲ್ಲಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಮೊದಲು ಶೂರ ಸಹೋದರನ ಅಳಿವಿನ “ಅಳಲಂ ಸೈರಿಸಲಾರದೆ” “ದುಶ್ಯಾಸನ, ಭೀಮ ಭೀಮಗದೆಯಿಂ ಪಂಚತ್ವಮಂ ಪೊರ್ದಿದೈ.” “ಸಾಲದೆ ನಿನ್ನಯ ಕೂರ್ಮಗಮದೆನ್ನ ಸೌಧರ್ಮಿಕೆಗಂ” “ಮೊನೆಯೊಳ್ಸೊಳ್ಳಡಮಾಯ್ತಿದೊಂದೆಡೆಯೊಳಂ ಹಾ ವತ್ಸ ದುಶ್ಯಾಸನಾ” ಎಂದು ವಿಪ್ರಳಾಪಂಗೆಯ್ದರೂ

**ಅನುಜನ ನೆತ್ತರನೀಂಟಿದ
ನ ನೆತ್ತರಂ ಜೀವಸಹಿತಮೀಂಟಿದೆ ದುರ್ಯೋಧನನೆಂಬ ಪೆಸರ್ಗೆ ಮುಯ್ಯಾಂ
ಪೆನೆ ದುಶ್ಯಾಸನನ ಬನ್ನಮಂ ನೀಗುವೆನೇ?**

ಎಂದು “ಪಿಂಗಾಕ್ಷಂ ಕೋಪಾರುಣೀಕೃತ ನೇತ್ರನಾಗಿ ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಕಳೆಬರಮಂ ನೋಡಲಾರದೆ” ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಕೌರವನು ಅಂಗಾಧಿಪತಿಯಾದ ಕರ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಲಾಪವು ಆತನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅವನ ಬಹಿರಂಗವು ಕಾರಿನ್ಯ, ಅಂತರಂಗವು ಕೋಮಲ; ಬಹಿರಂಗವು ಕ್ರೂರಾತ್ಮಕವೆಂದು ತೋರಬಹುದು; ಆದರೂ ಅಂತರಂಗವು ದಯಾತ್ಮಕವಾದುದು. ಕರ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ಮಾಡುವ ಪ್ರಲಾಪದಲ್ಲಿ, ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ತನ್ನ ವೀರನು ಮಹಾನುಭಾವನೂ ಆದ ಕತಾನಾಯಕನ ಘನವಾದ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಹೊರಗೆಳೆದು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಕುರುನ್ಯಪಾಲನ ಶೀಲದ ಕ್ರೂರ ಮತ್ತು ಕಠಿಣಪಕ್ಷವು ಶತ್ರುಗಳ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿರುವುದು. ಅವನ ಶೀಲದ ಕೋಮಲ ಮತ್ತು ಸೌಮ್ಯ ಪಕ್ಷವು ಮಿತ್ರರ ಮುಂದುಗಡೆ ಮೈದೋರಿರುವುದು. ಅರಿಗಳ ಮುಂದೆ ಕುರುಕೇಸರಿ ನಿದಾಘದ ನಡುಹಗಲ ಸೂರ್ಯ. ಗೆಳೆಯರ ಎದುರು ಅವನು ಶರದ್ಯತುವಿನ ಆಹ್ಲಾದಕರವಾದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಹಿಮಕರ. ವಿರೋಧಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅವನು

ಅನಂತವಾಗಿ ಉರಿಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿ ಬೇಸತ್ತ ಬೆಂಗಾಡು, ಮರುಭೂಮಿ! ಅಲ್ಲಿ ನೀರಿಲ್ಲ, ಹಸುರಿಲ್ಲ, ಗಿಡವಿಲ್ಲ, ಮರವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಯುಸಿರು ಬೀಸಿ ಬಳಲಿಕೆ ತರುತ್ತದೆ; ಕ್ರೂರ ಮೃಗತ್ಯಷ್ಟಿಕೆ ಮನಮೋಹಿಸಿ ಮೋಸಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ ಉಲ್ಲಾಸ; ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ ಸಂತೋಷ; ಅಲ್ಲಿರುವುದು ಬರಿಯ ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಾಯಾಸ. ಹಿತ್ತೈಷಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅವನು ತಳಿತೆಸೆವ ಕುಸುಮಿತ ತರುಣರಾಜಿಗಳಿಂದ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ನಳಿನಳಿಸಿ ನಲಿವ ರಮ್ಯೋಪವನ. ಅಲ್ಲಿ ನೀರಿದೆ, ಹಸುರಿದೆ, ಗಿಡವಿದೆ, ಮರವಿದೆ, ಅಲ್ಲಿ ತಂಬೆಲರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಸುಳಿದಾಡಿ ಬಳಲಿಕೆಯ ಪರಿಹರಿಸಿ ಚಿಗುರಿನಲ್ಲಡಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಉಲ್ಲಾಸ, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಂತೋಷ; ಎಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಸಾಹ; ಅರಿಗಳಿಗೆ ಅವನ ಬಳಲಿಕೆಯ ಸೆರೆಮನೆ, ಅಳಲಿನಾಗರ; ಗೆಳೆಯರಿಗೆ ಅವನು ಉಲ್ಲಾಸದರಮನೆ, ಸಂತಸದ ಸುಗ್ಗಿ.

ದಿನಕರ ತನೂಜನನ್ನು ನೋಡಿದ ಕುರುನೃಪಾಲನ ಹೃದ್ಯನಧಿಯ ಬಾಡಬಾಗಿ ತತ್ಕಾಲಕ್ಕಾದರೂ ಅಡಗಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅವನ ಹೃದಯಕಮಲದ ಮಧುರ ಮಧುವು ಧಾರಧಾರೆಯಾಗಿ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸತೊಡಗಿತು. ಆಗ “ವೀರ ಕೌರವನು” ಮಿತ್ರ ಪ್ರೇಮದ ಮುಸುಗು ದಿಗಂತದಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಾನೆ. ನಾವಾಗ ನೋಡುವುದು ರಣರಂಗದ ಕಲ್ಲೆದೆಯ ಕೌರವನನ್ನಲ್ಲ; ದಾಯಾದಿಗಳ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲೆಳೆಸಿದ ಅನ್ಯಾಯಿ ಕೌರವನನ್ನಲ್ಲ; ತನ್ನ ಸರ್ವ ಸೈನ್ಯವೂ ಹತವಾದ ಮೇಲೆ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಗದೆಯನ್ನು ಹೆಗಲ ಮೇಲೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಕದನಕ್ಕೆ ಪೂರಮಟ್ಟ ಅಚಲ ಮನಸ್ಸಿನ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನಲ್ಲ; ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮುಂದಲೆಯನ್ನು ನಿರಾಯಸವಾಗಿ ಹಿಡಿದೆಳೆದು ಬರುವನೆಂಬ ಉನ್ನತ ಶೌರ್ಯದ ಕುರುನೃಪನನ್ನಲ್ಲ. “ವೀರ ಕೌರವ”ನು ಗೆಳೆಯನ ಅಳಿವೆಂಬ ಅಳಲಿನ ಹೊಳೆಯ ಜಲದ ಸೆಳವಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಳಲಿ ಬಸವಳಿದು, ಅನಂತಸಾಗರದ ಅಗಮ್ಯತೀರದ ರಹಸ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಡಗಿ ಅತೀತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಅಪ್ರತಿಮ ಶೂರ ದುರ್ಯೋಧನನು ಮನೋಗಗನದ ಮಾಯಾನೀಲದಲ್ಲಿ ಅಡಗುತ್ತಾನೆ. ಕೌರವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಬಲಗೈಯಾಗಿ ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತನಾದ ಕರ್ಣನ ಹೃದಯಾಕಾಶದ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಶೂನ್ಯದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗುತ್ತಾನೆ. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವವರು ಕರ್ಣ ದುರ್ಯೋಧನರಲ್ಲ; ಅಳಿದ ಕರ್ಣನಿಗಾಗಿ ಶೋಕಿಸುವ ದುರ್ಯೋಧನನಲ್ಲ. ನಮಗೆ ತೋರುವವರು - ಅಳಿದೊಬ್ಬ ಗೆಳೆಯ; ಅವನಿಗಾಗಿ ಶೋಕಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ತೇಲುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಿತ್ರ. ಆ ಮಿತ್ರನ ಶೋಕದಲ್ಲಿ ನಾವೂ ಸಮಭಾಗಿಗಳಾಗುತ್ತೇವೆ. ಆಗ ಕೌರವನ ದುಷ್ಟ ಸಂಗಗಳೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಮನದಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವನ ಶೀಲದ ಘನತೆಗೆ ಪುಟವಿಟ್ಟಂತಾಗಿ, ಅದು ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಧಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅವನು ಬರಿಯ “ಪಾಳ್ಳೆಲಕ್ಕೆ” ಆಸೆಪಡುವ ಅಧಮ ಲೋಭಿಯಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನು ಮಡಿದ ಕರ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು

ನೀನಿಲ್ಲದರಸುಗೆಯ್ವನೆ

ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಬಾಳನೆ..... ಬಗೆದಪ್ಪನೆ.....

ಎಂದು ತನ್ನ ಹೃದಯದ ಔದಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಶಾಲತೆಯನ್ನೂ ತೋರ್ಪಡಿಸಿರುವನು. ಅವನು ಬರಿಯ ರಾಜ್ಯಾಭಿಲಾಷೆಯ ಲೋಭಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮನಂದನನು ಭೀಮ ದುರ್ಯೋಧನರ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ

**ಆಗದು ಸಮರಂ, ಗುಣಯುತ
ನಾಗು, ಮಹಾಭೋಗ ಭಾಗಿ, ನಿನ್ನಾಳ್ವ ಮಹೀ
ಭಾಗಮುಮಂ ಸಕಲ ಮಹೀ
ಭಾಗಮುಮಂ ನೀನೆ ಕೂಂಡು ಸುಖಮಿರಲಾಗಾ?**

ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಮಾಡಿದ ವಿಡಂಬನಾತ್ಮಕವಾಗಬಹುದಾದ 'ನೀರಸ'ವಾದ ಧರ್ಮಭೋಧನೆಗೆ ಒಡಂಬಡದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದನೇ? ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ದುರ್ಯೋಧನನು ದೀನಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲ; ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ. ಅವನು ಬರಿಯ ಅದೃಷ್ಟಗೇಡಿಯಲ್ಲ; ಅದೃಷ್ಟದೇವತೆಯ ಮುಂಗುರುಳೋಳಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಲೆಳೆಸಿದ ಉನ್ನತ್ತ ಸಾಹಸಿ. ಅವನ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅಬಲತೆ ಹೇಡಿತನಗಳಲ್ಲ, ಅತಿ ಧೈರ್ಯ, ಅತಿ ಔದ್ವಿಧ್ಯ. ಕೌರವನು ಗಾಂಗೆಯರೊಡನೆ ಪಾಂಡವರ ಕೂಡೆ ಸಂಧಿಗೊಡಂಬಡದೆ "ಚಲಮಂ ಗಂಡುಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ವಿನಗಮಾ ಕಾಂತೆಯರೊಳ್ ಸಂಧಿಯೇ?" "ನೆಲಕಿರಿಮೆನೆಂದು ಬಗೆದಿರೆ ಚಲಕಿರಿವೆಂ ಪಾಂಡುಸುತರೊಳೇ ನೆಲನಿದು ಪಾಳ್ವೆಲನೆನೆಗೆ ದಿನಪಸುತನಂ ಕೊಲಿಸಿದ ನೆಲನೊಡನೆ ಮತ್ತೆ ಪುದುವಾಳ್ವೆನೆ?" ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ನುಡಿದ ಛಲಾತ್ಮಕವಾದ ವೀರವಾಕ್ಯಗಳು, ಆತನು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನೇ ಬಯಸುವ ಹೀನಲೋಭಿಯಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನಗಾಣಿಸುತ್ತವೆ. ಕುರುಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಭೀಕರ ಸಾಹಸ ಅವನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮಹಾ ಕಾಳಲೀಲೆ. ಜಯಾಪಜಯಗಳು ಅವನಿಗೆ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಸಂಗತಿಗಳು. ಆತನು ಪ್ರಯೋಜನಪ್ರಿಯನಲ್ಲ; ಲಾಭಪ್ರಿಯನೂ ಅಲ್ಲ; ಬರಿಯ ಸಾಹಸ ಪ್ರಿಯನು. ಜಯಾಪಜಯ ಸಾಹಸಪ್ರಿಯನಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವಲ್ಲ, ಉಪೇಕ್ಷಣೀಯ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅವನೇ ಭೀಷ್ಮರೆದುರು

**ಈಯೆರಡನೆನ್ನ ನಿಡುದೋ
ಳಾಯತ್ತಂ ವೀರವೃತ್ತಿ ಜಯಮೆಂಬುದು ದೈ
ವಾಯತ್ತಮಜ್ಜ ಭರತಾ
ನ್ವಾಯಕ್ಕೆ ಕಲಂಕಮಾಗದಂತಿರೆ ನೆಗಳ್ಳೆಂ**

ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವನು. ಅವನಿಗಾಗಬಹುದಾದ ಜಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅವನಿಗಾದ ಅಪಜಯವೇ ಆತನ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ನೂತನ ಕಾಂತಿದಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಮರಣವು ಕೌರವನಂಥಾ ಮಹಾವೀರನಿಗೆ ಆಭರಣಪ್ರಾಯವಾದುದು. ಅದು ಅವನ ಶೀಲದ ಘನತೆ ಗಾಂಭೀರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿ ಉಜ್ವಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ರಹಸ್ಯವಾದ ಅತೀತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಲೋಕವು ಕರಿನವಾದ ನ್ಯಾಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡಿ ಖಂಡಿಸದೆ, ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಅವರ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಅವರ ಸುಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುವುದು. ಕೌರವನ ದುಃಶೀಲಕ್ಕೆ ಮರಣರಂಗವೇ ಕಾಶಿ; ಮರಣವೇ ಪಾಪವಿನಾಶಕವಾದ ಪರಮ ಪವಿತ್ರವಾದ ಅಮಲ ಗಂಗಾಜಲ. ಬಂಧುಗಳನ್ನೂ ಮಿತ್ರರನ್ನೂ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಸಕಲ ಸೈನ್ಯವನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಮರಣವೇ ದಿವ್ಯಮಾರ್ಗ; ಅದೇ ಪರಮ ಶುಭ. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅದೃಷ್ಟ ಪ್ರವಾಹವು ಕೌರವನನ್ನು ಮರಣಾಂಬುಧಿಗೆ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದನ್ನು ನಾವು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅಥವಾ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಮರಣವೇ

ಸುಯೋಧನನಿಗಾಗಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯ ಗತಿ. ಮೃತ್ಯುಗತನಾಗದ ದುರ್ಯೋಧನನು ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಸಂದೇಹಕರ. ಮಹಾನುಭಾವರ ಮರಣವು ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಘಟನೆಯಲ್ಲ. 'ದೇಶದ ಹಾಹಾಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ದೊರೆ ನೆಲಕುರುಳನು' ಎಂದು ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್ ಕವಿ ಬರೆದಿರುವನು. ನೋಣದ ಸಾವಿಗೆ ಮರುಗುವವರಾರು? ಗಜದ ಅಳಿವಿಗೆ ಗೋಳಾಡದವರಾರು? ವೀರರಸವು ತನ್ನ ಆಧಿಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಆರಿಹೋಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ವ್ಯಸನದಿಂದ ತಲ್ಲಣಿಸದ ಹೃದಯವಿರುವುದೇ? ವೀರ ಕೌರವನ ಮರಣಕ್ಕಾಗಿ ಶೋಕಿಸದವನು ಹೀನಮನಸ್ಸನೆಂದೆ ಹೇಳಬೇಕು. 'ಮಾನವರು ನಾವು; ಮಹತ್ತಾದುದು ಯಾವುದೇ ಆಗಲಿ ಎಳ್ಳನಿತಾದರೂ ಲೋಕದಿಂದ ತೊಲಗಿದರೆ ಅದು ನಮ್ಮನ್ನು ತಳಮಳಿಸಲೆಬೇಕು' ಎಂದಿದ್ದಾನೆ ವರ್ಡ್ಸ್‌ವರ್ತ್. ಕೌರವನು ಸಾಮಾನ್ಯನಲ್ಲ; ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಆತನ ವೀರ ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತ್ತು? ಆತನ ಘನತೆ ಗಾಂಭೀರ್ಯಗಳು ಅಪೂರ್ವವಾದುವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅವನನ್ನು "ಮಹಾನುಭಾವ" ಎಂಬ ಯೋಗ್ಯವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು

ಯದ್ಯದ್ವಿಭೂತಿಮತ್ಸತ್ತ್ವಂ ಶ್ರೀಮದೂರ್ಜಿತಮೇವ ವಾ ತತ್ತದೇವಾಗಚ್ಛ ತ್ವಂ ಮಮ ತೇಜೋಂಶ ಸಂಭವಂ

"ಯಾವ ಯಾವ ವಸ್ತು ವಿಶೇಷಗಳು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಅತಿಶಯವೂ ಜ್ಞಾನವೂ ಧೈರ್ಯವೂ ಸಂಪತ್ತೂ ಉಳ್ಳವುಗಳೋ ಆಯಾ ವಸ್ತು ವಿಶೇಷಗಳು ನನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುವೆಂದು ತಿಳಿ." ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಾರ್ಥನಿಗೆ ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಕೌರವನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಪ್ರತಿಮ ವೀರತ್ವವೂ ಅತಿಶಯವಾದ ಅವಿಶ್ರಾಂತ ಪರಾಕ್ರಮವೂ ದೇವಾಂಶಸಂಭೂತಗಳಾಗಿಯೇ ಇವೆ. ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರಂತೆ 'ಪಾಪ' 'ಪುಣ್ಯ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ "ಅಶಕ್ತಿ" "ಶಕ್ತಿ" ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾದರೆ ಕೌರವನು 'ಪಾಪಿ'ಯಾಗದೆ 'ಶಕ್ತರ' ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಅತಿಬಲನು, ಅಂಥಾ ವೀರನ ಮರಣವು ರಸಭರಿತವಾಗಿ ತೇಜೋಮಯವಾದುದಾದರೂ ದುಃಖಕರವಾದುದು. ಮರಣದಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ನಿಶೆಯ ಗಗನದ ಧೂಮಕೇತುವಿನಂತೆ ಧಳಧಳಿಸುವನು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನ ಗಾಂಭೀರ್ಯವು ತನ್ನ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಇನ್ನು ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಅಂತಿಮ ಕಾಲದ ವೈಭವದ ಬೆಡಗನ್ನು ವಿಸ್ಮಯಾನಿವಿತರಾಗಿ ದೃಷ್ಟಿಸಲು ತೆರಳೋಣ.

'ಗದಾಯುದ್ಧ'ವು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವಾದರೂ ಅದೊಂದು ಮಹಾದುಃಖಾಂತ ನಾಟಕ. ಅದರ ಕೊನೆಯ ಅಂಕದ ಕೊನೆಯ ದೃಶ್ಯವೇ ಕೌರವನ ಮಹಿಮಾಮಯವಾದ ಮರಣ. ಕವಿಕುಲ ಶೀರೋಮಣಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಲದೇಶಾತೀತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಕಲ್ಪನಾ ರಾಜ್ಯದ ಸ್ವಪ್ನಮಾರ್ಗದಿಂದ ವೈಶಂಪಾಯನ ಸರೋವರದ ತೀರದೆಡೆಗೆ ತೇಲಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಣ್ಣೆರೆದು ನೋಡಿದರೆ ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದಿನ ನೀಲಗಗನ; ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದಿನ ಪವಿತ್ರತಮ ರಮಣೀಯ ವಾತಾವರಣ; ವನಾವೃತವಾದ ಬಂಧುರ ವೈಶಂಪಾಯನ ಕಮಲಾಕರ; ಪಶ್ಚಿಮ ಗಗನಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವ ರವಿ ವ್ಯಸನಸೂಚಕವಾದರೂ ಅತಿ ಪ್ರಕಾಶವಾದ ಸಂಜೆಗೆಂಪನ್ನು ಬೀರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಶಾಂತಯುಕ್ತವಾದ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಾಯಂಕಾಲ ಮೌನವೃತಚಾರಿಯಾದರೂ ಇಂದು

ವೈಶಂಪಾಯನ ಕೊಳದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇರದ ಅತಿಶಯ ನೀರವತೆ. ಮಸಣಮೌನವೆಂದರೂ ಎನ್ನಬಹುದು. ಇದೇನು ಕೊಳದ ನೀರು ಬಗ್ಗಡವಾಗಿದೆ? ಪ್ರತಿ ದಿನವೂ ಸರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲಕಲರವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳು ಒಂದಾದರೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ಒಂದರ ಕೊರಲ ದನಿಯಾದರೂ ಕೇಳಿಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಗಭೀರ ನಿಶ್ಯಬ್ದತೆ! ಇದೇನು ಸರಸ್ವತದ ಕೋಮಲವಾದ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳು ಮುರಿದುಬಿದ್ದಿವೆ? ಕಾಡುಕೋಣಗಳ ಹೋರಾಟವೆನ್ನಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಗೊರಸಿನ ಗುರುತಿಲ್ಲ. ತೀರದ ಹಸುರಿನ ಹಾಸಗೆ ಯಾವುದೋ ಘಾತದಿಂದ ಬಾಡಿ ಸೊರಗಿದಂತಿದೆ. ನೋಟಕನು ಉತ್ತರ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೆ ಮನುಷ್ಯರ ಪಾದಗಳ ಗುರುತನ್ನೂ, ಹಸುರಿಗೆ ಅರುನತೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಶೋಣಿತವನ್ನೂ ಕಂಡು ಚಮಕಿತನಾಗುವನು. ಇದಾವನು? ತೀರದ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಊರುಭಂಗ ಕಿರೀಟಭಂಗಿತನಾಗಿ ಬಿದ್ದು ಕಡೆಯುಸಿರೆಳೆಯುತ್ತಿರುವನು? ಅವನೇ ಕೌರವ ಮಹಾನುಭಾವ; ಅವನೇ ಕುರುಕುಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿ! ಕವಿಪುಂಗವ ಆರ್ಯ ರನ್ನನು ನಮ್ಮನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದಿದ್ದರೆ ಕುರುನೃಪಾಲನ ಈ ದುರ್ಗತಿ ನಮಗೆ ವಿಸ್ಮಯಕಾರಿಯಾಗುತ್ತಿರಲೆ ಇಲ್ಲ.

ಎಲೈ ಭೀಮನೇ, ಜಲರುಹನಾಭನು ತೊಡೆಯನ್ನು ಹೊಯ್ದು ಸೂಚಿಸದಿದ್ದರೆ ನಿನಗಾವ ಗತಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು? ನೀನು ಮೂರ್ಛಹೋದಾಗ ವೀರ ಕೌರವನ ಘನ ಹೃದಯವು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೋಸುಗ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಪಾಡೇನಾಗುತ್ತಿತ್ತು? ನೀನು ಮಾತ್ರ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದವನ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದೊದೆಯಬಹುದೆ? ಜಯ ವೀರ ಕೌರವ; ಛಿಃ ಭೀಮಸೇನ! ಕೌರವನ ಮಕುಟಭಂಗ ಮಾಡಿದ ನಿನ್ನ ಪಾದಘಾತದಿಂದ ನಿನ್ನ ಯಶೋಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ನೀನೇ ಒದ್ದಂತಾಯಿತು: ದುರ್ಯೋಧನನ ಕಿರೀಟದ ಮಣಿಗಣವು ಚೆದರಿ ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿದಾಗಲೆ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿ ಕಲಶವೂ ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಯಿತು! ಕೌರವನು ಹೇಗಾದರು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನು; ನೀನು ಅಲ್ಪವಾದರೂ ಪರತಃ ಪ್ರಕಾಶನು. ಸುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವನಿಗಿಂತ ನೀನೇನು ಅತಿಶಯನಲ್ಲ. ಬಡ ಬೇಡನೊಬ್ಬನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸನೇ?

ಎಲೈ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ, ನೀನು ಕೌರವನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವನ ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕುಂದಾಗಲಿಲ್ಲ; ಅವನು ವೀರರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ. ಹೇಡಿಗಳ ಜಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ವೀರರ ಸೋಲೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದಲ್ಲವೆ? ನೀನು ಗುಣಲೋಲಳಲ್ಲ; ಘನಶೀಲಪ್ರಿಯಳಲ್ಲ. ಬರಿಯ 'ನೀರಸ' ಜಯಪ್ರಿಯಳು; ನೀನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೆ ಚಂಚಲಳು. ನೀನು ತೊಲಗಿದರೆ ಕೌರವನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕುಂದೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಕೌರವನು ಏಕಾಂಗ ಶೂರನು; ಅಂಥಾ ವೀರನಿಗೆ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಸಾಯುವುದೇ ಕೀರ್ತಿಕರ. ಮಹಾನುಭಾವನಾದ ಕೌರವನ ಅಳಿವನ್ನು ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಾಕಿರುವುದರಲ್ಲಿ ರನ್ನನ ಕವಿತಾ ಪ್ರತಿಭೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮೈದೋರಿರುವುದು. ದಿವಸದವಸಾನ ಕಾಲವು ಎಷ್ಟು ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯವಾದುದೋ ಕೌರವನ ಅವಸಾನವು ಅಷ್ಟೇ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾದುದೆಂದು ಕವಿ ಸೂಚಿಸಿರುವನು:

**ಪಂಕಷಮುಂ ಸಹೃದ್ವದನ ಪಂಕಜಮುಂ ಮುಗಿವನ್ನಮುಗ್ರತೇ
ಜಂ ಕಿಡುತಿರ್ಪಿನಂ ನಿಜ ಕರಂಗಳನಂದುಡುಗುತ್ತಮಿದುರ್ ಚ**

**ಕ್ರಾಂಕಮಗಲ್ವಿನಂ ಕ್ರಮದಿನಂಬರಮಂ ಬಿಸುಟುರ್ಬಿನಂದಕಾ
ರಂ ಕವಿತರ್ಪಿನಂ ಕುರುಕುಲಾರ್ಕನುಮರ್ಕನುಮಸ್ತ ಮೆಯಿದರಾ!**

ದಿನಾಂತಕಾಲದ ಅರ್ಕನ ವೈಭವವೂ ಕುರುಕುಲಾರ್ಕನ ಅಂತ್ಯದ ಸಂಪತ್ತೂ ಎರಡೂ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಮೂದಲಿಸುತ್ತಿದ್ದುವೆ? ಅಥವಾ ಒಂದರೊಡನೊಂದು ಸಹಾನುಭೂತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಗೈಯುತ್ತಿದ್ದುವು ಎನ್ನಬಾರದೇಕೆ? ಅಂತೂ ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕೌರವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಮಾತೆಯಾದರೂ ತನ್ನ ಪವಿತ್ರವಾದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದಳು. ಮಹಾ ವಸ್ತುವೊಂದರ ವಿನಾಶವನ್ನು ಕಂಡು ಆಕೆಯಾದರೂ ಉದ್ವೇಗಭರಿತಳಾಗಿ, ತನ್ನ ಶೋಕವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ, ಕೌರವನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಮಹಾನುಭಾವನೆಂಬುದನ್ನೂ ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿದಳು. ದಿನೇಶನಂತ್ಯವು ಎಷ್ಟು ಮಹಿಮಾಸ್ಪದವಾದುದೋ, ಎಷ್ಟು ವೈಭವಯುಕ್ತವಾದುದೋ, ಎಷ್ಟು ಶೋಕಭರಿತವಾದುದೋ, ಕುರುರಾಜನ ಅಂತ್ಯವೂ ಅಷ್ಟೇ ಮಹಿಮೆ ವೈಭವ ಶೋಕಭರಿತವಾದುದೆಂದು ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿ ತೋರಿಸಿದಳು. ತನ್ನ ಯುಗದ ಒಂದು ಮಹಾ ದಿವಸಾವಸಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಒಬ್ಬ ಮಹಾಪುರಷನ ಅವಸಾನವೂ ಸಂಭವಿಸಿತಲ್ಲಾ ಎಂದು ಯುಗಪುರುಷನಾದ ದ್ವಾಪರನೂ ಖಿನ್ನವದನನಾದನು!

(೧೯೨೮)

* ೧೯೨೮ರಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜಾ ಕಾಲೇಜಿನ ಸಂಘ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ 'ರನ್ನಕವಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ'ಗೆ ಬರೆದ ಲೇಖನ.

ಈ ವಿಮರ್ಶೆ ರನ್ನನ 'ಗದಾಯುದ್ಧ'ಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

* Paradise Lost, Book I, Lines 249-255.

ಉಪಮಾಲೋಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ* (1)

ಕಾವ್ಯಕ್ಕೂ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಪ್ರಣಯವು ಚಿತ್ರಕಲೆಗೂ ವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರಾನುರಾಗದಂತೆ ಚಿರಸಂಯುತವಾದುದು. ವರ್ಣಶಿಲ್ಪಿಯ ಬಾವಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣಗಳ ಸಹಕಾರ ಸ್ನೇಹಗಳು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕವಿಯ ಆತ್ಮದ ಸುರುಚಿರಾನುಭವಗಳ ಸುಂದರಾವಿಭಾವಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಅವಶ್ಯಕ. ಒಂದೇ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಕಾವ್ಯವೆಂಬುದೆಲ್ಲ ಅಲಂಕೃತಾನುಭವ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮಾನವನ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಹಾಗೆ ಹಾಗೆಯೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವಂತೆ ವಿಭಜನೆಮಾಡಿ ಅವುಗಳ ನಗ್ನಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ವಿಜ್ಞಾನಸಾಸ್ತ್ರದ ಕರ್ತವ್ಯಕಾರ್ಯ. ಆ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅವುಗಳ ಕುರೂಪವನ್ನು ಆವರಿಸಿ ಸುರೂಪಗಳನ್ನು ವಿಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಅವುಗಳ ಪರಮಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪವು ಹೊಳೆಯುವಂತೆ

ಮಾಡುವುದು ಕಾವ್ಯದ ಲೀಲಾಕಾರ್ಯ. ಎಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯ ಸತ್ಯಶೋಧನೆ. ಕಾವ್ಯದ ಕಾರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯ ಸಾಧನೆ. ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಅಂತಿಮ ಸಿದ್ಧಿಯು ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ತದಂತಿವಾದ ಆ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಸೌಂದರ್ಯಗಳ ತದಾತ್ಮ್ಯತೆಯಲ್ಲಿದೆ; ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಪರಮ ಸಾಯುಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದೆ. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವು ಸೌಂದರ್ಯದ ಆಚಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಸೌಂದರ್ಯವು ಸತ್ಯದ ಆಚಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಸತ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಭೇದ ಭಾವ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯಬೋಧಕವಾದರೂ ಸೌಂದರ್ಯಸಾಧಕವಾದ ಕಾವ್ಯದ ಭಾಷೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಲಂಕಾರಿಕವಾದುದು. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಆತ್ಮ, ಗುಣ, ರೂಪ, ಭೂಷಣಗಳಿರುವಂತೆಯೇ ಕಾವ್ಯಕನ್ನಿಕೆಗೂ ಇರುವುವು. ಮಹಾತ್ಮನಾದವನಲ್ಲಿ ಮಹಾಗುಣಗಳಿದ್ದೇ ಇರುವುವು. ಮಹಾಗುಣಗಳೇ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಅಂದರೆ ತತ್ವತಃ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಭಾವಿಸಿದರೂ ವಸ್ತುತಃ ಅವೆರಡನ್ನೂ ಏಕಮಾತ್ರವಾದ ಅವಿಭಕ್ತತತ್ವದ ಅವಯವ ಅಥವಾ ಅಂಶಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ. ರೂಪ ಮತ್ತು ಭೂಷಣಗಳು ಗೌಣವಾದುವು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭೂಷಣ ಹೆಚ್ಚು ಗೌಣವಾದುದು. ಮಹಾ ಗುಣಗಳಿರುವ ಮಹಾತ್ಮನು ಕುರೂಪಿಯಾದರೂ ಲೋಕಪೂಜ್ಯನಾಗುವನು. ಭೂಷಣಗಳಂತೂ ಆತನಿಗೆ ಬೇಡವೇ ಬೇಡ. ಹೀಗೆನ್ನುವುದರಿಂದ ಮಹಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವರದ್ರೂಪವಿರಬಾರದೆಂದು, ಆತನು ಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಬಾರದೆಂದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಅಭಾವದಿಂದ ಅವನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದಷ್ಟೆ ನಮ್ಮ ಭಾವ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆತನಿಗೆ ಸ್ವರದ್ರೂಪವಿದ್ದು ಮಿತಭೂಷಣಧಾರಿಯಾದರೆ ಆತನು ಜನತೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯನಾದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಸಾಕ್ರೇತಿಸನಿಗೆ ಸ್ವರದ್ರೂಪವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸಾಧಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತೇ ಹೊರತು ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆತನ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಓದುವವರು ಆತನ ಚಿತ್ರವನ್ನೂ ಹರ್ಷದಿಂದ ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಹಾತ್ಮನಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗುಣ ಉಳ್ಳವನಲ್ಲಿ ಅತಿ ಸೌಂದರ್ಯವಿದ್ದರೆ ಅವನು ಪೂಜ್ಯನಾಗದಿದ್ದರೂ ತ್ಯಾಜ್ಯನಾಗನು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಸೌಂದರ್ಯಾನುರಾಗಿಗಳಾದ ಅನೇಕರಿಗೆ ಅವನು ಪ್ರೀಯವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಸುವಾಸನೆ ಇಲ್ಲದೆ ಎಷ್ಟೋ ಅರಣ್ಯ ಪುಷ್ಪಗಳು ತಮ್ಮ ಬರಿಯ ನಯನ ಮನೋಹರವಾದ ವರ್ಣಪೂರ್ಣ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದಲೇ ನಗರದ ಉಪವನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಮಹಾತ್ಮನೂ ಅಲ್ಲದೆ ಗುಣರೂಪಗಳೂ ಒಂದೂ ಇಲ್ಲದೆ ವಿರೂಪಿಯೂ ಅನಾಗರಿಕನೂ ಆದ ಮನುಷ್ಯನು ತನಗೆ ವಿಪುಲೈಶ್ವರ್ಯವಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೂಷಣಗಳಿಂದಲೇ ಮೆರೆದು ಜನಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಅಧಮ ಶ್ರೇಣಿಗೆ ಸೇರಿದ ಆಕರ್ಷಣೆ. ಇದರಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗುವವರೂ ಕುರುಚಿಯುಳ್ಳ ಪಾಮರರು ಅಥವಾ ಧನಪಿಶಾಚ ಹಿಡಿದ ಲೋಭಿಗಳು.

ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಭಜನೆ ಕಾವ್ಯಪುಪಂಚಕೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೂ ಆತ್ಮ, ಗುಣ, ರೂಪ, ಭೂಷಣಗಳಿವೆ . ಪರಸ್ಪರೋಪಜೀವಿಗಳಾದ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಗುಣ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದುವು. ರೂಪದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಆತ್ಮದ ಮತ್ತು ಗುಣದ ಸಹವಾಸದಿಂದ ನಿರ್ಣಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಭೂಷಣವು ಕೊನೆಯದು. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಭಾವ ಆನಂದ ಆವೇಶಗಳೇ ಆತ್ಮ.

ಉಪಮಾ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳೆ ಗುಣ. ಕೃತಕವಾಗಿರದೆ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳಿಗೆ ವಿಧೇಯವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸರಳ ಪದಸರಣಿಯೆ ರೂಪ. ಗಾಯಕನ ಕಂಠದಿಂದ ಹೊರಮೂಡುವ ಸ್ವರ್ಗಿಯ ಸುಮಧುರವಾದ ಸ್ವರ ತರಂಗ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಮುಸುಕಿ ನಾಯಕನಿಗಿಂತಲೂ ತಾನೆ ಪ್ರಧಾನವೆಂಬಂತೆ ಉಚ್ಚಘೋಷದಿಂದ ಮರ್ಯಾದೆ ಮೀರಿ ಒರಲಿ ಚೀರುವ ಹಾರ್ಮೋನಿಯಮ್ನಂತೆ ಕಾವ್ಯದ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮರೆಯಿಸಿ, ಮುಂದೆ ಮುಗಿ, ಧಿಮಿ ಧಿಮಿ ಕುಣಿದು, ಅಂತಂಗದ ವೈಭವದ ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗುವ ನಮ್ರ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ತಿಲಾರ್ಪಣವಿತ್ತು ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಮಾತ್ರ ಪ್ರದರ್ಶಕಗಳಾಗಿ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳೆಂದು ಮೆರೆಯುವ ಶಬ್ದವ್ಯಜವೆ ಭೂಷಣ. ಈ ಭೂಷಣವು ತನ್ನಳವರಿತು ವಿನೀತವಾಗಿ ನಾಗರಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ಪಂದ್ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು . ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೀದಿವರಿವ ಕರ್ಪದಕಮಾಲಾ ಕೀರ್ಣವಾದ ಲಂಬಾಣಿ ಹೆಂಗಸರ ಆಶ್ಚಿಲವಾದ ಸೌಂದರ್ಯನಾಮಕ ವೇಷದಂತೆ ಅಸಹನೀಯವಾಗುವುದು.

ಉತ್ತಮ ಶ್ರೇಣಿಗೆ ಸೇರುವ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಪ್ರಾಯವಾದ ಭಾವ ಆನಂದ ಆವೇಶಗಳೂ, ಗುಣಪ್ರಾಯವಾದ ಉಪಮೆ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷರೂಪಕಾದಿ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳೂ ಇರಲೆಬೇಕು. ರೂಪಪ್ರಾಯವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ ಶೈಲಿಯೂ ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಮತ್ತೂ ಮನೋಹರವಾಗುವುದು. ಭೂಷಣಪ್ರಾಯವಾದ ಯಮಕ, ಅನುಪ್ರಾಸ, ಪ್ರತ್ಯನುಪ್ರಾಸ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳೂ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಕೆಡದಂತೆ ಬಹಳ ಮಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಕಾವ್ಯವೂ ಆದರ್ಶದ ಸೀಮೆಗೇರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳಿಗೂ ಎಲ್ಲಾ ದೋಷಗಳಿಗೂ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಗುಣದೋಷಗಳು ಸಮತೂಕವಾಗಿವೆ ಎಂದರೂ ಅಸತ್ಯವಾಗದು. ಹೀಗಾಗಲು ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿವೆ.ಮೊದಲೆಯದಾಗಿ ಆತನು ಪಂಡಿತ ಕವಿ. ವಿದ್ವತ್ ಸಭಾ ನೀರೇರುಹಾಕರದಲ್ಲಿ ರ್ಪುಂಕರಿಸಲೆಂದು (ಪೀ. ೧೨) ಷಟ್ಪದಿಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಆತನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಯುಗಪರಿವರ್ತನೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನಾದುದರಿಂದ ಅರ್ಥ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮಾರ್ಗವಲಂಬಿಯೂ ಅರ್ಥ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾರ್ಗವಲಂಬಿಯೂ ಅಗಿದ್ದಾನೆ. (ಪೀ. ೬, ೭ ೧೦) ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಆತನ ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯವು ಬರಿಯ ಸಮರ ಸಮಾಕೀರ್ಣವಾದ ಆಶ್ವಮೇಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ಕವಿಯು ನಾನಾ ಉಪಾಯಾಂತರಗಳಿಂದ ಉಪಕಥೆಗಳ ಮೇಲೆ ಉಪಕಥೆಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು ತಾನೂ ಬದುಕಿಕೊಂಡುಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಉಪಖ್ಯಾನಗಳ ಗೊಂಚಲನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಿ ಆತನ ಕೃತಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ಸುಮಾರು ಐನೂರು ಪುಟಗಳುಳ್ಳ ಸುದೀರ್ಘಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಕವಿ ಮೊದಲಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ರಸವತ್ತಾಗಿ ಬರೆಯಲಾರನು. ಕೆಲವುಸಾರಿ ಗಗನದೆಡೆಗೆ ಹಾರಿದರೆ, ಕೆಲವುಸಾರಿ ನೆಲದ ಹುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳುವನು. ಐದನೆಯದಾಗಿ ಕಾವ್ಯದ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆತನು ಉದ್ವಾಮ ಕವಿ ಎಂದು ತೋರಿಬಂದರೂ ಸಮಗ್ರ ಕಾವ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆತನನ್ನು ಪ್ರಥಮತಮ ಶ್ರೇಣಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮಹಾಕವಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಬಹುದು. ಕಡೆಯದಾಗಿ ಆತನ

ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಶ್ಲೇಷ, ಶುಷ್ಕವೈದುಷ್ಯ, ಶಬ್ದಾಡಂಬರ ಇವುಗಳಿಗೆ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಜೈಮಿನಿಭಾರತವೂ ಹೊಣೆಯಾಗಿರಬಹುದು.

ಆದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನು ಶ್ಲೇಷಕವಿ. ರಾಘವಾಂಕನ 'ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ' ವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಂತೆ ಕನ್ನಡ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತವನ್ನೂ ರಸದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರೆ, ಮೇಲೆಹೇಳಿದ ಮಾತಿನ ಸತ್ಯ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕಾವ್ಯಜ್ಯೋತಿ ಮಬ್ಬಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಮಹತ್ವದ ಅಭಾವದಿಂದಲ್ಲ, ನೀರಸತೆಯ 'ಭಾವ'ದಿಂದ. ಚಂಡಿಯಕಥೆ, ಚಂದ್ರಹಾಸನ ಕಥೆ ಮುಂತಾದುವು (ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅತಿ ವಿರಳವಾಗಿ ಬರುವ ನೀರಸ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ) ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಕಾವ್ಯಗಳಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಲವಲೇಶವೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಮೇಲೆ ಸೂಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕಥಾಲಾಪನೆ ಆದರ್ಶ ಸೀಮಾಸ್ಪರ್ಶಿಯಾಗಿದೆ. ಆತನ ಶೈಲಿಯು ವಸಂತನ ಶೋಭೆಯೊಡನಾಡುವ ವಿಹಂಗಮ ಕೂಜನದಂತೆ ಸುಂದರ ಮಂಜುಳವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ನುಣ್ಣುನಯನಗಳು ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದುವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಇತರ ಷಟ್ಪದೀ ಕರ್ತೃಗಳು ಕರುಬಲಾರರು. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಬಂಧದ ಆಶಯ ಸೀಮಾಬದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳ ವಿಸ್ತೃತ ವಿಮರ್ಶೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಪುಕೃತ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕಾವ್ಯಮಹಾವನದಲ್ಲಿ ಸೀಗೆಯ ಮೇಳೆಗಳಿವೆ. ಮುಳ್ಳಿನ ಪೊದರುಗಳಿವೆ. ಸೌದೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಶುಷ್ಕತರುಗಳಿವೆ; ಬೊಬ್ಬುಳಿ ಗಿಡಗಳಿವೆ. ಅದರಂತೆಯೆ ತಿಳಿಗೊಳಗಳಿವೆ; ತಾವರೆ ಹೂಗಳಿವೆ; ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಹೊದರುಗಳಿವೆ; ತಳಿರಿಡಿದ ಸೊಂಪೆಸೆವ ಮಾಮರಗಳೂ ಇವೆ. ಕಾಗೆ ಗೂಬೆಗಳಿರುವಂತೆಯೆ ಗಿಳಿ ಕೋಗಿಲೆ ನವಿಲುಗಳೂ ಇವೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಉಪಮೆಗಳೆಂದರೆ ಮೂಡುವ ಸೂರ್ಯನ ಎಳೆಬಿಸಿಲಿನ ಹೊಂಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ನಳನಳಿಸಿ, ತಣ್ಣನೆ ತೀಡುವ ತೆಳುಗಾಳಿಗೆ ತಲೆಯೊಲೆದು ನಲಿದಾಡುವ ಹಚ್ಚನೆಯ ಹೊಸಹಸುರಿನಲ್ಲಿ, ಗರಿಗೆದರಿ, ಮಳೆಬಿಲ್ಲಿನ ಮರಿಗಳಂತೆ ಮನೋಹರವಾಗಿ ನರ್ತಿಸುವ ಮಯೂರಗಳು! ಅವುಗಳ ಸೊಬಗಿಗೆ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕ ಪ್ರೇಕ್ಷಕನು ವನ ವಿಹಾರವನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಸೀಗೆಯ ಮೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಮೈ ಹರಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನೂ ಲಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಯೂರ ನರ್ತನವನ್ನು ನೋಡಲೆಂದು ಎಷ್ಟು ಸೀಗೆಯ ಮೇಳೆಗಳನ್ನಾದರೂ ನುಗ್ಗಲು ಸಾಹಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಉಪಮೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ನರ್ತಿಸುವ ಮಯೂರಗಳೆಂದು ಯಾರೂ ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕೆಂಬೂತಗಳಂತೆ ಜುಗುಪ್ಸೆ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತವೆ. ಚರ್ವಿತಚರ್ವಣ ಲಬ್ಧವಾದ ಕವಿಸಮಯಗಳೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿವೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಶಂಸೆಯೆ ಮುಖ್ಯ ಧ್ಯೇಯವಾದ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ನೀರಸ ಉಪಮೆಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಮುಂದುವರಿದೆವಾದರೆ ಕವಿಗೂ ನಮಗೂ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು.

“ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಾದೃಶ್ಯಸಂಪತ್ತು ಎಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಮಾಲಂಕಾರ” ಎಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಮತವಿದೆ. ಉಪಮೆ ಎಂದರೆ ಹೋಲಿಕೆ ಎಂದರ್ಥ. ಉಪಮೆಯನ್ನು ಅಲಂಕಾರ ಎಂದು ಕರೆದರೂ ಅದರಿಂದ ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಉಪಕಾರವೂ ಆಗುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದ ವಸ್ತುವಿನ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಸ್ತುವಿನ ಅನುಭವವನ್ನು ಆದಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಮಾಡಿಕೊಡಬಹುದು. ಆದರೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ

ಉಪಯೋಗಿಸುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಉಪಮೆ ಎರಡು ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುವುದು, ಗಂಗಾವಾರಿ ದೇಹದ ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೊಳೆದು ಅತ್ಯದ ಪಾಪವನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುವಂತೆ. ಉಪಮೆ ಎಂದರೆ ಸಾದೃಶ್ಯವೆಂದು ಮೇಲೆಯೆ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಸಾದೃಶ್ಯವು ರೂಪದಲ್ಲಿರಬಹುದು, ಗುಣದಲ್ಲಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ರೂಪಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳು ಪ್ರೇಕ್ಷಕನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉನ್ನೇಷಗೊಳಿಸುವ ಒಂದೇ ತೆರನಾದ ಭಾವದಲ್ಲಿರಬಹುದು. ರೂಪೋಪಮೆ ಗುಣೋಪಮೆ ಸುಲಭಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿವೆ. ಭಾವೋಪಮೆಯನ್ನೂ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. “ಬನದ ಕಣ್ಣೆಂಬಂತೆ ತಿಳಿಗೊಳವು ರಂಜಿಸಿತು”, “ಪರ್ವತವು ಮಹಾ ಯೋಗಿಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು”, “ಹಸುರ ಮೇಲೆ ಎಳೆ ಬಿಸಿಲು ಹಸುಳೆಯಂತೆ ನಲಿದಾಡಿತು”, “ಚಿಟ್ಟೆಯು ಬನಗಳ ಬಣ್ಣದ ಕವಿತೆಯಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು.” ಪರ್ವತ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅರಣ್ಯ ಸಮಾಕೀರ್ಣವಾದ ಕಂದರದಲ್ಲಿರುವ ಸರೋವರವನ್ನು ನೋಡಲು, ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ತಾನು ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಿಶಾಲ ನೇತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಯಾವ ಭಾವವು ಹೊಮ್ಮಿದ್ದಿತೋ ಆ ಭಾವವೆ ಮರಳಿ ಹೊಮ್ಮುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು “ಬನದ ಕಣ್ಣು” ಎಂದು ಕರೆಯುವನು. ಗಗನಚುಂಬಿತವಾಗಿಯೂ ಧೀರ ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿಯೂ ಮೇಲೆದ್ದ ಪರ್ವತವನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ನೋಟಕನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾಯೋಗಿಯನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದಂತೆ ಭಾವವಾಗಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೆ ನೂರಾರು ರಂಗುಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬನದಲ್ಲಿ ಹಾರಾಡುವ ಚಿಟ್ಟೆಯು ಪ್ರೇಕ್ಷಕನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತೆಯ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಆನಂದಾತಿಶಯದ ಭಾವವನ್ನು ತರಬಹುದು. ಮೇಲಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ವಿಭಜನೆಮಾಡಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಉನ್ನೇಷವಾಗುವ ಭಾವಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳೆಯೆ ಕಾರಣವೆಂದು ತೋರಬಹುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಗುಣೋಪಮೆಯ ಜಾತಿಗೇ ಏಕೆ ಸೇರಬಾರದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮೂಡಬಹುದು. ಭಾವೋಪಮೆಯಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಉನ್ನೇಷವಾಗುವ ಭಾವಕ್ಕೆ ತತ್ವತಃ ಅದರ ಗುಣಗಳೆಯೆ ಕಾರಣವಾದರೂ ಗುಣೋಪಮೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕಾರಣಗಳು ಅಷ್ಟು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಭಾವೋಪಮೆಯು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಮನೋವೃತ್ತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಮೈದೋರುವುದು. ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನು ಗತಿಸಿದ ತನ್ನ ಇನಿಯಳನ್ನು ಆಗತಾನೆ ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿ ಮಾಡಿ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ಚಂದ್ರನು ಬೆಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಬೀರುತ್ತ ಮೂಡಿದರೆ, ಅವನಿಗೆ ಚಂದ್ರನು ಚಿತೆಯ ಬೆಂಕಿಯಂತೆಯೂ ಬೆಳ್ಳಿಗಳು ಚೆಲ್ಲಿದ ಹೆಣದ ಬೂದಿಯಂತೆಯೂ ಭಾಸವಾಗಬಹುದು. ಅದೇ ಚಂದ್ರನು ಪ್ರೇಯಸಿಯೊಡನೆ ವಿಹರಿಸುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾಂತೆಯ ವದನದಂತೆಯೂ, ಅದೇ ಬೆಳ್ಳಿಗಳು ತನ್ನಿನಿಯಳ ಪ್ರೇಮದಂತೆಯೂ ತೋರಬಹುದು. ಅಥವಾ ಮೊದಲನೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಆತನು ತಾನು ಹಿಂದೆ ತನ್ನ ಕಾಂತೆಯೊಡನೆ ಸರಸದಿಂದಿದ್ದಾಗ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಭಾವವೆ ಉನ್ನೇಷವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾವೋಪಮೆ ಗುಣೋಪಮೆಯಂತಲ್ಲದೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗೆ ಶರಣಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಂತರ್ಯದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳದೆ ಆ ಅವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಭಾವೋಪಮೆ ಅರ್ಥವಿಹೀನವಾಗಿಯೂ ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚಾಗಿಯೂ ತೋರಬಹುದು. ಹೀಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದರಿಂದ ಭಾವೋಪಮೆ ವರ್ಣನಾ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವ್ಯಂಜಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಫಲಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಪಡೆದಿದೆ.

ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮನೋರಂಜನಾರ್ಥವಾಗಿ ಸಾಧ್ಯಶ್ಯಮೂಲವಾದ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳು ನಾಮಭೇದದಿಂದ ಅನೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ ತತ್ವತಃ ಇರುವುದು ಉಪಮಾಲಂಕಾರವೊಂದೇ. ಉಳಿದುದೆಲ್ಲ ಉಪಮಾಲಂಕಾರದ ರೂಪಾಂತರಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಉಪಮಾಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಅರ್ಥಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಉಪಮೆಗಳ ಅಂದಚಂದಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಆತನ ಕೃತಿಯನ್ನು ಓದುವ ಯಾರಾದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನು 'ಉಪಮಾಲೋಲ' ಎಂಬುದನ್ನು ಬಹುಬೇಗನೆ ಮನಗಾಣಬಹುದು. ಕವಿಗಳ ಭಾಷೆಗೆ ಅಲಂಕಾರಿಕವಾದುದು; ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಮಾ ಪೂರ್ಣವಾದುದು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಕವಿಗಳು ಯಾವ ದೇಶದವರಾಗಲಿ ಯಾವ ಕಾಲದವರಾಗಲಿ ಉಪಮಾಲಂಕಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಮಾಲಂಕಾರವು ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಹೂವಿನಂತೆ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕೂಡ ಸಗ್ಗಕ್ಕೊಯ್ಯಬಲ್ಲದು. ಅದು ಸಹೃದಯ ಹೃದ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ತತ್ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕೃತವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಮನೋಹರವಾದ ಇತರಾನುಭವ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತಿಪಥಕ್ಕೆ ತಂದು, ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಸಜೀವ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯವಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಆನಂದದಾಯಕವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದೇಶಗಳ ಪುರಾಣ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಮಾಲಂಕಾರವು ಪ್ರಬಲಾಕಾರವನ್ನು ಧಾರಣೆಮಾಡಿ "ಮಹೋಪಮೆ" (Epic Simile) ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಆದರಣೆಗೂ ಗೌರವಕ್ಕೂ ಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆ ಮಹೋಪಮೆಯನ್ನು ಸರ್ವಾಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಲುವ ಉಪಮೆಗಳು ಇಲ್ಲವೆ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಹೋಪಮೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುವ ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳನ್ನಾದರೂ ಸಂದರ್ಶಿಸಬಹುದು. ವಿರಳವಾಗಿ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕಾವ್ಯಮಹಾವನದಲ್ಲಿ ಕವಿತಾ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಉಪಮಾಸ್ವರ್ಣಕಲಶವನ್ನು ಕೈಲಾಂತು ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಆ ಪುಣ್ಯ ಕಲಶವು ಸಹಸ್ರ ವಿವಿಧ ವರ್ಣಮಯ ಅಕ್ಷಯಾಮೃತ ಜಲದಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿದೆ. ಆ ಸುರಂಗಿತವಾರಿಯ ಸಂಸೇಚನೆಯಿಂದ ಮುಳ್ಳಿನ ಹೊದರುಗಳೂ ಕೂಡ ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ರಂಜಿಸುತ್ತವೆ! ಉಪಮೆಗಳಿಗಾಗಿ ಕವಿ ನಾನಾ ಪ್ರಪಂಚಗಳನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಉಪಮಾನವು ಉಪಮೇಯವನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸಿ ಸಿಂಗರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸಮಯನಿಯಮವನ್ನೂ ಕೂಡ ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ, ಉಪಮಾನದ ವೈಭವ ಸೌಂದರ್ಯಗಳ ಸಮ್ಮೋಹಿನೀ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ ಶರಣಾಗಿ, ಮನಸೋತು, ಮೈಮರೆತು, ತಮ್ಮ ಮಹಾ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಉಪಮೇಯಗಳನ್ನೆ ಮಬ್ಬುಗೈಯ್ಯು ಮರೆಯಿಸುವ ಉಪಮಾಗಳನ್ನೂ ಕವಿ ವಿರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆತನು ವಿರಚಿಸಿರುವ ಉಪಮಾಗಳಲ್ಲಿ ಪುಕೃತಿ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ಆಯ್ದುಕೊಂಡವುಗಳೆ ಬಹು ಸಂಖ್ಯಾಕವಾಗಿವೆ. ಬಹು ಪರಿಚಿತವಾದ ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರಪಂಚದ ಉಪಮೆಗಳೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿವೆ. ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಕಥಾ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವು; ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜೀವನ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕಲ್ಪನಾಕಲ್ಪಿತವಾದುವು; ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಜನಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗಾದೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದುವಾಗಿವೆ; ಐತಿಹ್ಯ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಶೃಂಗಾರ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಉಪಮಾಗಳೂ ಕೆಲವಿದೆ. ಈ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಉಪಮೆಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲ. ಚರ್ವಿತಚರ್ವಣಲಬ್ಧವಾದ ನೀರಸೋಪಮೆಗಳ ಮಾತಂತಿರಲಿ, ಸರಸ ಸಜೀವವಾದ ಎಲ್ಲ

ಉಪಮೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೂ ಲೇಖನ ಎಲ್ಲೆಡೆರದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತನ ಕಾವ್ಯರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಲಿಯುವ ಹಲಕೆಲವು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಗಳಾಗುವ ಉಪಮೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಮರ್ಶಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕೃತ ಕರ್ತವ್ಯ.

ಮೊದಲು ಕವಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನು ನಿಸರ್ಗಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಕಣ್ಣೆರೆದು ನೋಡಿ ಎದೆತುಂಬಿ ಸವಿದವನೆಂದು ಆತನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೈದೋರುವ ಪ್ರಕೃತಿ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯೋದಯ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ ವಸಂತಾಗಮ ವರ್ಷಾಗಮ ಶಿಶಿರಾಗಮ ಚಂದ್ರೋದಯ ಅರಣ್ಯ ಪರ್ವತ ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮ ಶಾಲಿವನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಆತನು ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಲಿದಿದ್ದನೆಂಬುದು ಒಡೆದು ಮೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಶ್ಲೇಷ ಯಮಕ ಅನುಪ್ರಾಸ ಶುಷ್ಕಕವಿಸಮಯ ಇವುಗಳ ಹಾವಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಆ ವರ್ಣನೆಗಳು 'ಕರ್ಕಶ ತನುವಂತಃಶೂನ್ಯ'ವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದೂ ನಿರ್ಮಲವಾದವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಉಳಿದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿ ಕವಿ ತಾನು ಕಂಡು ಅನುಭವಿಸಿದ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೂ ಸರಳವಾಗಿಯೂ ಸಜೀವವಾಗಿಯೂ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಮಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಬಹಳ ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಒಂದೊಂದು ಚಿತ್ರವೂ ತನ್ನದೇ ಆಗಿರುವ ಒಂದು ರಮಣೀಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು. ಧರ್ಮರಾಯನು ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕೊಂದೆವೆಲ್ಲಾ ಎಂದು ದುಗುಡದಿಂದಿರಲಾಗಿ ವೇದವ್ಯಾಸನು ಹಸ್ತಿನಾವತಿಗೆ ಬಂದು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಧರ್ಮರಾಯನ ಶೋಕದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕವಿ ಹೀಗೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ:

**ಅರಸನನುತಾಪದಿಂ ತಲೆವಾಗಿ ಮಾತಾಡ
ದಿರುತಿರ್ದನನಿಲ ಸಂಚಾರಮೊಂದಿನಿತಿಲ್ಲ
ದುರಿವ ಕಡುವೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲಿಂದೆ ಬಸವಳಿದ
ಕೋಮಲ ರಸಾಲದಂತೆ ||
(ಸಂ. ೨, ಪ. ೧೪)**

ಯಾರಾದರೂ ಬೆಟ್ಟಬೇಸಗೆಯ ನಡುಹಗಲಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ತಳಿತ ಮಾಮರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿದ್ದರೆ ಮೇಲಿನ ಉಪಮೆಯ ಚೇತೋಹರತೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪಕ್ಕೆ ಬಸವಳಿದ ತಳಿರ ಚಿತ್ರವೊಂದನ್ನು ಅಲ್ಲ, ಬೇಸಗೆಯ ನಡುಹಗಲ ಮೌನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು ಕವಿಯ ಆಶಯ. ಅಲ್ಲದೆ ವೈಶಾಖದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಅನಿಲ ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಕೂಡ ಗಿಡಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹದುಗಿ ಹದುಗಿ ತೂಕಡಿಸುವುದೂ ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಭಂಧದ ದೃಷ್ಟಿ ಉಪಮೆಯ ಉಪಮಾನಗಳಾಗಿರುವ ಸಾದೃಶ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿಯ ಶೋಭೆಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯ ಕಡೆಗಿಂತಲೂ ಉಪಮಾ ವೈಭವದ ಕಡೆಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಲಂಬಿಸಿ ಬರೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕವಿ ಧರ್ಮರಾಯನ ಅನುತಾಪವನ್ನು ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲಿಗೂ, ರಾಜನನ್ನು ಕೋಮಲ ರಸಾಲಕ್ಕೂ, ಮಾತನಾಡದಿರುವುದನ್ನು ಅನಿಲ ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದ ನೀರವತೆಗೂ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಲಮಾತ್ರ ಪರಿಶ್ರಮವಿರುವವರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಉಪಮಾನದ ಚಿತ್ರವನ್ನು

ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವವರಿಗೆ ಆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಅನಾವಶ್ಯಕವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟೇನೂ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಳತಳಿಸಿ ಮೂಡುವ ಸೂರ್ಯನ ದೇದಿಪ್ಯಮಾನವಾದ ಬಿಂಬವು ವನಾವೃತಪರ್ವತಾಗ್ರದ ದಿಗಂತರೇಖೆಯಲ್ಲಿ ಇಣಕಿನೋಡುವಂತೆ ಮೈದೋರುವ ಚಿರಸ್ಮರಣೀಯ ಸುಂದರ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಉಪಮೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿ ಹೀಗೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ:

**ಮೂಡು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಕೆಂಪು ದೊರೆಯೆ ತಾರಗೆ ಪರಿಯೆ
ಕೂಡೆ ತಂಗಾಳಿ ಮುಂಬರಿಯೆ ಕಮಲಂ ಬಿರಿಯೆ
ಪಾಡುವೆಳೆದುಂಬಿಗಳ ಮೊರೆಯೆ ಚಕ್ರಂ ನೆರೆಯೆ
ನೈದಿಲೆಯೆ ಸೊಂಪು ಮುರಿಯೆ
ಬೀಡುಗೊಂಡಿದರ್ ಕತ್ತಲೆಯೆ ಪಾಳೆಯಮೆತ್ತ
ಲೋಡಿದುದೊ ನೋಡಿದಪೆನೆಂದು ಪೂರ್ವಾಚಲದ
ಕೋಡುಗಲ್ಲಂ ಪತ್ತುವಂತೆ ಮೆರೆದಂ ಪ್ರಭೆಯೊಳಾವ್ಯಕ್ತನಾದಿತ್ಯನು!
(ಸಂ. ೨, ಪ. ೬೫)**

ಭಗವಾನ್ ಸೂರ್ಯದೇವನು ಮಾತ್ರವೆ ಅಲ್ಲ, ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವವೂ ಆತನ ಆಗಮನಕ್ಕಾಗಿ ತುದಿಬೆರಳಮೇಲೆ ಉತ್ಕಂಠವಾಗಿರುವ ಭಾಗವು ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಹೃದಯದಲಿ ತುಳುಕುತಿದೆ. ಪದ್ಯದ ಉತ್ತಾರಧದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದನಿತು ಹಿನ್ನೆಲೆ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿದೆ. ಮೂಡಣ ಬಾನೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲನರಳುವ ತಣ್ಣನೆಯ ನರುಗೆಂಪು; ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು; ತೀಡುವ ತಂಗಾಳಿ; ತಿಳಿಗೊಳದಲ್ಲಿ ಬಿರಿಯುವ ತಾವರೆಗಳು; ಹಾಡುವ ಎಳೆ ದುಂಬಿಗಳು; ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪುನರ್ಮಿಲನ; ಮರುಗಿ ಮುಗುಳುವ ನೈದಿಲೆಗಳು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಸಮರ್ಥನಾದ ವರ್ಣಶಿಲ್ಪಿಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಿ, ತರುವಾಯ ಸೂರ್ಯನು ಪೂರ್ವಾಚಲದ ಕೋಡುಗಲ್ಲನ್ನು ಹತ್ತುವ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿವರಿಸಲೆಳಿಸಿದರೆ ಪ್ರಾತಃ ಸೂರ್ಯನ ಸುವರ್ಣಜ್ಯೋತಿಯಲ್ಲಿ ಎಳೆದಳಿರಮೇಲೆ ಮಿರುಮಿರುಗುವ ಹಿಮಮಣಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿನೋಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ ಗಾಂಪನಂತಾಗುತ್ತೇವೆ. ಅನುಭವಿಸಿ ಮೌನದಿಂದಿರುವುದೆ ಮೇಲು.

ಹಣ್ಣಾಗಿ ನಿಂತ ಶಾಲಿವನಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ ನಿಕುರುಂಬವನ್ನು ಸೋವಲೆಂದಿದರ್ ಪಾಮರಿಯರನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ನೆವದಿಂದ ಕವಿ ಶಾಲಿವನದ ಚಿತ್ರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ತರುವ ಉಪಮಾವನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾಮರಿಯರಿಗೆ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೆಳೆದು ನಿಂತ ಬತ್ತದ ದದ್ದೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಆಶಯ ಕವಿಯಲ್ಲಿಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

**ತಂಬೆಲರ ಸೊಗಸಿಂಗೆ ತಲೆದೂಗುವಂತೆ ತಳ
ದಂಬುಜದ ಪರಿಮಳಕೆ ಶಿರವನೊಲೆವಂತೆ ಮರಿ
ದುಂಬಿಗಳ ಗಾನಕ್ಕೆ ಶಿರವನೊಲೆದಾಡುವಂತೆಯ್ಯೊಯ್ಯನೊಲೆದಾಡುವ**

**ಪೊಂಬಣ್ಣಮೆಸೆವ ಕಳಮ ಶ್ರೀಯ ಪರಿಚಯೆ
ಯಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಳ್ ಕಳೆದಿಯರೆನಲ್ ಕೀರ ನಿಕು
ರಂಬಮಂ ಸೋವಲೆಂದಲ್ಲಿದ್ ಪಾಮರಿಯರಧ್ವಗರ ನಡೆಗೆಡಿಪರು ||
(ಸಂ. ೨, ಪ. ೬)**

ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಯ ಕೊರಲೊಲೆದಾಟವನು ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸುವ ನೆವದಿಂದ ನಮ್ಮ
ಮನಸ್ಸು ತಂಬೆಲರ ಸೊಗಸನ್ನೂ ಅಂಬುಜದ ಪರಿಮಳವನ್ನೂ ಮರಿದುಂಬಿಗಳ ಗಾನವನ್ನೂ
ಮರೆಯದಿರುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಮೆ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು, ಉಪಮೆ
ಉಪಮೆಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ, ಉಪಮೆ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಪೋಷಿಸಿ, ಉಪಮೆ ಉಪಮೆಗೆ
ಬಣ್ಣವೆರಚುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಪಾರಕರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ನೂತನ ಪ್ರಪಂಚವೆ
ಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಒಂದು ಹಿರಿಮೆ.

ಬಿಸಿಲ ಬೇಗೆಗೆ ಬಳಲಿ ದಾರಿಗರು ನೀರು ಕುಡಿಯಲೆಂದು ಅರವಟ್ಟಿಗೆ ಬರಲು, ಅಲ್ಲಿದ್ದ
ಹೆಣ್ಣುಗಳು ಚಿನ್ನದ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಬಂದವರ ಬಾಯಿಗೆ ಜುಳಿಗೆಯಿಂದ
ನೀರುಹೊಯ್ಯುವ ಚಿತ್ರವನ್ನೂ, ಆ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಲೋಸುಗ ತಂದೊಡ್ಡಿದ
ಉಪಮಾನದ ಲಲಿತತರ ಚಿತ್ರವನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ ಯಾವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಚಿತ್ರಗಾರನು ತಾನೆ
ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹಿಗ್ಗನು?

**ತಳಿರೆಡೆಯೊಳಿದ್ ಮಾವಿನ ತೋರ ತನಿವಣ್ಣ
ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಿದೊಡೆ ರಸಮೊಸರಿ ಸೋವಂತೆ ಹೆಂ
ಗಳ ಕರತಳದ ಪೊಂಗಳಸದ ಜುಳಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಬೆರಳಂ ತೆಗೆದು ಬಿಡಲ್ಯೆ
ಲಲಿತ ಚಂಪಕ ತನುಚ್ಚಾಯೆಯಿಂ ಕೆಂಪಿಡಿದ
ಜಳಧಾರೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತಿರ್ಪುದು.
(ಸಂ. ೨, ಪ. ೧೧)**

ಹಸುರು ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ತಳಿತ ಮಾಮರಕ್ಕೂ, ಆಕೆಯ ನಳಿ ತೋಳಗಳನ್ನು
ಮಾವಿನಕೊಂಬೆಗಳಿಗೂ, ಆಕೆಯ ಕೈಲಾಂತ ಹೊಂಗಳಸವನ್ನು ತೋರ ತನಿವಣ್ಣಿಗೂ,
ಕಳಶದ ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾದ ಕೊಂಕು ಜುಳಿಗೆಯ ಬಾಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಡುವ
ಕೊಂಕುಗೈದ ಬೆರಳನ್ನು ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕರ್ದುಂಕುವ ಗಿಳಿಗೂ, ಕುಂಕುಮ
ಕೇಸರಿಯೆ ಮೊದಲಾದ ಸುಗಂಧ ದ್ರವಗಳಿಂದಲೂ ಕೆಂಡಸಂಗೆಯ ಮೈ ಬಣ್ಣದ ಹೆಣ್ಣುಗಳ
ತನುಚ್ಚಾಯೆಯಿಂದಲೂ ಎಂಬಂತೆ ಹೊಂಬಣ್ಣವಾಂತು ಸುರಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಮಾವಿನ
ಹಣ್ಣಿನ ರಸಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಸಿರುವ ಕವಿವರನ ರಸಿಕತೆಗೆ ಮೇರೆಯಿದೆಯೆ? ಗಿಳಿಗೂ ಹೆಣ್ಣಿನ
ಬೆರಳಿಗೂ ಇರುವ ಸಾದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೌಶಲ್ಯವಿದೆ. ಗಿಳಿಯ ಕೊಕ್ಕು ಕೆಂಪು;
ಅದರಂತೆಯೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಬೆರಳಿನ ಉಗುರು ಮದರಂಗಿಯಿಂದ ಕೆಂಪಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಕವಿಯ
ಭಾವ. ಇಲ್ಲಿ ಉಪಮೆಯ ಉಪಮಾನಗಳೆರಡೂ ಒಂದೇ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ರಂಜಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡಿ. ಚಿತ್ರ ಕಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆ?

ಘಟೋತ್ಕಚನ ತನಯನಾದ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ಮೇಘನಾದನು ಯೌವನಾಶ್ವನ “ಸ್ವಚ್ಛತರ ಧವಳಾಂಗದ ಅತಿಮನೋಹರ ಪೀತ ಪುಚ್ಛದ ಸುಗಮನದ ಒಂದೇ ಕಿವಿಯೊಳೆಸೆವ ನೀಲಚ್ಛವಿಯ ಕೋಮಲ ತುರಂಗಮಂ” ತುಡುಕಿ ಹಿಡಿದು ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾರಿಬರುವುದನ್ನು “ಸರದತ್ತಣಿಂದಂಚೆ ಬೆಳಾವರೆಯನಲ್ಲಿಯಂ ಕಿತ್ತು ನಭಕೇಳ್ವಂತೆ” (ಸಂ. ೪, ಪ. ೧೨) ಎಂದು ಕವಿ ಬಣ್ಣಿಸುವನು. ಉಪಮಾನದ ವೈಭವವು ಉಪಮೇಯವನ್ನು ಮರೆಯಿಸುವಂತೆ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಬಹುದು.

ಭೀಮನು ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಿಂತುದನ್ನು “ಪೆರ್ಬೆಟ್ಟೊತ್ತಿ ನೂಕುವ ಮಹಾವಾತಘಾತಮಂ ತಡೆದೊಲೆಯದಿಪ್ಪಂತೆ” (ಸಂ. ೪, ೨೯) ಎಂದೂ, ರಕ್ತಮಯವಾದ ರಣರಂಗದ ಸಂಗರವನ್ನು “ಸಂಧ್ಯಾಗಮವನಂದು ಸೂಚಿಪಂತೆ” (ಸಂ. ೪, ೪೫) ಎಂದೂ, ಸುವೇಗನು ಲಲಿತಕನಕಾಭರಣಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದಲೂ ಸುಗತಿಗುಲಿವ ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆಗಳ ರಭಸದಿಂದಲೂ ಎಸೆವ ನಿರ್ಮಲ ವಾಜಿಯನ್ನು ಧರ್ಮಜನ ಮುಂದೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದುದನ್ನು

**ಬಳಿಕ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲೆತ್ತಲೂಂ
ಬಳಸಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತಿರಲಡಿಗಡಿಗೆ ಘುಡಿಘುಡಿಸಿ
ಮೊಳಗುವ ಸಿತಾಭ್ರಮಂ ಕುಲಗಿರಿ ತಟಪ್ರದೇಶಕೆ ಸಾರ್ಚುವನಿಲನಂತೆ
(ಸಂ. ೫, ೧೧)**

ಎಂದೂ, ನಗರವನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿದ ನವರತ್ನಖಚಿತ ತೋರಣಗಳನ್ನು “ಶುಭ್ರಾಭ್ರದೊಳ್ ಮೂಡಿದಮರೇಂದ್ರಚಾಪದಂತೆ” (ಸಂ. ೬, ೧೧) ಎಂದೂ ಉಷಃಕಾಲದ ಬಾಂದಳವನ್ನು “ಪಲ್ಲವಿಸಿತಮಲ ಪೂರ್ವಾಶಾಲತಿಕೆ ಎನಲ್ ಕೆಂಪಡರ್ದು ಮೂಡಲು” (ಸಂ. ೯, ೧೩) ಎಂದೂ, ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯಿಂದ ಮುಳಿದ ನೀಲಧ್ವಜನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಜ್ವಾಲೆ ಗಂಗಾದೇವಿಗೆ ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ಕೋಪ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದುದನ್ನು “ಪಚ್ಚಲೆಯ ತರುವನ್ ಒಣಗಿದ ಮರದ ಪೊರೆಯ ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು ಕೊಂಡುರಿವವೋಲ್” (ಸಂ, ೧೦, ೩೨) ಎಂದೂ, ಸುರಧನು “ಸೊಕ್ಕಾನೆ ಪೊಕ್ಕು ಕಾಸಾರಮಂ ಕಲಕುವಂತೆ” ಶತ್ರು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಲಕಿ “ನೊಂದೆಕ್ಕಲಂ ಬೀದಿವರಿದಟ್ಟುವಂತೆ” (ಸಂ. ೧೪, ೬) ಸೈನಿಕರನ್ನು ಅಟ್ಟಿದನೆಂದೂ, “ಪಡೆ ಸಾಗಿದುದು ಬಿರುಗಾಳಿ ಬೀಸಿದೊಡೆ ಬಿಣ್ಣಿಡಿಡ ಮೇಘಸಂಕುಲಮಿರದೆ ಪರಿವಂತೆ” (ಸಂ. ೧೬, ೩೯) ಎಂದೂ, ವರ್ಷಾಗಮದಲ್ಲಿ “ಎದ್ದುವು ಮುಗಿಲ್ಲಳ್ ಎಣ್ಣೆಸೆಗಳೊಳ್ ತರತರದೊಳಿದ್ದುವು ಗಿರಿಗಳಂತೆ” (ಸಂ. ೧೭, ೨) ಎಂದೂ, ಅಪರ ದಿಗ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತಿರುವ ತರಣಿ ಮಂಡಲವನ್ನು “ಪಿರಿದೆನಿಪ ಕತ್ತಲೆಯ ರಾಶಿಯಂ ಪೊತ್ತಿಕೊಂಡುರಿವ ವೆಂಕೆಯ ಕಡೆಯೊಳುಳಿದ ಕೆಂಗೆಂಡಮನೆ” (ಸಂ. ೧೨, ಪ. ೨೦) ಎಂದೂ, ಗರ್ಭಲಾಂಛನವನ್ನು “ಪುದುಗಿರ್ದು ಪರಿಮಳದೊಳೊಪ್ಪುವ ಲತಾಂತ ಕಟ್ಟಲದಂತೆ” (ಸಂ. ೧೮, ೧೯) ಎಂದೂ, “ವನಜದರಳನುಳಿದಾರಡಿಗೆ ಬೊಬ್ಬಳಿಯ ಪೂವಿನೊಳ್ ಮಧುವುಂಟೆ” (ಸಂ. ೧೯, ೧೨) ಎಂದೂ, ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ಸೀತಾಮಾತೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗಿತ್ತ ಕರೋರಾಜ್ಞಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ “ಬಿರುಗಾಳಿ ಪೊಡೆಯಲೈ ಕಂಪಿಸಿ ಫಲಿತ ಕದಳಿ ಮುರಿದಿಳೆಗೊರಗುವಂತೆ” (ಸಂ. ೧೯, ೧೬) ಬಿದ್ದಳೆಂದೂ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳಲು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತೊರಗಿದ ಸೀತಾಮಾತೆಯನು “ಬೇರ್ಗೊಯ್ದು ಬಿಸುಟೆಳೆಯ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ” (ಸಂ. ೧೯, ಪ. ೩೧) ಎಂದೂ, ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಬಗೆಗೆಟ್ಟ ಸೀತೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ “ಗ್ರೀಷ್ಮಮತುವಿನವೆದ ಕಾಂತಾರದಧಿದೇವಿ ತಾನೆನಲ್”

(ಸಂ. ೧೯, ೩೮) ಕಂಡಳೆಂದೂ, ಕುಶನ ಶರಾಘಾತಿಗೆ ಭರತಾನುಜನು “ಗಿರಿತಟದೊಳ್ ಒಂದೊಂದರೊಳ್ ಪೆಣಗಿ ಸೋಲ್ತ ಮದಕರಿ ದರಿಗುರುಳ್ಳಂತೆ” (ಸಂ. ೨೦, ೩೧) ಬಿದ್ದನೆಂದೂ, ಕುಶನು ಮಾರಾಂತ ಕಾಲಜಿತುವನ್ನು “ಅಜ ಗಳಸ್ತನದಂತೆಸೆವ ನಿನ್ನಾ ಪೌರುಷಂ” (ಸಂ. ೨೦, ೫೨) ಎಂದು ಮೂದಲಿಸಿದನೆಂದೂ, ಕುಶಲವರು ತಮ್ಮ ತಾಯಿಯಡಿಗೇ ಎಳೆತಂದ ಹನುಮ ಜಾಂಬವರು “ಕಾನನದ ಬೇಂಟೆಯೊಳ್ ಸಿಕ್ಕಿ ಸೀಗರಿಗೊಂಬ ಮೃಗಪೋತಕಂಗಳಂತೆ” (ಸಂ. ೨೧, ೪೧) ಇದ್ದರೆಂದೂ, ಕರ್ಣಜ ಪಾರ್ಥರಾಸ್ಯಂಗಳು “ಇಡಿದ ಕತ್ತೆಲೆಯಿಂ ಜಗುಳ್ಳ ವಾರಿಜದಂತೆ, ಬಿಡದೆ ಮುಸುಕಿದ ಮೇಘಮಂ ಕಳೆದ ರವಿಯಂತೆ” (ಸಂ. ೨೪, ೬೨) ಇದ್ದುವೆಂದೂ, ದುಷ್ಯಬುದ್ಧಿ “ಕ್ರೂರ ನಕ್ರಾಕುಲದೊಳಿಡಿಡಿರ್ಪ ಪೆರ್ಮಡು ಗಭೀರ ಜಲದೊಳೆಸೆವಂತೆ” (ಸಂ. ೨೮, ೨೮) ಇದ್ದನೆಂದೂ, ವಿಷಯ “ಸನ್ನುತ ವಸಂತದೊಳ್ ಬಾಯ್ದರೆವ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮರಿವೊಲವಳಿಂತೆಂದಳು” (ಸಂ. ೨೯, ೩೦) ಎಂದೂ, “ಪರ ಹಿಂಸೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಾನವಂ ಬಾಳ್ವಪನೆ ದೀಪವಂ ಕೆಡಿಸುವ ಪತಂಗದಂತೆ” (ಸಂ. ೩೧, ೫೩) ಎಂದೂ, ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮಿಂದ ಲಲನೆಯರು -

* ೧೯೩೩ ರಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರಿನವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ‘ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ಕವಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ’ ಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು

ಉಪಮಾಲೋಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ (2)

ಹಿಮದಿಂದೆ ತಣ್ಣಸಂಬಡೆದಿದರ್ ಮಾಗಿಯಂ
 ಕ್ರಮದಿಂದ ಜಾರಿಸಿ ವಸಂತರ್ತು ತಲೆದೋರ್ಪ
 ಸಮಯದವೋಲೇನಾಕ್ಷಿಯರ್ ನನೆದ ಮೈಯೊಳಿಹ ವಸನಂಗಳಂ ಸಡಿಲ್ವಿ
 ರಮಣೀಯ ಚಿತ್ರಾವಲಂಬನದ ಶೋಭೆಗಳ
 ಸಮನಿಸಿದ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಸೊಗಸುವೆಳೆಮಾದಳಿರ
 ಸುಮನೋನುರಾಗದಿಂ ಪಲವು ಬಣ್ಣಂಗಳಂ ತೆಗೆದುಟ್ಟು ರಂಜಿಸಿದರು!

ಎಂದೂ ನಾನಾ ವಿಧವಾಗಿ ನಿಸರ್ಗ ವಿಶ್ವವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಕಬ್ಬಿಗನನ್ನು ‘ಉಪಮಾಲೋಲ’ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ಇಂತಹ ಸಹಸ್ರಾರು ರಮಣೀಯ ಉಪಮಾಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾಗಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಶ್ರೀ ಕಾವ್ಯವು ಪುಲ್ಲಕುಸುಮಿತ ಚೈತ್ರದುಮದಲ ಮಹಾಸಮ್ಮೇಲನದಂತೆ ಲೋಕಮೋಹಕವಾಗಿದೆ. ಸರ್ವ ಸಹೃದಯ ಹೃದಯ ರಂಜಕವಾಗಿದೆ. ರಸಿಕಜನಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಕ ಭೋಗಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಉಪಮಾಗಳನ್ನು ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಓದಿಯೋದಿ ಸುಖಪಡುವ ಕಾವ್ಯಖುಷಿಯನ್ನು ಸಗ್ಗಿಗರು ಕರುಬದಿರರು!

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಉಪಮಾಲೋಲತೆ ಎಷ್ಟು ಅಗಾಧವಾದುದೆಂದರೆ ಆತನು ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಸಾದ್ಯಶ್ಯಭಂಗವನು ಕೂಡ ಗಣನೆಗೆ ತರುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಪಾಠಕರು: ಸುವೇಗನು ಬೆಳ್ಳುದುರೆಯನು ಧರ್ಮರಾಯನ ಮುಂದೆ ತಂದಾಗ ಕವಿ ಕೊಡುವ ಉಪಮೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. (ಸಂ. ೫, ಪ ೧೧) ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆಗೂ ಸಿತಾಭ್ರಕೂ ಹೊಲಿಕೆ ಇದೆ; ಕುದುರೆಗೆ ತೊಡಿಸಿದ ಕನಕಭರಣಗಳಿಗೂ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲಿಗೂ ಹೊಲಿಕೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆಗಳ ನಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಘುಡುಘುಡಿಸುವ ಮೊಳಗಿಗೂ 'ಕುಲಗಿರಿ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೂ ಧರ್ಮರಾಯನಿಗೂ ಅನಿಲನಿಗೂ ಸುವೇಗನಿಗೂ' ಪ್ರಕೃತ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಸಾದ್ಯಶ್ಯಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ಸಾಹಸವೆ ಸರಿ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮಿಂಚು ಮೊಳಗುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ಮೋಡವು ಬೆಳ್ಳಗಿರುವುದೂ ಆಸ್ವಾಭಾವಿಕ? ಬೇಕಾದರೆ ಅದನ್ನೊಂದು ಅಲಂಕಾರದ ರೀತಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ "ಮೊಳಗುವ ಸಿತಾಭ್ರಮಂ" ಎಂದು ವಿಭಾಗ ಮಾಡುವ ಬದಲು "ಮೊಳಗುವಸಿತಾಭ್ರಮಂ" ಎಂದು ಸಂಧಿಮಾಡಿದರೆ ಮೊಳಗುವ ಅಸಿತಾಭ್ರ ಎಂದಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆಗೆ ಹೊಲಿಕೆ ತಪ್ಪುವುದು. ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದರೂ ಸಾದ್ಯಶ್ಯಸಂಪತ್ತಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಪೀಕಲಾಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಉಪಮಾ ಪ್ರೇಮೋನ್ಮತ್ತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನು ಅದೊಂದನ್ನೂ ಗಣನೆಗೆ ತರುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಆರಾಧನೆಯ ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿ ಗೌಣವಾಗಿಬಿಡುವಂತೆ ಉಪಮಾನದ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯವನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಆತನಿಗೆ ಉಪಮೆಯದ ಅಲ್ಪೈಶ್ವರ್ಯ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಕಾರ್ಗಾಲದಲ್ಲಿ ದುರ್ದಮ್ಯ ಚಂಡಮಾರುತನು ತಟಿಲ್ಲತಾ ಸುಶೋಭಿತವಾಗಿಯೂ ಘನರವಾನ್ವಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮಹಾ ಸುನೀಲ ಶಿಲಾಖಂಡಗಳಂತಿರುವ ಮೇಘ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ದೀರ ಪರ್ವತ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ತಂದಪ್ಪಳಿಸುವ ಚೇತೋಹಾರಿಯಾದ ರುದ್ರ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದ ಯಾರಾದರೂ ಕವಿಯೊಡನೆ ಸಹಾನುಭೂತಿ ತೋರಿಸದೆ ಇರಲಾರದು! ಅಲ್ಲದೆ ಕವಿ ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರುಮಾಡುವ ಕೂಲಿಯ ಕಮ್ಮಾರನಲ್ಲ; ಪರಿಣಾಮ ರಮಣೀಯತೆಯಲ್ಲದೆ ಅವಯವ ಸಾಧ್ಯಶ್ಯವಲ್ಲ ಉಪಮೆಯ ಗುರಿ!

ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉಪಮಾಗಳ ಮಾತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಬಹು ಪರಿಚಿತವಾದ ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರಪಂಚದ ಉಪಮಾಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಕವಿ ಮೊದಲನೆ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆ ಬರೆಯುತ್ತಾ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದಿನೋಡಿ ರಸಾಸ್ವಾದನೆ ಮಾಡದೆ ವಿನೂತನ ಕವಿತೆ ಎಂದು ಕುಂದಿಟ್ಟು ಜರೆದೊಡೆ ಪೇಳ್ವವನೊಳ್ ಅದಾವದೊಣೆಯಂ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ

**ಕೆನೆವಾಲ ಕಡೆದು ನವನೀತಮಂ ತೆಗೆದು ಬಾ
ಯ್ನಿನಿದಾಗಿ ಸವಿಯದದರೊಳಗೆ ಪುಳಿವಿಡಿದು ರಸ
ವನೆ ಕಿಡಿದೊಡೆ ಕರೆದ ಸುರಭಿಗಪ್ಪುದೆ ಕೊರತೆ (ಪೀ. ಸಂ. ಪ. ೨)**

ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಡೆಗೆ "ಜಾಣರಿದನರಿದು ಮತ್ಸರವನುಳಿದಾಲಿಪುದು" ಎಂದು ಹಿತೋಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ತರುವಾಯ ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ತಾನು ನಿಮಿತ್ತ ಮಾತ್ರನೆಂದೂ "ಗೀರ್ವಾಣ ಪುರ ನಿಲಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀವರಂ ತಾನೆ" ನಿಜವಾದ ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃವೆಂದೂ, ಆತನೆ "ಸಂಗೀತ ಸುಕಲಾ ನಿಪುಣನು ವೀಣೆಯಿಂ ಗಾನಮಂ ನುಡಿಸುವಂದದೊಳೆನ್ನ ವಾಣಿಯಿಂ ಕವಿತೆಯಿಂ

ಪೇಳಿಸಿದಂ” ಎಂದೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮೀಯಲೆಂದು ಮುಳುಗುವ ಆನೆಗಳ ದಾನಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಅಳಿಕುಲವು “ಖಳರ ಪುರುಷಾರ್ಥಮಂ ಕಾಮಿಸುವ ಯಾಚಕಾವಳಿಯಂತೆ” (ಸಂ. ೩, ಪ. ೩೯) ತೊರೆದು ತೊಲಗಿದುವಂತೆ ಕಲಾವಿದನಷ್ಟು ಮಾರುತಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಯೌವನಾಶ್ವನ ಶ್ವೇತಾಶ್ವವು “ನುತ ಸತ್ಯವಿ ಪ್ರೌಢತರ ಸುಪುಬಂಧದಂತೆ” (ಸಂ. ೪, ಪ. ೮) ಮನೋಹರವಾಗಿ ಇತ್ತಂತೆ. ಅನುಸಾಲನು “ಬೆಣ್ಣೆಗಳ್ಳನ ಕೊಬ್ಬಿದ ಉದರದೊಳು ಪೊಚ್ಚು ಪೊಸ ಸುಣ್ಣಮಂ ಪೊಯ್ದುನೀರೆರೆದಂತೆ” (ಸಂ. ೭, ಪ. ೨೯) ಮಾಡುವೆನು ಎಂದು ರೋಡಿಸಿದನಂತೆ. ವಿಂಧ್ಯಗಿರಿಯನ್ನು ದಾಟಿದ ಜನ್ನಗುದರೆ ಒಂದು ಶಿಲೆಯನ್ನೇರಿ ಖುರಂ ಕೀಲಿಸಲು ಬೆಸುಗೆ ಹಿಡಿದಂತೆ ನಡೆಗೆಟ್ಟು “ದರಿದ್ರನ ಮನೋರಥದಂತೆ” (ಸಂ. ೧೦, ಪ ೧೧) ನಿಂದುದಂತೆ. ರಣರಂಗವಿದ್ದುದು “ಲೋಕದಖಿಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳನುಂಡ ಅರ್ಜೀರ್ತಿಯಿಂದೋಕರಿಸಿದನೊ ಕಾಲನೆಂಬಿನಂ” (ಸಂ. ೧೨, ಪ ೪೫). ಅರ್ಜುನನ ತೇರು “ತಿರನೆ ತಿಗುರಿಯಂತೆ” (ಸಂ. ೧೩, ಪ ೫) ತಿರುಗಿತು. ಶ್ರೀರಾಮನು “ಕಲಿಯುಗದ ವಿಪ್ರರಾಚಾರಮಂ ಬಿಡುವಂತೆ” (ಸಂ. ೧೮, ಪ ೫೧) ಸೀತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು. ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಕಾಡಿಗೆ ಬಿಡಲು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ರಥದ ಪತಾಕೆ “ರಘುವರಂ ಅಂಗನೆಯನುಳಿದಂ ಅಹಹ ಎಂದು ಅಡಿಗಡಿಗಿ ತಲೆಗೊಡಹುವಂತೆ” (ಸಂ.೧೯, ಪ ೧) ತೋರಿದುದು. ಜಾನಕಿಗೆ ತನ್ನ ಪತಿ ತನ್ನನ್ನುಳಿದ ವಿಷಯ ತಿಳಿದಾಗ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ “ಮೈಮರೆಯುತೆ ಎಚ್ಚರುತೆ ಪಾವಗಿದ ಪಸುಳಿವೋಲ್” ಇದ್ದಳು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮನಸ್ಸು ತಾನೆಂದೂ ಅಗಲದ ಅಣ್ಣನ ಕಡೆಗೂ ದೂಳು ಕಾಯದೊಳು ಹತ್ತಿ ಹೊರಳುವ ಸೀತೆಯ ಕಡೆಗೂ ಹರಿದಾಡಿ ಆತನು “ತೂಗುಯ್ಯಲೆವೊಲಾದನು” (ಸಂ. ೧೯, ಪ ೨೯). “ಎತ್ತಲುಂ ಕೆತ್ತವೋಲ್ ಮುತ್ತಿ ಮುಸುಗಿತ್ತು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ ಧರಿತ್ರಿಯಂ ಮುಳ್ಳುಮೊನೆ ಕೊಳ್ಳದಂತೆ” (ಸಂ. ೨೬, ಪ ೬). ವಾಯಸಪ್ರತತಿ ಗರಿಗಳನ್ನು ಹೊದಿಸಿ ಮಗ್ಗುಲೊಳಿಟ್ಟು ಕೋಕಿಲೆಯ ಮರಿಗಳನ್ನು ಮೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡು “ನರೆಲೋಭಿ ವಿತ್ತಮಂ ಸುಯ್ಯಾನಮಂ ಮಾಳ್ವ ತೆರೆದಿಂದೆ” (ಸಂ. ೨೮, ಪ ೪) ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೊಟ್ಟದ್ದು ತನಗೆ ಬೈತಿಟ್ಟದ್ದು ಪರರಿಗೆ ಎಂಬ ಸರ್ವಜ್ಞಮೂರ್ತಿಯ ಪದ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಡರೆ ವಾಚಕರು ಕೋಗಿಲೆಯ ಮರಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವ ಕಾಗೆಗಳಿಗಾಗುವ ಲಾಭವನ್ನು ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನು ಅನೇಕ ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಉಪಮಾನಗಳು ಪೂರ್ವ ಕಥೆಯ ಪರಿಚಯವಿದ್ದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಂದರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳ ಜನಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನಗಳಿಗೆ ಅವು ಮನೋಹರವಾಗಲಾರವು. ಆದರೆ ಆ ಕಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಿಗೂ ಇತರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಓದಿದವರಿಗೂ ರಸೋತ್ಕರ್ಷವಾಗಬಹುದು. ಏನೆಂದರೂ ಅಂತಹ ಉಪಮಾನಗಳು ಬಹು ಸರಸವಾದವು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತಿರುಕನು ತಿರುಕನನ್ನು ಬೇಡುವಂತೆ, ಕುರುಡನು ಕುರುಡನನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವಂತೆ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅವುಗಳ ಪ್ರಯತ್ನ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಬಹುದು.* ಕರಿಘಟೆಯ ಮೊಗ್ಗರವು ಸಲಿಲಪಾನಕೆಂದು ಸರೋವರಕ್ಕಿಳಿಯುವುದನ್ನು ಕವಿ “ಸಗ್ಗದಾಣ್ಣನ ವಜ್ರ ಹತಿಯಿಂದೆ ಸಾಗರಕೆ ಮುಗ್ಗುವ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳ ಮರಿಗಳ ಸಮೂಹ ವೆನಲ್” (ಸಂ. ೩, ಪ ೩೮) ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ “ಅದ್ರಿಗಳ ಸಮೂಹ” ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತೆಯಾಗಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯವಾಗಲಿ ಉಪಮಾನದ ಉಳಿದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏನಾದರೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದ್ದರೂ ಅದು ಅದರ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತೆ ಇರುವ ಭಾಗದಿಂದ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಮೇಘನಾದನು ಯೌವನಾಶ್ವನ ಬಿಳಿ

ಕುದುರೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹಾರಿ ಓಡುವುದನ್ನು
 “ಗರುಡನುತ್ಸಾಹದಿಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡೊಯ್ಯಮೃತಕಲಶವೋ” (ಸಂ. ೪, ಪ. ೧೩) ಎಂದು
 ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ “ಸರದತ್ತಣಿಂದಂಚೆ ಬೆಳ್ಳಾವರೆಯನಳ್ಳಿಯಂ
 ಕಿತ್ತು ನಭಕೇಳ್ವಂತೆ” (ಸಂ. ೪, ಪ. ೧೨) ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪೂರ್ವಕಥೆ ತಿಳಿದಿರುವ
 ನಮಗೂ, ಗರುಡನನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಅಮೃತಕಲಶವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ನಮಗೂ ಕೂಡ
 ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ಹಂಸವು ಶ್ವೇತಪದ್ಮವನ್ನು ಚುಂಚುವಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಕಾಶದ ಅಪಾರ
 ನೀಲಪಟದಲಿ ಧೀರವಾಗಿ ಹಾರಿಬರುವ ಚಿತ್ರವು ಗರುಡನು ಅಮೃತಕಲಶವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು
 ಬರುವ ಚಿತ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ರಮಣೀಯತರವಾಗಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಹಾರುವ ಹಂಸವನ್ನು
 ನೋಡಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಹೃದಯನಿಗೆ ‘ಈ ಹಾಳು ಗರುಡನು ಅಮೃತಕಲಶಧಾರಿಯಾಗಿ ಏಕೆ
 ಅಡ್ಡ ಬಂದನು?’ ಎನ್ನಿಸಿದರೂ ಎನ್ನಿಸಬಹುದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ನಮ್ಮನ್ನು ಯೋಗ್ಯತಾ
 ಪರೀಕ್ಷಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಹಂಸಕ್ಕೇ ಪಾರಿತೋಷಕ ದೊರಕುವುದರಲ್ಲಿ
 ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ!# ಇಷ್ಟದಾರೂ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕಥೆಯ ಉಪಮಾನವು ಅತ್ಯಂತ
 ರಮಣೀಯವಾಗಿರುವ ಸಂಭವವೂ ಉಂಟು. ಅದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯವನ್ನು
 ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಯೌವನಾಶ್ವನು ಭೀಮ ವೃಷಕೇತು ಮೇಘನಾದರ ಮೇಲೆ ಕದನಮಾಡಲು
 ಸೇನಾಸಮೇತವಾಗಿ ಹೊರಡುವನು. ದೊರೆಯ ಹಿಂದೆ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಡೆದು ಬರುವ
 ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಸುಸಜ್ಜಿತ ಸೇನಾವಾಹಿನಿಯನ್ನು ಕವಿ ಹೀಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ:

**ಇದು ಭಗೀರಥ ರಥವ ಬೆಂಕೊಂಡು ಪರಿವ ಸುರ
 ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹಮೆನಲ್ ಆ ನೃಪನ ವರ ವರೂ
 ಧದ ಪಿಂತೆ ಬಹುವಾದ್ಯ ರಭಸದಿಂದೆಡೆವರಿಯದೈತಪ್ಪ ಚತುರಂಗದ
 ಪದಹತಿಗೆ ಧರೆ ನಡುಗುತಿರೆ ಜಹ್ನುಮುನಿಪನಂ
 ತದರ ಸಂಭ್ರಮಕೆ ಸ್ಮರಿಸದಂತರಂಗದೊಳ್
 ಕುದಿಯುತಿರ್ದಂ ಕರ್ಣ ಸುತನವನ ಭಾವಮಂ ಪವನಜಾತಂ ಕಂಡನು!
 (೪, ೨೮)**

ಭಗೀರಥನ ರಥದ ಹಿಂದೆ ಪರ್ವತ ಕಂದರ ಕಾನನಗಳನ್ನು ಏರಿ ಇಳಿದು ನುಗ್ಗಿ ಹರಿದುಬರುವ
 ಗಂಗೆಯ ಬಿಳಿ ಹೊನಲು ಹೃದಯವನ್ನು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಸುವಂತಹ
 ಸುಮನೋಹರವಾದ ದೃಶ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮೆದೆ ಹಿಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಜಹ್ನು ಮುನಿಪನ ಅಂತರಂಗದ
 ಕುದಿದಾಟ ಮೊದಲಾದ ಕಗ್ಗದ ಕಡೆಗೆ ನಮ್ಮ ಗಮನ ಹೋಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಈ
 ಉಪಮಾನವನ್ನು ಕೂಡ ಸ್ವಲ್ಪ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅದರ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇರುವುದು ನಿಜವಾಗಿಯೂ
 ಪೂರ್ವ ಕಥೆಯಲ್ಲಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಹೊಳೆಯುವುದು. ನಮಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಭಗೀರಥನೂ ಅಷ್ಟು
 ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಸುರನದಿಯ ಹೊನಲು ಅವನ ಹಿಂದೆ ಹರಿದು ಬರದಿದ್ದರೆ ಅವನು ನಮಗೆ
 ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತಲೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಭಗೀರಥನಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಅಗಸ್ತ್ಯ ಭ್ರಾತನೊಬ್ಬನನ್ನು
 ಹಾಕಿಕೊಂಡರೂ ಪದ್ಯದ ಪ್ರಾಸ ಮಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಕೊರತೆ ಬರಬಹುದೇ ಹೊರತು ನಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಗೆ
 ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ಕುಂದು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನೀಲಧ್ವಜನ ‘ಮನೆಯ ಅಳಿಯ’ ನಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ನಿ
 ಅರ್ಜುನನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸುಡತೊಡಗಲು ಸೈನಿಕರೂ ಆನೆಕುದುರೆಗಳೂ

**ಕಟ್ಟುಗ್ರ ಕೋಪದಿಂ ಮುಳಿದಂದು ರಾಘವಂ
ತೊಟ್ಟ ಬಾಣದ ಮೊನೆಯ ದಳ್ಳುರಿಯ ಜಳಕೆ ಕಂ
ಗೆಟ್ಟು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡ ಸಾಗರದ ಜೀವಾಳಿಯಂತೆ (೮, ೪೦)**

ಆದುವಂತೆ. ಹಂಸಧ್ವಜನ ಪತ್ತನವಾದ ಚಂಪಕಾನಗರಿಯ ಕೋಟೆ

**ತ್ರಿದಶಪತಿ ಗಿರಿಗಳಂ ಕಡಿವಂದು ತೆಗೆದಿಡುವೆನೆಂದು ತಿರಿಪಿದ ಕುಲಿಶದಾ
ಪೊದರುವೆಳಗೆಳಿಗಿಳಿದು ವಜ್ರಮಯವಾಗಿ ನಿಂ
ದುದೊ..... (೧೦, ೩೬)**

ಎನ್ನುವಂತೆ ರಂಜಿಸಿತಂತೆ. ಇದು ಚಿತ್ತದ್ಯೋತಕವಾಗಿದೆ. ಇಂದ್ರನು ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ದೃಶ್ಯ ನಮಗೆ ಅಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಾಲಕರು ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಉರಿಕೊಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಗಿರನೆ ಸುತ್ತಿಸುವ ನೋಟವನ್ನು ನಾವು ನೋಡಿರುತ್ತೇವೆ. ಆ ಜ್ವಾಲಾನೇಮಿ ಘನವೂ ಶಾಶ್ವತವೂ ಆದರೆ ಎಷ್ಟು ಅಂದವಾಗುವುದೋ ಅದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಅನುಭವಿಸಬಹುದು.

ಕುಶನು ಶತ್ರುಘ್ನನ ಸೇನೆಯ ಮೇಲೆ “ತಾರಕನ ಪೆರ್ಬಡೆಗೆ ಗುಹನೈದುವಂತೆ” (೨೦, ೩೩) ಒದಗಿದನಂತೆ. ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯ ಮಗನಾದ ಮದನನು

**ಶ್ರೀಕಂಠನಂ ಕೆಣಕಿ ಮೆಯ್ಯೆಟ್ಟ ಮದನನಂ
ಲೋಕದೊಳ್ ಜರೆವಂತೆ ಶಂಕರ ಪ್ರಿಯನಾಗಿ
ಸಾಕಾರದಿಂದೆಸೆವ ಮದನನಿವನೆಂಬತೆ....
(೩೦, ೪೪)**

ರಂಜಿಸಿದನೆಂಬುದು ಕವಿಯ ವರ್ಣನೆ. ಪೂರ್ವಕಥೆಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಇಂತಹ ಉಪಮಾನಗಳು ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕವಿವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಿಂದ ಕಾವ್ಯದ ಸೊಬಗು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆಯೋ ಪೆಚ್ಚಾಗಿದೆಯೋ ಹೇಳಲಸಾಧ್ಯ. ಪೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ರುಚಿಸದಿರಬಹುದು.

ಪೂರ್ವಕಥೆಯ ಉಪಮಾನಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನೀರಸವಾದುದೆಂದರೆ ಕವಿಸಮಯದ ಉಪಮೆಗಳು. ಅವುಗಳು ಕವಿಚೈತ್ರವನಚೂತನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿಕೆಗಳಂತೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿವೆ. ಅವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳು, ಆದಿಶೇಷ, ಆದಿಕುರ್ಮ, ಕುಲಪರ್ವತಗಳು, ಸಪ್ತಸಮುದ್ರಗಳೆ ಮೊದಲಾದ ಅಜ್ಞಾನ ಮೂಲವಾದ ಸನಾತನ ವಿಜ್ಞಾನದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿವೆ.*

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದಲೂ ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವುಗಳು ಬಹು ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯಾತವಾದರೂ ತತ್ವಗರ್ಭಿತವಾಗಿವೆ. ಆ ಉಪಮೆಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ರಸಾಸ್ವಾದನೆಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಧೀಶಕ್ತಿಯೂ ಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ದರ್ಶನಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪರಿಚಯವೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇಕಾಗಬಹುದು. ಶೈಶಿರ ಮಾಸವು ಜಗುಳ್ಳು ವಸಂತವು ತಲೆದೋರಲು ಮಾಗಿಯ ವಿಮೋಚನೆಯ ಒಡನೊಡನೆ ತಂಗಾಳಿ ಸುಳಿವುದನ್ನು ಕವಿ

ಮೋಚನಂ ಕಾಣಿಸಲ್ ಪುಣ್ಯವಾಸನೆಯಂತೆ
ದಕ್ಷಿಣದ ವಾಯು ಸುಲಿಯೆ (೮, ೬)

ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅರ್ಜುನನ ಸೇನೆ ಪ್ರವೀರನನ್ನು ನಾನಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಬಂದು ಮುತ್ತಿದರೂ ಅವನು ಅತಿ ಸತ್ವದಿಂದ ತೇರೈಸದಿದ್ದುದನ್ನು

(ಸಂ)ಸಾರ ಪ್ರಲಾಪ ಮಾಲಾಕುಲಮನಧ್ಯಾತ್ಮ
ಸಾರದಿಂ ತಡೆವ ಯೋಗೀಶ್ವರನ ಚಿತ್ತದಂತೆಚ್ಚರಿಕೆ ಧಾತುಗೆಡದೆ (೮, ೨೮)

ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನುಗ್ಗಿಬರುವ ಪರಸೈನ್ಯದ ನಡುವೆ ವೀರನಾದ ಸುರಥನು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರನ್ನು ಹುಡುಕಿದುದು

ಘೋರ ಸಂಸಾರದೊಳ್ ಮುಸುಕುವ ಮರವೆಯಂ ನಿ
ವಾರಿಸಿ ಮಹಾಯೋಗಿ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರ ವಿ
ಚಾರಿಸುವ ತೆರದಿಂದೆ ರಿಪು ಮೋಹರದೊಳೊತ್ತಿ ಕವಿವ ಭಟರಂ ಗಣಿಸದೆ
ವೀರ ಸುರಥಂ ಕೃಷ್ಣ ಫಲ್ಲುಣರನರಸಿದನು
ದಾರ ವಿಕ್ರಮ ಪರಿಜ್ಞಾನದಿಂದೆಡ ಬಲನ
ನಾರೈಯ್ಯದೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂ ವಸುಮತೀಕಾಂತ ಕೇಳದ್ಭುತವನು || (ಸಂ ೧೪, ೨)

ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು “ಮಮತೆಯಂ ಮಹಾಯೋಗಿ ಬಿಡುವಂತೆ” (೧೮, ೫೪) ಸೀತೆ ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯಳಾದರೂ ಮುಂದಿನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೋಸ್ಕರ ಆಕೆಯನ್ನು ಬಿಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ಬಹುದುರಿತಮಂ ಸ್ವಧರ್ಮದೊಳೊರಸುವಂತೆ” (೨೦, ೩೨) ಕುಶನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸವರುತ್ತಾನೆ. ಚಂಡಾಲರು ಕೊಲೆಮಾಡಲೆಂದು ಕಾಡಿಗೊಯ್ಯುವ ಚಂದ್ರಹಾಸನು (೨೮-೩೧) “ಪಾತಕಿಗಳೊಡಲೊಳಿಹ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ”ಯೂ “ಬಹಳ ಕೋಪಾತಿಶಯ ದೊಲಿಹ ವಿವೇಕದಂತೆ”ಯೂ ಇದ್ದನೆಂಬುದು ಎಷ್ಟು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ; ಎಷ್ಟು ಆಶಾಜನಕವಾಗಿದೆ!

ನಿಜವಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸೇರದೆ ಸನಾತನ ಕರ್ಮ ಧರ್ಮ ನೀತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಕೆಲವು ಉಪಮಾನಗಳಿವೆ. ಕುಶನ ಶರಘಾತಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳು “ಪಿರಿದು ಕನ್ಯಾವಿಕ್ರಯಂಗೈದು ಜೀವಿಸುವ ಮಾನವನ ಪಿತ್ರಗಳಂತೆ” (೨೦, ೩೧) ಪತಿತರಾದರಂತೆ. “ನೆರೆ ಮಂತ್ರಿ ಮಂತ್ರದಿಂ ದಹಿತರುತ್ತಾಹಮಂ ಬರಿಗೈವತೆರದಿಂದೆ” (೨೨, ೩೮) ಅರ್ಜುನನು ಶತ್ರುಗಳು ಬಿಟ್ಟು ಬಾಣಗಳನ್ನು ತರಿದೊಟ್ಟಿದನಂತೆ. ಅವನ ಪ್ರತಿಭಟನೆಗೆ ಶತ್ರುಗಳ ಬಾಣಗಳೆಲ್ಲಾ “ಕೂಟ ಸಾಕ್ಷಿಯ ಸಿರಿವೊಲು” (೨೦, ೧೬) ಬಯಲಾದುವಂತೆ.

ಯುಕ್ತಿಪೂರ್ಣವಾದ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಮೂಡಿರುವ ಕೆಲವು ಉಪಮಾನಗಳಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಉಪವನದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ.

ಪೂಗಲ ಪರಾಗಮೂಕ್ತಿದಿಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಂ
ಸೀ ಗಣಂ ನಡೆಯಲದರಡಿವಜ್ಜಿ ಪತ್ತಿ ಸಾ
ಲಾಗಿರಲೈ ಬನವ ವಿರಹಿಗಲ್ ಪುಗದಂತೆ ಶೋಭೆಯಿಂ ಮದನನೆಂಬ
ಯೋಗಿ ಬರೆದಿರಿಸಿದ್ ಯಂತ್ರದಕ್ಕರಮಿದೆಂ
ದಾಗ ತಮಗಿರುಲಹ ವಿಯೋಗಮಂ ನೆನೆದಂಜಿ
ಬೇಗದಿಂ ತೊಡೆವಂತೆ ಪೂರಲ್ಪ ರತಿಗೈವ ಕೋಕಗಲಂ ನೋಡೆಂದನು || (೩, ೨೬)

ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವು ಬರಿಯ ಯುಕ್ತಿಯಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಲ್ಪ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಪಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಹೃದಯವು ಆವೇಶದಿಂದ ನಲಿಯಲಾರದು. ಉಪಮೇಯದ ಚಿತ್ರವು ಮಾತ್ರ ಬಹುರಮ್ಯವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ವಿರಹಿಗಲು, ಮದನಯೋಗಿ, ಯಂತ್ರದಕ್ಕರ, ವಿಯೋಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಲು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನೋಟವು ಮನೋಹರವಾಗೆಯೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವು ಉಪಮೇಯದ ಶೋಭೆಗೆ ಅಡ್ಡ ಬರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಮೇಯದ ಲಲಿತ ಚಿತ್ರಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ತಲ್ಲೀನವಾಗುವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಉಪಮಾನವು ಕಲಕುತ್ತದೆ.

ಕೆಲಡೆಗಲಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿ ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವುದೂ ಉಂಟು. ಜ್ವಾಲೆ ಗಂಗಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡಲು, ಆಕೆ ಬೆದರಿ

ಅಂಬುರುಹ ರೋಲಂಬ ಮತ್ಸ್ಯ ಕಚ್ಚಪ ವಾರಿ
ಕಂಬು ಸೀಕರ ಚಕ್ರವಾಕ ಶೈವಾಲ ಕಾ
ದಂಬ ಗಂಭೀರ ಸೈಕತ ಮೃಣಾಲಂಗಳಿವು ತನಗವಯವಂಗಳಾಗೆ
ಇಂಬಾದ ಸೌಂದರ್ಯಮಾ ನದಿಯ ನಡುವೆ ಪ್ರತಿ
ಬಿಂಬಿಸಿದವೋಲ್ ದಿವ್ಯ ರೂಪನಲವಡಿಸಿ ಜಗ
ದಂಬೆ ಜಾಹ್ನವಿ ಸಲಿಲ ಮಧ್ಯದಿಂದೆದ್ದು ಬಂದಾ ಜ್ವಾಲೆಯಂ ಕೇಲ್ವಲು || (೯, ೨೮)

ಹಿಂದೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯು ಚಿತ್ರಶೋಭೆಗೆ ಅಭರಣ ಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು; ಇದರಲ್ಲಿ ಆಭರಣಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ ಈ ಪದ್ಯವು ವರ್ಣಿಸುವ ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಚಿತ್ರ ಅದರ ಪೂರ್ಣತೆಯಲ್ಲಿದೆ. ವಿಭಜನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಕೆಡುವುದು. ಪದ್ಯದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದ ಒಂದೊಂದು ಪದವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಂಬುರುಹ ಎಂದರೆ ಮುಖ, ರೋಲಂಬ ಅಂದರೆ ಕೇಶ, ಮತ್ಸ್ಯ ಎಂದರೆ ಕಣ್ಣು ಎಂದು ಗಂಗೆಯ ಅವಯವ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಕವಿಯ ಆಶಯವಲ್ಲ. ಇದೊಂದು ವಿಧವಾದ ಚಿತ್ರಶೈಲಿ ಎಂದರೂ ಎನ್ನಬಹುದು. ಭಿನ್ನವೇಷವು ಅಭಿನ್ನಾವೇಶದಿಂದ ದೀಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ರ ರೂಪಕಲೆಗೆ (Realistic art) ಸೇರಿದುದಲ್ಲ; ಭಾವಕಲೆಗೆ (Idealistic art) ಸೇರಿದುದು. ಅಂಬುರುಹ ರೋಲಂಬ ಮೊದಲಾದುವುಗಲ ಸಮಾವೇಶವು ಸ್ತ್ರೀ ಸೌಂದರ್ಯ ಭಾವಸೂತ್ರದಿಂದ ಬಂಧಿತವಾಗಿ ಜಗದಂಬೆ ಜಾಹ್ನವಿಯ ಚಿತ್ರ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದೆ. ಆ ವಸ್ತುಗಲಸಂಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಇಲ್ಲ. ಅದೊಂದು ಸ್ವರ್ಣಸ್ವಪ್ನದ ಅರ್ಧ ಅಸ್ಪುಟವಾದ ವರ್ಣಪೂರ್ಣಚಿತ್ರ. ಅಂಬುರುಹ ಎಂದರೂ ಎನ್ನಬಹುದು, ಮುಖವೆಂದರೂ ಎನ್ನಬಹುದು. ರೋಲಂಬ ರಾಜಿ ಕೇಶರಾಶಿಯಂತೆಯೆ ಇದೆ! ಅಥವಾ ಕೇಶರಾಶಿಯೂ ರೋಲಂಬ ರಾಜಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿರಬಹುದಲ್ಲದೆ? ಆ ಕಣ್ಣು! ಒಮ್ಮೆ

ಮತ್ಸ್ಯದಂತೆ ತೋರಿ ಒಮ್ಮೆ ಕಣ್ಣಾಗುತ್ತಿದೆ! ಅಂತೂ ಚಿತ್ರ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆ. ದೇವಿಯ ಸುಂದರಾಕೃತಿ ನದಿಯ ನಿರ್ಮಲೋದಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ್ದನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಮನಸ್ಸು ಹರ್ಷೋನ್ಮತ್ತವಾಗದಿರದು! (ಸಂ. ೨೬. ಪ ೧೩, ೧೫ ಇವುಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ.)

ಕವಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ಉಪಮಾಗಳು ಸೊಗಸಾದ ನಾಣ್ಣುಡಿಗಳಂತಿವೆ. ಆ ಗಾದೆಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವ ತುಂಬಿದೆ. ಕೆಲವನ್ನಂತೂ ಓದಿದರೆ ನಗದಿರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಡಿವಾಳದ ಬೇರಿನ ಸುವಾಸನೆಗೆ “ನಿಧಾನವನ್ ಅಭಾಗ್ಯಂ ಕಾಣದಿಪ್ಪಂತೆ” (ಸಂ. ೩, ಪ. ೩೦) ಅಳಿವ್ರಾತ ತಿರುಗುವುದಂತೆ! ಯೌವನಾಶ್ವನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಮೇಘನಾದನು ತನ್ನನ್ನು ಅಟ್ಟಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ “ಜೀವಮಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೊಯ್ಯ ಕಾಲನಂ ಪೆಣನಟ್ಟುವಂತಾಯ್ತುಲಾ ನಿಮ್ಮ ಸಾಹಸಂ” (೪, ೧೬) ಎಂದು ಮೂದಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೌಭರಿ ಮನಿಯು ಯಾಗದ ಕುದುರೆಯ ಬೆಂಗಾವಲಾಗಿ ಬಂದ ಫಲ್ಲುಣನನ್ನು ಕುರಿತು “ಹರಿ ಮನೆಯೊಳಿರೆ ಗರ್ಧಭಾಕೃತಿಯ ಹರಿಯೊಡನೆ ಬಂದೆ, ಸುರಭೂಜಮಿರೆ ಶಾಲ್ಮಲಿಯ ನರಸುವಂತೆ” (ಸಂ ೧೦, ೧೯) ಎಂದು ಹಾಸ್ಯಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದೂ ಸಾಲದೆ,

**ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಾಮಧೇನುವನೊಲ್ಲದಳ್ಳಿಯಿಂ
ಕಟ್ಟರಣ್ಯದ ಪುಲಿಯನರಸಿ ಕರೆಯಲೊಡೆಯ ಕಟ್ಟುವೆಯಲಾ.... (ಸಂ. ೧೦, ೨೦)**

ಎಂದೂ ಹೀಯಾಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಚಂಡಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಉದ್ದಾಲಕನಿಗೆ “ಮುಳ್ಳಿಡಿದ ಮರನೇರಿದಂತಾದುದು.” (ಸಂ. ೧೦, ೨೪) ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಇಹಪರಕದು ಒಳ್ಳಿತಾದಪುದೆ? ಬಂದುದು ತಪೋಹಾನಿ ಎಂದು “ಅಳ್ಳೆಯೊಳ್ ಕೋಲೊಂಡ ತೆರದೊಳ್ ಉದ್ದಾಲಕಂ ಚಿಂತಿಪಂ ಪ್ರತಿದಿನದೊಳು.” (ಸಂ. ೧೦, ೨೪) ತನಗೆ ಮಾರಾಂತ ಸುರಥನಿಗೆ ಅರ್ಜುನನು “ತಲೆ ಬಲ್ಲಿತೆಂದು ಕಲ್ಲಂ ಪಾಯ್ವಲಾ (ಸಂ. ೧೪, ೯) ಎಂದು ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಚಂದ್ರಹಾಸನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ರೋದಿಸುತ್ತಿರಲು ಕಾಳ್ಕಿಗಳೆಲ್ಲಾ “ಕರುಬರಿದೊಂದೆ ಕಾಡೊಳ್ಳಿತೆನಿಸುವಂತೆ” (ಸಂ. ೨೮, ೩೬) ಅರ್ಭಕನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಿದುವಂತೆ!

ಭಾವ ಸಾದೃಶ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಮನೋಹರವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಶೃಂಗಾರದ ಉಪಮೆಗಳನ್ನು ಕವಿ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭೀಮನು ಬೆಟ್ಟದಮೇಲೆ ನಿಂತು ಹೊಳಲ ಹೊರಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಯಲೆಂದು ಬರುವ ಯೌವನಾಶ್ವ ಭೂಪನ ಎಲ್ಲ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಶ್ವೇತಾಶ್ವವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಿರಲು

. . . . . **ಪ್ರಣಯ ಕಲಹದೊಳ್
ಮುನಿದ ಕಾಂತೆಯ ಕುಪಿತ ವದನಾರವಿಂದದೊಳ್
ಮಿನುಗುವೆಳನಗೆ ತೋರುವನ್ನೆಗಂ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕುದಿವ ನಾಗರಿಕನಂತೆ || (ಸಂ ೪, ೨೧)**

ಉದ್ವಿಗ್ನಚಿತ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಭಗವಾನ್ ಸೂರ್ಯದೇವನು ದರ್ಶನೀಯವಾದ ಕೆಂಗಂಡದುಂಡೆಯಂತೆ ಪಡುವಣೆಡೆ ಇಂತಿದ್ದನಂತೆ:

(ಅನ್ನೆ)ಗಂ ಗಗನಮಣಿ ಪಶ್ಚಿಮಾಂಗನೆಯ ಬೈತಲೆಯ

ರಂಗು ಮಾಣಿಕದಂತೆ ಕಣ್ಣೆ ಕಾಣಿಸುತಿರ್ದುದಸ್ತಗಿರಿ ಮಸ್ತಕದೊಳು || (ಸಂ. ೮, ೪೫)

ಇಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನ ಸಂಗುಣದಿಂದ ಪ್ರೇಕ್ಷಕನು ಗಗನಮಣಿಯನ್ನು ಇನಿಯಳ ಬೈತಲೆಯ ರಂಗು ಮಾಣಿಕದಂತೆಯೆ ನೋಡಿ ಹರ್ಷಿಸುವನು. ಅಲ್ಲದೆ ಪುನಃ ಪ್ರೇಮವೂ ಸಂಧ್ಯಾಗಗನದಂತೆ ಅತಿರಾಗ ರಂಜಿತವಾದುದಲ್ಲವೆ? ಬೈಗುಗೆಂಪನ್ನು “ಅಪರದಿಗ್ವಧುವಿನಂಗ ಕುಂಕುಮ ಲೇಪವೋ” (ಸಂ. ೮, ೪೬) “ಸಂಜೆವೆಣ್ಣಟ್ಟು ರಕ್ತಾಂಬರವೋ” (ಸಂ. ೮, ೪೬) ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಜೆದಾರಗಳನ್ನು “ಬಿಚ್ಚಿವೆಣೆವಕ್ಕಿಗಳ ಹೃದಯಮಂ ಬೇಯಿಸುವ ಪೊಚ್ಚಪೊಸ ಕೆಂಡಂಗಳೆನೆ” ಎಂದೂ, “ತನ್ನ ಬಾಳುವೆಗೆ ನಚ್ಚಿನವಳ್ ಈ ರಾತ್ರಿವಧುವೆಂದು ಹಿಮಕರಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಮುಂಗಳುಪಿದೆಳಮಾಣಿಕದ ಮಣಿಗಳೆನೆ” (ಸಂ. ೮, ಪ ೪೭) ಎಂದೂ ಶೃಂಗರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಯಾವ ಯಾವ ಅನುಭವಲಯಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನು ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ಸೃಜಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಒಂದೇ ಉಪಮೇಯಕ್ಕೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರಪಂಚಗಳಿಂದ ಆಯ್ದ ಉಪಮಾನಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ತೊಡಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸೋಣ. ದುಷ್ಪಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ ಕೊಲೆಪಾತಕರು ಚಂದ್ರಹಾಸನನ್ನು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿರಲು,

ಪಾತಕಿಗಳೊಡಲೊಳಿಹ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ, ಯಮ

ದೂತರೆಳೆತಂದಜಾಮಿಳನಂತೆ, ಕಾಕಸಂ

ಘಾತದೊಳು ಸಿಕ್ಕಿದ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮರಿಯಂತೆ, ನಲುಗಿ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಿದ

ಶೀತಳ ಮರೀಚಿ ಲಾಂಛನದಂತೆ, ಬಹಳ ಕೋ

ಪಾತಿಶಯದೊಳಿಹ ವಿವೇಕದಂತಾಗ ಪಶು

ಘಾತಕಿಗಳೆತ್ತಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದ ಬಾಲಕನಿರ್ದನವರೊಡೆಯೊಳಂಜುತಳುತೆ ||

(ಸ. ೨೮, ೩೧)

ಈ ಉಪಮಾನಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಪುರಾಣ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಪಂಚಗಳು ಸೂರೆಯಾದಂತಿವೆ. ಬಣ್ಣದಮೇಲೆ ಬಣ್ಣ, ರೂಪದಮೇಲೆ ರೂಪ, ಭಾವದ ಮೇಲೆ ಭಾವಗಳು ತಾಂಡವಾಡುವಂತಿವೆ. ಪುಂಖಾನುಪುಂಖವಾಗಿ ಹಾರಿ ಬರುವ ಉಪಮಾ ಸುಮಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅಥವಾ ಒಂದು ತಪ್ಪಿದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಹೃದಯ ರಾಗರಸಕೋಶವನ್ನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸದಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕುಳಿಂದನು ಚಂದ್ರಹಾಸನನ್ನು ಚಂದನಾವತಿಗೆ ಕರೆತರಲು

ಕತ್ತಲೆಯ ಮನೆಗೆ ಮಣಿದೀಪದಂತೆ ಸಲೆ

ಬತ್ತಿದ ಸರೋವರಕೆ ನವ ಜಲಮೊದವಿದಂತೆ

ಬಿತ್ತರದ ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ದೇವತಾಸ್ತುತಿ ನೆಗಳ್ಳಂತೆ ಭೂತಳದೊಳು

ಮತ್ತೆ ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ ಕುಳಿಂದನ ಬಾಳೆ

ಗುತ್ತಮ ಕುಮಾರನಾದಂ ಚಂದ್ರಹಾಸನನ

ಲುತ್ತರೋತ್ತರಮಪ್ಪುದಚ್ಚರಿಯೆ ಸುರಪುರದ ಲಕ್ಷ್ಮೀವರನ ಭಕ್ತರು || (ಸಂ. ೨೮, ೬೩)

ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಮಾನಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣ, ಪ್ರಕಾಶ, ಶೈತ್ಯ, ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ, ಶುಭ, ಸಂಪತ್ತು, ಮೊದಲಾದ ಸುರಚಿರ ಸುಮಗಳು ಎಷ್ಟು ಮನೋಹರವಾಗಿ ಎಂತಹ ಕೌಶಲದಿಂದ ಖಚಿತವಾಗಿವೆ! ಕುಳಿಂದನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ ಅಲ್ಲ, ನಮ್ಮೆದೆಗೂ ಬೆಳಕು ಬಂದಂತಾಗುವುದು; ಬತ್ತಿದ ಕೊಳಕ್ಕೆ ಮಳೆನೀರು ತುಂಬುವಂತೆ ನಮ್ಮೆದೆಗೂ ತಣ್ಣುಹರಿದು ತುಂಬುವುದು; ದೇವತಾ ಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿದಂತೆ ನಮ್ಮೆದೆಗೂ ಮಂಗಳ ಮೈದೋರುವುದು!

ಯುದ್ಧರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕರ ನುಗ್ಗಾಟ ಹೋರಾಟಗಳನ್ನು ಕವಿ ಹೀಗೆಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮಗ್ಗಿದರ್ ಮಸಗಿದಂಬುಧಿಯ ತೆರೆಯಂತೆ, ಸಲೆ

ಮುಗ್ಗಿದರ್ ಮುಗಿದ ಮೊಗ್ಗರದಂತೆ, ಭೋಕರಿಸು

ತೊಗ್ಗಿದರ್ ಕವಿದು ಜೇನ್ನೊಣದಂತೆ, ಪೊಯ್ಯಾಡಿ ರಿಪುಸೈನ್ಯಕಾನನವನು

ನೆಗ್ಗಿದರ್ ನೆಲೆಗೆಡಿಸಿ ಬಿರುಗಾಳಿಯಂತೈದೆ

ನುಗ್ಗಿದರ್ ನುಚ್ಚುನುರಿಯಾಗೆ ಬರಸಿಡಿಲಂತೆ

ಹಿಗ್ಗಿದರ್ ಪೆಚ್ಚಿ ವೀರಾವೇಶದಿಂದೆ ಪಟು ಭಟರಾಗಳಾಹವದೊಳು || (೮, ೩೨)

ಒಂದೊಂದು ಉಪಮಾನವೂ ಒಂದೊಂದು ಚಿತ್ರವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಹತ್ತಾರು ಭಾವಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಮರವು ಭಯಂಕರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಉಪಮಾನ ಮಾಲೆಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಕಾವ್ಯದ ಭಾವಪುಷ್ಟಿಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಸಹಾಯ ಒದಗಿದೆ.

ಅನೇಕವೇಳೆ ಕವಿ ಉಪಮೇಯದ ವಿವಿಧ ಮುಖಗಳನ್ನು ಸಾವಯವ ಉಪಮಾನದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ಉಪಮಾನಗಳನ್ನೋ ಅಥವಾ ತದ್ರೂಪಾಂತರವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನೋ ಅವಯವಗಳನ್ನಾಗುಳ್ಳ ಪೂರ್ಣವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿರುವ ಉಪಮಾನವೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದನ್ನು ಉಪಮೇಯದೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯಮಾಡಿ ಸಾದೃಶ್ಯಸಂಪತ್ತಿ ಹೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಕಡುಗಂಪೆಸೆವ ತಳಿರ ತನಿಗೊಂಡಮಂ ಕಲಕಿ

ನಡೆದು. ಮೊನೆಮುಗುಳ ಶಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಪಾಯ್ಲು, ಮಾ

ಮಿಡಿಯ ಜೊಂಪದ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯಂ ಜಡಿದು, ಲತೆಗಳ ಕೊನರ ಚಾಟಿಯಿಂದ

ಬಡಿದು, ಕೋಗಿಲೆಯ ನಿಡುಸರದ ಬೊಬ್ಬೆಯೊಳಾದುರ್

ಬಿಡದೆ ವನದೇವಿಯೋಲಗದೊಳುತ್ಸವದಿಂದ

ಮಡಿಗಡಿಗೆ ತುಣಗೊಂಡವನಂತೆಸೆವ ಮಂದಮಾರುತನ ನೋಡೆಂದನು || (೩, ೩೨)

ಇಲ್ಲಿ ಮಂದಮಾರುತನನ್ನು ತುಣಗೊಂಡವನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವೆರಡೂ ಪೂರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು. ತುಣಗೊಂಡವನ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಕವಿ ಮಂದಮಾರುತನ

ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ತಳಿರ ತನಿಗೊಂಡ, ಮೊನೆ ಮುಗುಳ ಶಸ್ತ್ರ, ಮಾಮಿಡಿಯ ಜೊಂಪದ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿ, ಲತೆಗಳ ಕೊನರ ಚಾಟಿ, ಮೊದಲಾದ ಪದಗುಂಫನಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಭಾಗವು ಮಾರುತನಿಗೂ ಉತ್ತರಭಾಗವು ತೂಣಗೊಂಡವನಿಗೂ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದು. ಕಲಕಿ, ನಡೆದು, ಪಾಯ್ಲು, ಜಡಿದು, ಬಡಿದು, ಆರ್ದು ಈ ಪದಗಳು ಉಪಮಾನ ಉಪಮೇಯಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಓದುವವರಿಗೆ ಮೈಮೇಲೆ ಬಂದವನ ಚಿತ್ರಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ, ಸಮಗ್ರ ವಸಂತವನದ ಚಿತ್ರವೂ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಭಿನ್ನವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಮಯೂರಧ್ವಜನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದಾಗ ಹೀಗೆ ಕಾಣಿಸಿತಂತೆ.

**ಹೇಮಾಂಬರದ ಲಲಿತಕಾಂತಿ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಸೌ
ದಾಮಿನಿಯವೊಲಿರೆ, ಪೊರೆದ ಕರುಣಾರಸಂ ಸು
ಧಾಮಯದ ಮಳೆಯವೊಲಿರೆ, ನುಡುವ ಗಂಭೀರ ವಾಕ್ಯಂ
ಕೂಡೆ ಮೊಳಗುವೊಲಿರೆ,
ಕೋಮಲ ಶ್ಯಾಮ ಲಾವಣ್ಯತನು ಮುಂಗಾರ
ಜೀಮೂತದೊಡ್ಡಿನವೊಲಿರೆ, ಪಿರಿದು ನಲಿಯದಿಹ
ನೇ ಮಯೂರಧ್ವಜಂ ಪೇಳೆನಲ್ ಕೃಷ್ಣನಂ ಕಂಡು ಪುಳಕಿತನಾದನು || (೨೬, ೫೯)**

ಇಲ್ಲಿ ಮಯೂರಧ್ವಜಂ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಗಿರುವ ಶ್ಲೇಷಾರ್ಥಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಮೂಲೆಗೊತ್ತಿ ಉಪಮಾನ ಉಪಮೇಯಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸೋಣ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವರ್ಷಾಗಮನದಂತೆ ರಂಜಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಕವಿಯ ಆಶಯ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ವರ್ಷಾಗಮನವೂ ಎರಡೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿರುವ ಚಿತ್ರಗಳು, ಎರಡೂ ಸಾವಯವವಾದುವು. ಅವಯವಗಳಿಗಿರುವ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕವಿ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಯೆ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಹಿಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಸಾದೃಶ್ಯವು ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚಿತ್ರವು ವರ್ಷಾಗಮ ಚಿತ್ರದ ಸಾಮ್ಯದಿಂದ ಭವ್ಯರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕಾವ್ಯಮಹಾವನದಲ್ಲಿ ಸೀಗೆಯ ಮೆಳೆಯ ಕಂಟಕಕ್ಷತಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದೆ ನಡೆದು ಉಪಮಾ ಮಯೂರಗಳ ಸುರಮ್ಯನರ್ತನವನ್ನು ಕಣ್ಣು ತುಂಬಿ ನೋಡಿದ್ದಾಯಿತು. ವನವಿಹಾರಾನಂತರ ಕವಿಚೈತ್ರವನಚೂತನಿಗೆ ಉಪಮಾಲೋಲನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ನಿವೇದಿಸಬಹುದೆಂದು ವಾಚಕರು ಮನಗಂಡಿರಬಹುದು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ 'ಉಪಮಾಲೋಲ' ಎಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಗೊಂಡಿದೆ!

ಆದರೆ ಮರೆತ ಮಾತೊಂದಿದೆ. ವನವಿಹಾರ ಮುಗಿದುದೆಂದೂ, ನೋಡಬೇಕಾದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿದೆವೆಂದೂ, ಇನ್ನು ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯವಾದುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಯಾರು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಈ ಪ್ರಬಂಧ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಮಾತ್ರವಾದುದು. ಈ ವಿಹಾರಯಾತ್ರೆ ಮುಂದೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಲಿರುವ ನೂರಾರು ಯಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಪೀಠಿಕಾಪ್ರಾಯ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಕಾವ್ಯ ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆಯಂತೆ ಸರ್ವದಾ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದುದು, ಚಿರನೂತನವಾದುದು. ಅಂತಹ ಅಕ್ಷಯ ರಸಪಾತ್ರೆಯೇ ಮೇರೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಅದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಕ್ಷುದ್ರಹೃದಯದ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ನಾವೆ ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗುವುದೆ ಹೊರತು ರಸಪಾತ್ರೆಯ ಮಹಾದಾರ್ಪಣೆ ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

(೧೯೩೩)

* ಲೇಖನ ಸದ್ಯದ ಮನೋಧರ್ಮದ ಕಾವ್ಯಮಿಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಮರ್ಶೆ ತುಸು ತಿದ್ದುಪಡೆದಿದೆ: 'ತಪೋನಂದನ', 'ರಸೋ ವೈ ಸಃ' ನೋಡಿ.

ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಪುರಾಣದ ಉಪಮೆ ಚರ್ವಿತ ಚರ್ವಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ.

* 'ರಸೋ ವೈ ಸಃ' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ "ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾ" ಎಂಬ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವುಗಳ ಭಾವೋಪಯೋಗದಿಂದೊದಗುವ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಜನ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ದಿವಂಗತ 'ಶ್ರೀ' ಯವರು*

ಆಚಾರ್ಯ ಬಿ.ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಶರೀರತ್ಯಾಗಮಾಡಿದರಂತೆ. ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಮನಸ್ಸು ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಅಷ್ಟು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಆ ಸುದ್ದಿ. ಅಷ್ಟು ಆಕಸ್ಮಿಕ ಅದು ಬಂದ ರೀತಿ. ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಆಲಿಸಿದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಅಕ್ಕರಿಗ ಕನ್ನಡಿಗನೂ "ಹೌದೆ!" ಎಂದು ಹೌಹಾರಿ ಬೀಳದಿರಲಾರನು.

ಹೌದು! ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ನವೋದಯಕ್ಕೆ ನಾಂದೀಸ್ವರೂಪರಾದವರು, ಕನ್ನಡದ ಬಾವುಟವನ್ನು ತೋಳು ನೀಡಿ ನಭಕ್ಕೆತ್ತಿದವರು, ಕನ್ನಡದ ಏಳೆಗಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಬಾಳೆಗಾಗಿ ನಾನಾ ರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಸಿರ್ಕಟ್ಟಿ ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೋರಾಡಿದವರು, "ಬಾಳ್ ಕನ್ನಡ ತಾಯ್, ಏಳ್ ಕನ್ನಡದ ತಾಯ್, ಆಳ್ ಕನ್ನಡದ ತಾಯ್!" ಎಂದು ಕೊರಳೆತ್ತಿ ಕೂಗಿದವರು, ಕೈಬೀಸಿ ಕರೆದವರು, ತೆರಪಿಲ್ಲದೆಚ್ಚರಿಸಿದವರು, ಹುರಿದುಂಬಿಸಿದವರು, ಹಾರೈಸಿದವರು, ಹರಸಿದವರು ನಿನ್ನೆ ಹಗಲು ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡಿದರಂತೆ! ಕನ್ನಡಮ್ಮನಿಗಾಗಿ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿಯೂ ಅಂತರಂಗವಾಗಿಯೂ ಅನೇಕ ತ್ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಆ ಮಹಾದಾನಿಗೆ ಇದು ಕೊನೆಯ ತ್ಯಾಗ, ಈ ಶರೀರತ್ಯಾಗ.

ಕೊನೆಯದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ನಮ್ಮ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಮರಾತ್ಮದ ಏಕೆಂದರೆ ಅನಂತಯಾತ್ರೆಗೆ ಕೊನೆ ಎಲ್ಲಿ? ಯಾವುದು ಅನಂತವೋ ಅದರ ಅನಂತ ಸಾಹಸಗಳಿಗೆ ಅಂತ್ಯವೆಲ್ಲಿ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಕಡೆಯದೂ ಅಲ್ಲ, ಕೊನೆಯದೂ ಅಲ್ಲ. ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ, ಕನ್ನಡದ ಅಭ್ಯುದಯ ಸಾಧನೆಗೆ ಸ್ವರ್ಗವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೊಂಟಕಟ್ಟುವ ಸಲುವಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವತಾಶೀರ್ವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಮಂತ್ರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನಮ್ಮ ಇಲ್ಲಿಯ ಸಾಧನೆಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಕೃಪಾ ಸಹಾಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಅಶರೀರಯಾತ್ರೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಾರು ಹೇಳಿದರು ಅವರು ಮಡಿದರೆಂದು? ಈ ಬದುಕಿನಿಂದ ಆ ಬದುಕಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿದ್ದಾರೆ! ಕನ್ನಡಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿದು ಮುನ್ನಡೆದ ಮಹನೀಯರೊಡನೆ ಸೇರಿದ್ದಾರೆ, ಕಾರ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ! ಕಳೆದವರಿಗಾಗಿ ಅಳುವುದು ಲೋಕದ ರೂಢಿ. ಆದರೆ ಚಿರಂಜೀವಿಯಾದ “ಶ್ರೀ” ಯುವರಿಗಾಗಿ ನಾವು ಅಳುವುದು ಸಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆ ಅಳು? ನಶ್ವರ ಹೋಯಿತು, ಶಾಶ್ವತ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಶಾಶ್ವತ ವೈಭವಕ್ಕಾಗಿ. ಇಂದು ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಹಿಂದಿಗಿಂತಲೂ ನೂರ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಬದುಕಿದ್ದಾರೆ! ನಮ್ಮೆದೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕುತ್ತಿರುವ ಗೌರವ ಭಾವವೇ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ! ನಮ್ಮ ಹೃದಯಭೂಮಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಡೆಯೆತ್ತುತ್ತಿರುವ ದಿವ್ಯೋಲ್ಲಾಸದ ಅಗ್ನಿಶೇಷನೇ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ! ಆಚಾರ್ಯ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ದೇಹಬಂಧನದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತರಾಗಿ, ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರೊಡನೆಯೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ ದಿವ್ಯಸ್ಥಿತಿಗೇರಿದ್ದಾರೆ.

ಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರ ಪರಿಚಯದಿಂದ ಪುಣ್ಯ ನನ್ನನ್ನು ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ಅವಿರಾಮವಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೊದಲು ನನಗವರು ಗೋಚರವಾದದ್ದು ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾರಾಜರ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರೋಫೆಸರ ಆಗಿ. ಆಗ ಇನ್ನೂ ನನ್ನ ಬಾಳಿನ ದಿಗಂತದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯರವಿ ಮೂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೂಡಿರಲಿಲ್ಲ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅದು ಮೂಡುವ ಸುಳಿವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಒಲವೂ ಒಲವರವೂ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿದ್ದ ಕಾಲ. ನನ್ನ ಕಾವ್ಯದೇವಿ ನನಗೆ ಗೋಚರವಾದುದೂ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮೊಗವಾಡ ಹಾಕಿಕೊಂಡೇ! ನನ್ನ ಕವಿಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿ ಒಬ್ಬ ವೆದೇಶಿಯ ಕವಿಯಾದರೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ತೀರ್ಥವನ್ನು ತಳೆದು ನಿದರ್ಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ನನಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾಗಿ, ಅದರ ಬೆಳೆಗೆ ಬೇಕಾದ ವಿದ್ವದ್ಬಲವನ್ನು ಶೇಖರಿಸಲು ಕಾರಣವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಯುವರು ಅಮಿತಗಣ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ನನಗಿನ್ನೂ ನೆನಪಿದೆ. ಒಂದು ಸಂಜೆ ಕಾಲೇಜಿನ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘದಲ್ಲಿ ಅವರು ರನ್ನನ ‘ಗದಾಯುದ್ಧ’ ವನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದರು. ಬಹುಶಃ ಅದನ್ನು ನಾಟಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲವೋ ಅಥವಾ ತಿರುಗಿಸಲು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲವೋ ತಿಳಿಯದು. ಹೊರಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಸಮೀಪದಲಿಯ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದರು. ನಾನು ಕರೆಗೆ ಬಹಳ ಹೆಮ್ಮೆಪಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಅವರೊಡನೆ ಹೋದೆ. ಅವರು ಕಾಲೇಜಿನ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಮೋಗವಾಗಿ ಕಟಕಟೆಯ ಮೇಲೆ ಒರಗಿನಿಂತು ನನ್ನೊಡನೆ ವಿಷಯ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ನಾನು ಬಿ.ಎ. ತರಗತಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲೋ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲೋ ಇದ್ದೆ. ಆಗ ನನಗೆ ಕನ್ನಡಲ್ಲಿ ಸಡ್ಡೆಯಾಗಲಿ ಅಭಿಮಾನವಾಗಲಿ ಪರಿಶ್ರಮವಾಗಲಿ

ಪ್ರಯೋಗಾಸಕ್ತಿಯಾಗಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿರದಿದ್ದ ಕಾಲ. ಆದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಅತಿಮೋಹ, ಅತಿಗೌರವ, ಅತಿಶ್ರದ್ಧೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರೋಫೆಸರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಗೌರವ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರೋಫೆಸರ್ ಕೂಡ ಕನ್ನಡ ಸಂಘದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯೊಬ್ಬನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಸಭೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆನೋ ಅಥವಾ ಆಗತಾನೆ ಕನ್ನಡದ ಕಡೆಗೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣು, ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷವೆಂಬಂತೆ, ಒಲೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲವೋ? ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಗದಾಯುದ್ಧವನ್ನು ಕುರಿತು ಸಂವಾದ ನಡೆಸತೊಡಗಿದರು. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡರೋ, ಯಾವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಊಹಿಸಿದರೋ ನಾನರಿಯೆ. ಯಾವ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದರೋ ಅದೂ ನೆನಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಮಾತ್ರ ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದೆ.

ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ವಾಚಿಸುವಂತೆ ಏಕೆ ನಾಟಕೀಯವಾಗಿ ಓದಬಾರದು? ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ (ಅವರೇ ಆ ದಿನ 'ಗದಾಯುದ್ಧ'ದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಓದಿತೋರಿಸಿದಂತೆ) ಇಂಗ್ಲಿಷ್ "ಬ್ಲಾಂಕ್ ವರ್ಸ್" ಅನ್ನು ಹೋಲುವಂತೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ವೃತ್ತ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ? - ಅವರ ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನಾನೇನು ತೊದಲುತ್ತರ ಹೇಳಿದೇನೋ ನೆನಪಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಮಾತ್ರ ನೆನಪಿದೆ: ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ರಾಗವಾಗಿಯೇ ಓದಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಹಠ ಹಿಡಿದೆ. ಅವರು ವಾದಕ್ಕೆ ತೊಡಗಲಿಲ್ಲ. ಸರಿ, ಇರಲಿ ಎಂದು ಬೇರೆಯೆ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು. ಕೆಲಕಾಲದ ತರುವಾಯ ನಾನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ, ಆಗ ತಾನೆ ಬಳಕೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸರಳ ರಗಳೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲನೆಯ ನಾಟಕವನ್ನು ರಚಿಸಿ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರಾದಿಯಾಗಿ ಹಲವು ಹಿರಿಯರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾದಾಗ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಎಷ್ಟು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಕಲ್ಪುರ್ಗಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಘಟನೆಯನ್ನು, ಸದಸ್ಯರ ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡಿ, ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ. 'ಶ್ರೀ'ಯವರ 'ಗದಾಯುದ್ಧ' ನಾಟಕ ಮತ್ತು ನನ್ನ 'ಯಮನ ಸೋಲು' ಎರಡು ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು ಮನದಣಿಯೆ ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ 'ಶ್ರೀ'ಯವರು ತಮಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿದ್ದ ಹಾರವನ್ನು ರಂಗದ ಮೇಲೆ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ನನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿ "ಇದು ಇವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದು" ಎಂದು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರು! ಹೀಗೆ ಒಂದಲ್ಲ, ಎರಡಲ್ಲ, ಅನೇಕ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ರೀತಿಗಳಿಂದ ನನ್ನಂತಹ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಕಿರಿಯರನ್ನೂ ಸಮಾನರೆಂಬಂತೆ ಕಂಡು, ಅವರ ಲಜ್ಜಾಭಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, 'ಶ್ರೀ'ಯವರು ತಮ್ಮ ಕನ್ನಡತನದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಸಾವಿರಾರು ಹೃದಯಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡನಾಡು ತನ್ನ ನುಡಿ, ತನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇರುವವರೆಗೆ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.

ಹಿರಿಯ ಬಾಳನ್ನು ಬಾಳಿದ ಅವರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಈ ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷದ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿಬಿಡುತ್ತೇನೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಬಾಲ ಚಾಪಲ್ಯವಾದೀತು. ಆ ಅಸಾಧ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಬಹುದೂರ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ, ಕೃ ಮುಗಿದು, ನನ್ನ ಈ ನಿವೇದನ. ನಾನು ಅವರನ್ನು ಕಂಡಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ - ಅಧ್ಯಾಪಕ, ವಾಗ್ಮಿ, ಸಾಹಿತ್ಯವಿಮರ್ಶಕ, ಸಾಹಿತ್ಯಕರ್ತೃ, ಕನ್ನಡಭಕ್ತ, ಪ್ರಚಾರಪಟು, ದಾನಿ, ತ್ಯಾಗಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ. ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಪಾತ್ರಗಳಿಗೂ ಶಕ್ತಿದಾಯಕವಾಗಿರುವ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಆತ್ಮವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಇವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ. ಬಹುಶಃ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಆಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಲ್ಲದೆ ಇತರರಿಗೆ ಅಗೋಚರವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ನನ್ನ

ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆ ಅಗೋಚರ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೇ ನಾನು ಪರಿಷ್ಕವಾಗಿ ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟುತ್ತೇನೆ. ಶ್ರೀಮಾನ್ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ತಮ್ಮ ಓದುಮನೆಯ ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ತಮಗೆದುರಾಗಿ ಬುದ್ಧದೇವನ ಒಂದು ಪ್ರಶಾಂತ ಸುಂದರವಾದ ಬಿಳಿಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದುದು ನಾನು ಅವರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದಾಗಲೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಅವರು ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಾರಿ ನನ್ನೊಡನೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರೆ: ಅದನ್ನು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ವಿಚಾರವಾಗಿ! ಆದರೆ ಅದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವರ ಕಣ್ಣು, ಅದನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಣುಕುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯರುಚಿಯೂ ಬೇರೊಂದು ರಹಸ್ಯ ಕಥೆಯನ್ನೂ ಬಯಲಿಗೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವರ ಕೆಲವು ಭಾಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆ ರುಚಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಲೆಹಾಕದೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದೆಲ್ಲ ಅವರ ಆತ್ಮಶ್ರೀಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು; ಚಿರಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು; ಅವರ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಾಂತರಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೂ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸಾಧಕವಾದ ಆತ್ಮವಿಕಾಸಕ್ಕೂ ಸಮನ್ವಿತವಾದದ್ದು. ನಮಗೆ ಪ್ರಕೃತವಾದದ್ದು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡ ಈ ಪುರಷಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು ಮಾತ್ರ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಯವರ ಕಾಣಿಕೆ ಅಪೂರ್ವವಾದದ್ದು. 'ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು' 'ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ' 'ರಜತಮಹೋತ್ಸವ ಪ್ರಗಾಧ' - ಒಂದೊಂದೂ ಕನ್ನಡ ನವೋದಯಕ್ಕೆ ಹಾದಿ ತೋರಿಸಿದ ಕೃತಿಗಳು. ಅವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಶಾಲವಾದ ಪ್ರಶಂಸೆಯೂ ವಿವರವಾದ ವಿಮರ್ಶೆಯೂ ಈ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಿಂದಲೇ ಇನ್ನು ಒಂದೆರಡು ವಾರಗಳ ಒಳಗಾಗಿ ನಡೆಯಲಿದೆಯೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೇನೆ. ಇದು ಸಮಯವೂ ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿ ಸಮಯವೂ ಇಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರು ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರ ಪುರಷಕಾರದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದಿದ್ದಾರೆ:

"Not only are the men greater than their definite works, but their influence in so wide and formless it has little relation to any formal work that they have left behind them."

ಹಿರಿಯರ ಹಿರಿಮೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಹಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವ ಕೃತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹಿರಿದಾದುದು. ಆಚಾರ್ಯ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅದು ಬಹಳ ಸತ್ಯವೆಂದು ನನ್ನ ಭಾವನೆ. ಅವರು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅವರು ಕೈಗೂಡಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಆ ಮಾತು ಮತ್ತೂ ಅರ್ಥವತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಷೇಕ್ಸ್ಪಿಯರ್ ನಾಟಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಬೇಕು; ಗ್ರೀಕ್ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಭಾಷಾಂತರಿಸಬೇಕು; ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೂಡಿಸಬೇಕು; ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೊಂದು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು; ಕನ್ನಡ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ವೈಭವದಿಂದ ಮೆರೆಯಬೇಕು; ಅದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರ ಮನ್ನಣೆಯೂ, ದೊರೆಯುವಂತಾಗಬೇಕು - ಒಂದೇ? ಎರಡೇ? ಈ ಹೊಂಗನಸುಗಳು, ಈ ಹೆಗ್ಗನಸುಗಳು? ನೂರಾರು! ಆದರೇನು? ಮೂರಕ್ಕಾಶಿಸಿ ಮೂರನ್ನೂ ಪಡೆದವನಿಗಿಂತ ನೂರಕ್ಕಾಶಿಸಿ ಆರನ್ನೆ ಪಡೆಯುವಾತನು ಹಿರಿಯನೆ ದಿಟ!

ಯಾರು ಬಲ್ಲರು? ಈಡೇರದ ಸಂಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ.....ಅದನ್ನೇಕೆ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟಾಡಬೇಕು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ? ಲೋಕಲೋಕಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಹಾದಿ ಸುಗಮವಾಗಲೆಂದು ಈಶೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ, ಈ ಭಾಷಣವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತೇನೆ:

**ವಾಯುರನಿಲಮಮೃತಮಥೇದಂ ಭಸ್ಮಾಂತಂ ಶರೀರಮ್ |
ಓಂ ಕೃತೋ ಸ್ಮರ, ಕೃತಂ ಸ್ಮರ; ಕೃತೋ ಸ್ಮರ, ಕೃತಂ ಸ್ಮರ ||
ಅಗ್ನೇ ನಯ ಸುಪಥಾ ರಾಯೇ ಆಸ್ಮಾನ್
ವಿಶ್ವಾನಿ ದೇವ ವಯುನಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ |
ಯುಯೋಧ್ಯಸ್ಮಜ್ಜುಹುರಾಣಮೇನೋ
ಭೂಯಿಷಾಂ ತೇ ನಮ ಉಕ್ತಿಂ ವಿಧೇಮ ||
ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ.**

(೧೯೪೬)

* ೧೯೪೬ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು.

ಶೆಲ್ಲಿಯ 'ಕವಿತೆಯ ಸಮರ್ಥನೆ'*(1)

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನ ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು: ಮೊದಲನೆಯದು ಬುದ್ಧಿಯ ಕ್ರಿಯೆ-ವಿಚಾರ; ಎರಡನೆಯದು ಭಾವದ ಕ್ರಿಯೆ-ಪ್ರತಿಭೆ. ಬುದ್ಧಿ ವಿಚಾರಾತ್ಮಕ; ಪ್ರತಿಭೆ ಭಾವಾತ್ಮಕ. ಬುದ್ಧಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬರುವ ಅಲೋಚನೆಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವೇಚಿಸುತ್ತದೆ; ಭಾವ ಆ ಅಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಮುದ್ದಿಸಿ, ಮೋಹಿಸಿ, ಅವುಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೆ ಬಣ್ಣ ಬಳಿದು, ಅವುಗಳಿಂದ ಇತರ ಅಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಿಯವಾಗುವಂತೆ ವಿರಚಿಸುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿಯ ಕಾರ್ಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ; ಪ್ರತಿಭೆಯದು ಸಂಯೋಜನೆ. ಬುದ್ಧಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿಷ್ಕಾಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತದೆ; ಪ್ರತಿಭೆ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೈಯಲು ಪ್ರೇಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿಯದು ತರ್ಕಗತಜ್ಞಾನದ ದೃಷ್ಟಿ; ಪ್ರತಿಭೆಯದು ವಿಶ್ವಜೀವನದ ದೃಷ್ಟಿ. ಪೂರ್ವಪರಿಚಿತ ಗುಣಗಳನ್ನು ಗುಣನೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಬುದ್ಧಿ; ಸಮಷ್ಟಿದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ವ್ಯಷ್ಟಿ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಆ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆಕಟ್ಟುವುದು ಪ್ರತಿಭೆ. ಬುದ್ಧಿಗಿರುವುದು ತಾರತಮ್ಯ ಲೋಲುಪತೆ; ಪ್ರತಿಭೆಗಿರುವುದು ಸಾಮ್ಯಲೋಲುಪತೆ. ಬುದ್ಧಿ ಭೇದಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತದೆ; ಪ್ರತಿಭೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿ ಆಯುಧದಂತೆ; ಪ್ರತಿಭೆ ಆಯುಧಪಾಣಿಯಂತೆ. ಬುದ್ಧಿ ದೇಹದಂತೆ, ಪ್ರತಿಭೆ ಆತ್ಮದಂತೆ; ಬುದ್ಧಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಂತೆ, ಪ್ರತಿಭೆ ಬಿಂಬದಂತೆ.

ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಪರಿಕ್ಷಿಸುವುದೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಕಾರ್ಯ; ಅವುಗಳನ್ನು ಸುಂದರಗೊಳಿಸಿ ಅಲಂಕರಿಸುವುದೆ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಕಾರ್ಯ.

ಕಾವ್ಯವನ್ನು “ಪ್ರತಿಭೆಯ ಪ್ರಕಾಶನ” ಎಂದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಬಹುದು. ಅದು ಮಾನವನ ಬಾಳಿನೊಡನೆ ಮೂಡಿಬಂದುದು. ಮಾನವನ ಹೃದಯ ಗಾಳಿಗೂ ಸ್ಪಂದಿಸಿ ನಿಕ್ಷಣಿಸುವ ಒಂದು ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮ ತಂತಿವಾದ್ಯದಂತೆ. ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ್ಕೂ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಬೀಸುವ ನವ ವಸಂತ ಸಮೀರಣದಿಂದ ಆ ‘ಕಿನ್ನರಿ’ ಹೇಗೆ ನಿರಂತರ ವಿವಿಧ ನಾದಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದೋ ಹಾಗೆಯೆ ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳೆದಲೂ ಆಂತರಿಕ ಭಾವಗಳಿಂದಲೂ ತಾಡಿತವಾದ ಮಾನವನ ಅಂತಃಕರಣವು ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಗಾನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಾನವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ‘ಕಿನ್ನರಿ’ ಗಿಲ್ಲದಿರುವ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಯಿದೆ. ಆ ಶಕ್ತಿ ಬಹುಶಃ ಚೇತನಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಪವನಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಕಿನ್ನರಿಯ ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಧುರ ಸ್ವನಗಳು ಮಾತ್ರ ಜನಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಆ ಸ್ವನಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಆಂತರಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಸ್ವನ ಸಮುಚ್ಚಯವಿರಬಹುದು; ಸ್ವನ ಸಮನ್ವಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ವೃತ್ತಿಗಳ ತಾಡನದಿಂದ ಜನಿಸುವ ಸ್ವರಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಂತರಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇರುವುದು; ಸಾಮರಸ್ಯವಿರುವುದು; ಸಮನ್ವಯವಿರುವುದು. ಮಾನವನ ಹೃದಯವು ವೀಣೆಯ ವಾಣಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ವಾಣಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಡುವ ಗಂಧರ್ವನಂತೆ. ಲೀಲೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಕಿಶೋರನು ಧ್ವನಿ ಮತ್ತು ಚಲನೆಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಆನಂದವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆತನ ವಾಣಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತಾನವೂ ಆತನ ಚಲನೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಂಗಿಯೂ ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಆತನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ವೈಣಿಕನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟ ಮೇಲೆಯೂ ವೀಣೆ ಸ್ವಲ್ಪವೆ ಕಂಪಿಸಿ ರುಂಕರಿಸುವಂತೆ, ಆನಂದ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳು ಕೊನೆಗೊಂಡಮೇಲೆಯೂ ಬಾಲಕನು ಧ್ವನಿ ಮತ್ತು ಚಲನೆಗಳಿಂದ ಆನಂದ ಮತ್ತು ಆದರ ಕಾರಣಗಳ ಆಯುಃ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಆನಂದಪ್ರೇರಕವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಆನಂದ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವೆ ಆವೇಶಜನಕ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಕವಿತೆಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ. ಅನಾಗರಿಕನಾದ ಕಾಡಾಡಿ(- ವರ್ಷಾಂತರಗಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಮಗುವು ಹೇಗೋ ಮನ್ವಂತರಗಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾಡಾಡಿ ಹಾಗೆ) ಸುತ್ತಣ ಸನ್ನಿವೇಶ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚೋದಿಸಿದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಬೇಕಾದರೆ ಮಗುವಿನಂತೆಯೆ ಆಡುತ್ತಾನೆ; ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ; ಅಭಿನಯ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಅಥವಾ ಮಣ್ಣಿನಿಂದಾಗಲಿ ಬಣ್ಣದಿಂದಾಗಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿ, ಭಾವವನ್ನು ಹೊರದೋರುತ್ತಾನೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿರುವಾಗ ರಾಗಸುಖಾವಿಷ್ಣನಾದ ಮಾನವನೆ ಮರಳಿ ಮನುಷ್ಯರ ರಾಗಸುಖಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಭಾವಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ ಭಾವವ್ಯಂಜಕಮಾರ್ಗಗಳೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತವೆ. ಮಾತು, ಅಭಿನಯ ಮತ್ತು ಅನುಕರಣ ಜನ್ಯಗಳಾದ ಕಲೆಗಳು ಭಾವ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೂ ಆಗಿ ಭಾವವ್ಯಂಜಕ ಮಾರ್ಗಗಳೂ ಆಗುತ್ತವೆ; ಬಣ್ಣದ ಕುಂಚಗಳೂ ಆಗಿ ಬಣ್ಣದ ಚಿತ್ರಗಳೂ ಆಗುತ್ತವೆ ಚಾಣಗಳೂ ಆಗಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ಆಗುತ್ತವೆ; ವೀಣೆಯ ತಂತಿಯೂ ಆಗಿ ವೀಣಾನಾದವೂ ಆಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ. ಯಾವಾಗ ಮಾನವಜೀವಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕಲೆಯುವರೋ ಆಗಲೆ ಸಂಘ ನಿರ್ಮಾಪಕಗಳಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿಯಮಗಳು ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತವೆ. ವೃಕ್ಷವು ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಅನನುಭೂತವಾಗಿರುವಂತೆ

ಭವಿಷ್ಯತ್ತು ವರ್ತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಸಮಾಜವು ಬೆಳೆದಂತೆಲ್ಲ ಮುಂದೆ ಮನುಜರಲ್ಲಿ ವಿಕಾಸವಾಗಲಿರುವ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊಳೆಯುತ್ತವೆ. ಸಾಮ್ಯವೈಷಮ್ಯ ಐಕ್ಯಾನೈಕ್ಯ ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬನ ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖವಾಗುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವಿಯ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ತತ್ತ್ವಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆಗ ಜೀವಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಾನುಭವಗಳಿಂದ ಸುಖ ಜನಿಸುತ್ತದೆ; ಆದರ್ಶಪ್ರಿಯತೆಯಿಂದ ನೀತಿ ಮೂಡುತ್ತದೆ; ಲಲಿತ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯ ತೋರುತ್ತದೆ; ವಿಚಾರದಿಂದ ಸತ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ; ಸ್ವಜಾತಿ ಸಂಗದಿಂದ ಪ್ರಣಯ ಮೈದೋರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮಾನವರು ಸಮಾಜದ ಶೈಶವಾಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ, ತಮ್ಮ ನಡೆ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಟ್ಟನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವರು. ಇರಲಿ, ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಪಕ ತತ್ತ್ವವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಪ್ರತಿಭೆ ರೂಪಗೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸೋಣ.

ಜಗತ್ತಿನ ತಾರುಣ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜನರು ನೃತ್ಯಗೀತಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಭಾವಗಳನ್ನು ಬಯಲಿಗೆ ಬೀರುತ್ತಾರೆ; ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ತೆರೆನಾದ ಲಯನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ನೆರೆದ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ನೃತ್ಯದ ಚಲನೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಗೀತದ ಸ್ವರಮೆಳದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಭಾಶೆಯ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅನಿಕರಣ ಸಮೂಹದಲ್ಲಾಗಲಿ 'ಒಂದು' ತೆರೆನಾದ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವರೇ ಹೊರತು 'ಒಂದೇ' ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಅನುಕರಣ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪಂಗಡಕ್ಕೂ ಒಂದೊಂದು ವಿಧವಾದ ಲಯ ಅಥವಾ ನಿಯಮ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನೋಡುವವರಿಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಕೇಳುವವರಿಗಾಗಲಿ ಇದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆಗಾಧ ನಿರ್ಮಲಾನಂದವು ಮತ್ತಾವುದರಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಲಯಪ್ರೀತಿಯನ್ನೇ ಆಧುನಿಕ ಪಂಡಿತರು "ರುಚಿ" ಎಂದು ಕರೆದಿರುವರು. ಕಲೆ ವ್ಯಂಜನಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಶೈಶವಾಸ್ಥೆಯಲಿರುವಾಗ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನೂ ತನ್ನ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಆನಂದಕ್ಕೆ ತನಗೆ ಸುಲಭವಾಗುವ ಲಯಗತಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆ ಅನುಕರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ತಾರತಮ್ಯ ವೈವಿಧ್ಯಗಳು ಅಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಮಾತ್ರ, ಎಲ್ಲಿ ಅನುಕರಣಶಕ್ತಿಯು ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅತಿ ನಿಕಟವಾಗಿ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಆನಂದಕ್ಕೂ ಇರುವ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವು ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಲೆಯ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹಾಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಯಾವಾತನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದೋ ಆತನೆಯೇ "ಕವಿ" ಎಂದು, ಆ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾರೆ, ಹೇಳಬಹುದು. ಸಮಾಜವೂ ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಕವಿಗಳು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖದಾಯಕತ್ವ ಅಥವಾ ರಸಾನಂದ ಇರುವುದು. ಆ ರಸಸುಖವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿರುವ ಇತರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ಲಭಿಸುವುದು. ಆಗ ಆ ಆನಂದವನ್ನು ಸವಿದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿಯ ರಸಸುಖದ ಪ್ರತಿಚ್ಛಾಯೆ ಮೊಗದೋರುತ್ತದೆ. ಕವಿಗಳ ಭಾಷೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಲಂಕಾರಿಕವಾದುದು. ಅಲಾಕಾರವೇ ಆವರ ಭಾಷೆಗೆ ಪ್ರಾಣಪ್ರಾಯ. ಅಂದರೆ, ವಸ್ತುಗಳಿಗಿರುವ 'ಪೂರ್ವಾಪರಿಚಿತ' ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನೂತನವಾಗಿ ಹೊರಗೆಳೆದು ಜನರಿಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಆ ಸಂಬಂಧ

ಪರಿಚಯಜ್ಞಾನವು ಶಾಶ್ವತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಆ ಉಪಮಾನಗಳು, ಆ ರೂಪಕಗಳು, ಆ ಆಲಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳು ಭಾವಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಭಾವಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಆಲೋಚನಾ ವರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಆಗ ಆ ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳು ಹಿಂದೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭಾವಪೂರ್ಣವಾದ ಚಿತ್ರಗಳಿಗೂ ಚಿರವಿಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದು. ಯಾವಾಗ ಉಪಮಾನ ಮತ್ತು ಅಲಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಜ್ಞಾರೂಪವಾದ ಪದಗಳು ಅಚೇತನಾಗಿ, ನಿರ್ಜೀವವಾಗಿ, ಜಡವಾಗಿ, ಶವಸದೃಶವಾಗುವವೋ ಆಗ ಹೊಸ ಕವಿಗಳು ಅವತರಿಸಿ ಹೊಸ ಭಾವಗಳನ್ನೂ ಹೊಸ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೂ ಹೊಸ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡುವಂತೆ ಮಾಡುವ ನೂತನ ಪದಗುಂಫನಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸದಿದ್ದರೆ ಮಾನವನ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಉದ್ದೇಶ ಆಶಯ ಆದರ್ಶಗಳ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಆ ಭಾಷೆ ಸತ್ತಂತೆಯೆ ಸರಿ. ಸಾಮ್ಯ ತಾರತಮ್ಯಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿ ಸೂಚಿಸುವ ಪದ ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಬೇಕನ್ ಮಹಾಪಂಡಿತನು “ಎಲ್ಲ ಮಾನವರ ಹೃತ್ಪಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಕೃತಿಮಾತೆಯ ದಿವ್ಯ ಚರಣಚಿಹ್ನೆಗಳು” ಎಂದು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಅಂತಹ ಚರಣಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಎಲ್ಲ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಬೇಕೇಬೇಕಾಗಿರುವ ಮೂಲ ಸೂತ್ರ ಸದೃಶವಾದ ಪದಗಳ ನಿಧಿ ಎಂದು ಆತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸಮಾಜದ ಶೈಶವದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರೆಲ್ಲರೂ ಕವಿಗಳೇ ಆಗಿರುವರು; ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ ಜನರಾಡುವ ಭಾಷೆಯೇ ಕಾವ್ಯಭಾಷೆಯಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಯಾರು ಯಾರು ಸತ್ಯಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾಗುವರೋ; ಅಂದರೆ, ಮೊದಲು ಜ್ಞೇಯ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ, ಪ್ರಪಂಚ ಮತ್ತು ಅನುಭವಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನೂ; ತರುವಾಯ ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಅದರ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನೂ ಅರಿಯಬಲ್ಲರೋ ಅಂತಹರೆಲ್ಲರೂ ಕವಿಗಳಾಗಿಯೆ ಆಗುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾಷೆಯನ್ನೂ ಅದರ ಮೂಲಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಲಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ವಿಶ್ವಕಾವ್ಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಲಿಪಿನಿಯಮ, ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರ, ಮೊದಲಾದುವೆಲ್ಲವೂ ತರುವಾಯ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ; ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿಯಮಸ್ವರೂಪಗಳ ನಾಮಮಾಲೆ ಮಾತ್ರ.

ಆದ್ದರಿಂದ, ಶಾಶ್ವತ ರಸಾನುಭವ ಪ್ರಕಾಶಕರೂ ಅವಿನಶ್ವರ ಸತ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯವೇತ್ತರೂ ಆದ ಕವಿಗಳು ಸಂಗೀತಸಾಹಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಾಪಕರಾಗುವುದು ಮಾತ್ರವೆ ಅಲ್ಲದೆ ನಾಟ್ಯ, ಶಿಲ್ಪ, ಚಿತ್ರಕಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕರ್ತೃಗಳೂ ಆಗುವರು. ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸಭ್ಯಸಮಾಜಗಳನ್ನು ಸೃಜಿಸಿ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರೂ ಕವಿಗಳೇ. ನಾಗರಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಪವಿತ್ರ ಭೂಗಗಳನ್ನೂ ಸುಂದರ ಲಲಿತಕಲೆಗಳನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿದವರೂ ಅವರೇ. ಪರಮ ಸತ್ಯಸೌಂದರ್ಯಗಳ ಮಂಗಳ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಅತಿ ನಿಕಟಸ್ಥರಾಗಿ ಅದೃಶ್ಯಲೋಕದ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಪರತತ್ವಗಳನ್ನು ತಪಶ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿ, ಆ ಅಮೂಲ್ಯಾನುಭವಗಳನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬೀರಿ ಮತಧರ್ಮಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದವರೂ ಆ ರಸ ಋಷಿಗಳೇ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸನಾತನ ಮತಗಳೆಲ್ಲವು ಅವುಗಳ ಉಗಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪ್ರತಿಮಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಶಂಖ ಚಕ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತನಾಗಿ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಘಣಿತಲ್ಪಶಾಯಿಯಾಗಿರುವ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಾಕ್ಷಿ; ನಗ್ನಶ್ಯಾಮೆಯೂ, ರುಂಡಮಾಲಾಮಂಡಿತೆಯೂ, ಅಷ್ಟಭುಜಾಂಕಿತೆಯೂ, ಲಲಾಟ ನೇತ್ರೆಯೂ, ರುದ್ರರಮಣಿಯ ಮಂಗಳ ಭಯಂಕರಿಯೂ ಆಗಿರುವ ಮಹಾಕಾಳಿಯೇ ಸಾಕ್ಷಿ; ಇಂದ್ರವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರೇ ಸಾಕ್ಷಿ; ಸ್ವರ್ಗ ನರಕಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ.

ಕವಿಗಳು ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಆಯಾ ಕಾಲದೇಶಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಆಯಾ ಜನರು ಅವರನ್ನು ಋಷಿಗಳೆಂದೂ ಧರ್ಮಗುರುಗಳೆಂದೂ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೆಂದೂ ಸ್ತೋತಿ ಕರ್ತರೆಂದೂ ಶಾಸನಕಾರರೆಂದೂ ವಿಧಿಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೆಂದೂ ನ್ಯಾಯ ವಿಧಾಯಕರೆಂದೂ ಪ್ರವಾದಿಗಳೆಂದೂ ನಾನಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದರು. ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹುದುಗಿರುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕವಿಯ ನಿರ್ಮಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಗೆ ವರ್ತಮಾನದ ಅಂತರಂಗವು ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆತನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ನಿರೂಪಿಸುವನು; ವರ್ತಮಾನದಲ್ಲಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ತನ್ನು ದರ್ಶಿಸುವನು; ಅಲ್ಲದೆ ಆತನ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಪುರಾತನದ ಗರ್ಭದಿಂದ ಮೂಡಿಬಂದಿರುವ ಸುಜ್ಞಾನವೃಕ್ಷದ ಸಮಫಲ ಸದೃಶವಾಗಿರುವುವು. ಅಂದರೆ ಕವಿಗಳು ಭವಿಷ್ಯವಾದಿಗಳೆಂದಾಗಲಿ, ಭವಿಷ್ಯದ ಆತ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ನುಡಿಯುವರಲ್ಲದೆ ಅದರ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತೂ ಕಣಿ ಹೇಳುವರೆಂದಾಗಲಿ ಸ್ತೂಲಾರ್ಥಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಭವಿಷ್ಯವಾದವು ಕವಿತೆಗೊಂದು ವಿಶೇಷಣಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕವಿತೆಯೇ ಭವಿಷ್ಯವಾದಕ್ಕೊಂದು ವಿಶೇಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು ಮುರ್ಖತೆಗೊಂದು ಹೆಗ್ಗುರುತಾಗುತ್ತದೆ. ಕವಿ ನಿತ್ಯವೂ ಅನಂತವೂ ಅದ್ವೈತವೂ ಆಗಿರುವ ಮಹಾ ಜಗದಾದಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಒಡನಾಡಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆತನ ಭಾವಪ್ರಪಂಚದ ಮಟ್ಟಿಗಾದರು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಕಾಲದೇಶಾನೈಕ್ಯಗಳಿಲ್ಲ. ಕಾಲ ದೇಶ ಮತ್ತು ಜನಸೂಚಕವಾದ ವ್ಯಾಕರಣ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲಾಯಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೆ ಆಗಲಿ ಇರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮ ಕಾವ್ಯಗಳು ಸರ್ವಕಾಲ ಸರ್ವದೇಶ ಸರ್ವಜನ ಸಮ್ಮತವಾಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಇದರ ನಿಜಾಂಶ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ವೈಷ್ಣವ ಕೀರ್ತನೆಗಳೆ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಾದರಣೀಯವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ; ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮಹಾ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರೀಕ್ ಕವಿಗಳ ಪ್ರಗಾಢಗಳು, ಡಾಂಟಿಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯ “ದಿವೈನ್ ಕಾಮೆಡಿ” ಮೊದಲಾದ ಉದ್ಗ್ರಂಥಗಳು ಮೇಲೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ ತತ್ತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆಗೆ ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶಿಲ್ಪ ಚಿತ್ರಕಲೆ ಸಂಗೀತ ಇವುಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ವಿಶದವಾಗಿ ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ಭಾಷೆ, ವರ್ಣ, ರೂಪ, ಮತಾಚಾರ, ದೇಶಾಚಾರ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಕವಿತೆಗೆ ಉಪಾದಾನ ಮತ್ತು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಗಳು; ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ಪರ್ಯಾಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಾದರೆ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕವಿತೆಯೆಂದು ಕರೆದುಬಿಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಕವಿತೆ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ಅರ್ಥವಲಯವಿಲ್ಲ. ಮಾನವನ ಎದೆದಾವರೆಯ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ತೆರೆಮರೆಯ ಹಿಂದೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಆ ಸಾರ್ವಭೌಮಿಕ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಭಾಷೆಗೆ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಛಂದೋಬದ್ಧವಾದ ಭಾಷೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕವಿತೆ ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ಛಂದಸ್ಸು ಭಾಷೆಯ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಸ್ವಯಂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಮೈದೋರುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಆಂತರಿಕ ರಾಗಗಳನ್ನೂ ಇದ್ದಹಾಗೆಯೆ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ಸೌಲಭ್ಯವು ಭಾಷೆಗಿರುವಂತೆ ಶಿಲ್ಪ ನಾಟ್ಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಗಳಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ವರ್ಣ ರೂಪ ಚಲನೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವೈವಿಧ್ಯವಿರುವುದು, ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಇರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಭಾಷೆ ತನ್ನನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಗೆ ಇತರ ಎಲ್ಲ ಕಲಾವಿಧಾನಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದಿರುವುದು; ಅಂದರೆ, ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಭಾಷೆ ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವರ್ಣ ರೂಪ ಅಭಿನಯಗಳು

ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾಷೆ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದುದು; 'ಕವಿಕಲ್ಪನೆ'ಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದರ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು; ಆಲೋಚನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ವಶವರ್ತಿ. ಆದರೆ ಇನ್ನುಳಿದ ಕಲಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ, ಕರ್ಮೋಪಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕಲೋಪಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಬಾಹ್ಯಸಂಬಂಧಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ಪರತಃ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾದುವು. ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಭೆಗೂ ಭಾಷೆಗೂ ಇರುವ ನಿಕಟ ಮೈತ್ರಿ ಪ್ರತಿಭೆಗೂ ಇತರ ಕಲೆಗಳಿಗೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಭಾವವನ್ನು ಭಾಷೆಯಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವಂತೆ ವರ್ಣ ರೂಪಾಭಿನಯಗಳಿಂದ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಭಾವಕ್ಕೂ ಭಾವಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೂ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಂತರವಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಇರುವ ಅಂತರವೂ ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದು. ಆದರೆ ಅದೇ ಭಾವಕ್ಕೂ ಅದೇ ಭಾವ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೂ ಶಿಲ್ಪನಾಟ್ಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಅಂತರವಿರುವುದು; ಇರುವ ಅಂತರವೂ ಒಂದಿನಿತು ಸೂಲವಾದುದು. ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಭಾವದೊಂದಿಗೇ ಪದವೂ ಮೂಡುತ್ತದೆ; ಪದದೊಂದಿಗೇ ಅರ್ಥ ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಸುಲಭಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಚಿತ್ರ ಬರೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭಾಷೆ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ದರ್ಪಣದಂತೆ; ಇತರ ಕಲಾಮಾರ್ಗಗಳು ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಂಡು ಅದನ್ನಿನಿತು ಮಬ್ಬುಗೈಯುವ ಮೇಘದಂತೆ. ಇತರ ಕಲೆಗಳಿಗಿರುವಂತೆ ಭಾಷೆಗೆ ತೊಡಕುಗಳಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸಹಾಯ ಶೂರತ್ವವೂ ಇರುವುದು. ಕಾವ್ಯಕಲೆ ಇತರ ಕಲೆಗಳಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಮುದಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕವಿಗಳ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡದಂತಹ ಪ್ರತಿಭಾಶಾಲಿಗಳಾದ ಶಿಲ್ಪಿ ಮತ್ತು ವರ್ಣಶಿಲ್ಪಿಗಳಿದ್ದರೂ ಅವರ ಕೀರ್ತಿ ಕವಿಗಳ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಸರಿಸಾಟಿಯಾಗಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ವೀಣೆ ಮತ್ತು ಕಿನ್ನರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸರಿಸಮನಾದ ಪ್ರತಿಭೆಯುಳ್ಳ ಇಬ್ಬರು ಗಾಯಕರು ಗಾನ ಮಾಡಿದರೆ, ಕಿನ್ನರಿ ಹಿಡಿದವನು ವೀಣೆ ಹಿಡಿದವನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಸರಿಬರಲಾರನು. ಕವಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೀರ್ತಿವಂತರೆಂದರೆ ಮತಸ್ಥಾಪಕರು ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರನಿರ್ಮಾಣಕರು ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದೂ ಕೂಡ, ಅವರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಬದುಕಿರುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅವರ ಯಶಃಕಾಂತಿ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅವರು ಸರ್ವಮತ ಪೂಜ್ಯರೂ ಸರ್ವ ರಾಷ್ಟ್ರಮಾನ್ಯರೂ ಆಗಿರುವುದು ದುರ್ಲಭ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವ ಕವಿಗಳ ಕೀರ್ತಿಯೆ ಮಿಗಿಲಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಅಂತೂ ಕವಿತೆ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮೇರೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಕವಿತೆ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಚಯವಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯಕಲೆ; ಅದು ಮೈಗೊಂಡ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠತಮ ಪ್ರಕಾಶನ. ಆ ಅರ್ಥದ ಮೇರೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಕಿರಿದಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಆವಶ್ಯಕ. ಛಂದೋಬದ್ಧವಾದ ಭಾಷೆಗೂ ಛಂದಸ್ಸಿಲ್ಲದ ಭಾಷೆಗೂ ಇರುವ ಪ್ರಭೇದವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳೆಂಬ ವಿಭಾಗವು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯತೆಯಿಂದ ಸಾಧುವಲ್ಲ.

ಪದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು. ಈ ಸಂಬಂಧದ್ವಯದ ನಿಯಮಕ್ರಮದ ಜ್ಞಾನವೂ, ಅವುಗಳು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಆಲೋಚನೆಗಳ ಸಂಬಂಧದ ನಿಯಮಕ್ರಮದ ಜ್ಞಾನವೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಜತೆಗೂಡಿರುವುವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕವಿಗಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧವಾದ

ನಾದಕ್ರಮವೂ ಲಯನಿಯಮವೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇರದೆಯಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕವಿತೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪದಗಳು ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವೋ ಪದಪ್ರಕಾಶನ ಕ್ರಮವೂ ಅಷ್ಟೆ ಮುಖ್ಯವಾದುದು; ಲಯಬದ್ಧವಾದ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸಂಮೋಹಿನೀ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷಾಂತರಗಳು ಮೂಲಕಾವ್ಯದ ಓಜಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರತಿಫಲಿಸಲರಿಯದೆ ಸೋತು ತಲೆಬಾಗುತ್ತವೆ. ಕೆಂದಾವರೆಯೊಂದನ್ನು ಮೂಷೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕಾಯಿಸಿ ಅದರ ವರ್ಣಸುವಾಸನೆಗಳ ಮೂಲತತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ಎಷ್ಟು ಸಾರ್ಥಕವೋ, ಕವಿಕೃತ ಕಾವ್ಯದ ಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡುವುದೂ ಅಷ್ಟೇ ಸಾರ್ಥಕ. ಬೀಜದಿಂದ ಬಳ್ಳಿ ಮೂಡಿ ಅದರಿಂದ ಹೂವು ಬಿಡಬೇಕೇ ಹೊರತು, ಹೂವನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾವ ವಿಧದಿಂದಲೂ ತಯಾರು ಮಾಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ.

ಕವಿಗಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ತೋರಿಬರುವ ಒಂದು ಲಯನಿಯಮವನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ನಾದ ನಿಯಮವನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದುದರ ಫಲವಾಗಿ ಛಂದಸ್ಸು ಹುಟ್ಟಿತು. ಛಂದಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವದಿಂದಲೂ ಜನರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸ್ವರನಿಯಮ ನಿಷ್ಕೆಯುಳ್ಳ ಭಾಷಾಪದ್ಧತಿ. ಆದರೆ ಕವಿಯಾದವನು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ ಛಂದೋರೂಪಗಳನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ; ಛಂದಸ್ಸಿನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬಹುದು. ಹಿಂದಿನ ರೂಪಗಳೇನೋ ಅನುಸರಿಸಲು ಸುಲಭವಾದುವು; ಸರ್ವ ಜನರ ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದುವು; ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಕಥಾಮಯವಾದ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಹಿಂದಿನ ಛಂದೋರೂಪಗಳನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುವುದು ಲೇಸು. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಹಾಕವಿಯಾದವನೂ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ, ತನ್ನ ರಚನಾಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಪೂರ್ವಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯರೂಪಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡೇ ಮುಂಬರಿಯಬೇಕು. ಕವಿಗಳಿಗೂ ಗದ್ಯಕರ್ತೃಗಳಿಗೂ ನಾವು ಮಾಡಿಕೊಡಿರುವ ಭೇದ ಕೃತಕವಾದುದು. ಕವಿಗಳಿಗೂ ದರ್ಶನಕಾರರಿಗೂ ಹಿಂದೆಯೇ ಭೇದಕಲ್ಪನೆಯಾಯಿತು. ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಯಾಗಿದ್ದ ಪ್ಲೇಟೋಮಹಾಶಯನು ಸ್ವಭಾವಿತಃ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಆತನ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಂಚುವ ಸತ್ಯವೂ, ಆತನ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ತೇಜಸ್ಸೂ, ಆತನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ನಲಿಯುವ ಸ್ವರಮಾಂಜುಳ್ಯವೂ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದುವು. ಆತನು ತನ್ನ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಪುರಾಣ ನಾಟಕ ಕವನ ರೂಪಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದನು; ಏಕೆಂದರೆ, ಪೂರ್ವಪರಿಚಿತಗಳಾದ ರೂಪ ಮತ್ತು ಕಥೆಗಳ ನೆರವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಉನ್ನತಾಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವರನಿಯಮಕಲ್ಪನೆಮಾಡಲು ಆತನು ಎಳಸಿದನು; ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಶೈಲಿಯ ವಿವಿಧ ಯತಿನಿಯಮಗಳನ್ನು ಒಳಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ನಿರ್ಣಿತ ಛಂದೋರೂಪವೊಂದನ್ನು ತಯಾರುಮಾಡಲು ಆತನು ಇಷ್ಟಪಡಲೂ ಇಲ್ಲ. ಸಿಸಿರೋ ಎಂಬ ವಾಗ್ಮಿ ಆತನ ಶೈಲಿ ಯತಿಗತಿ ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ಅನುಕರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದನು; ಆದರೆ ಜಯಶೀಲನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಲಾರ್ಡ್ ಬೇಕನ್ ಮಹಾಶಯನು ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಆತನ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಧುರ ಗಂಭೀರ ಛಂದೋವಿಲಾಸವಿದೆ. ಆತನ ಅಪಾರ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಶೈಲಿಯ ಮಾಧುರ್ಯವೂ ನಮ್ಮೆದೆಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ರಾಂತಿಯುಗದ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರೆಲ್ಲರ ಗದ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪದ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಸ್ವರನಿಯಮಗಳೂ ಯತಿವಿನ್ಯಾಸಗಳೂ ಛಂದೋವಿಲಾಸಗಳೂ ಅಡಕವಾಗಿವೆ. ಛಂದಸ್ಸೆಂದರೇನು? ಅನಾದಿಯಾದ ಅನಾಹತ ಧ್ವನಿಯ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ! ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ರೂಪಗಳನ್ನೆ ಹಿಡಿದು ಬರೆದವರು

ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬರೆದವರಿಗಿಂತ ತತ್ತ್ವದರ್ಶನದಲ್ಲಾಗಲಿ ತತ್ತ್ವಬೋಧೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಕಡಮೆ ಎಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಷೇಕ್ಸ್ಪಿಯರ್, ಡಾಂಟೆ, ಮಿಲ್ಟನ್ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾ ಕವಿಗಳು ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಗಳೂ ಹೌದು.

ಕವಿತೆಯೆಂದರೆ ನಿತ್ಯ ಶಾಶ್ವತ ಜೀವನದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಕವಿತೆಗೂ ಕತೆಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇದೇ. ಕಥೆ ಎಂದರೆ ಕಾಲ ದೇಶ ಸನ್ನಿವೇಶ ಕಾರಣ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಘಟನೆಗಳ ಒಂದು ಪಟ್ಟಿ. ಕವಿತೆ ಎಂದರೆ ಸರ್ವಮನಸ್ಸುಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸ್ವರೂಪವೂ ನಿಧಿಸ್ವರೂಪವೂ ಆಗಿರುವ ಕವಿಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಮಾನಸ್ವಭಾವದ ಸ್ಥಿರ ನಿಶ್ಚಲ ನಿಯಮಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಘಟಿಸುವ ಘಟನಾಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊರಮ್ಮುವ ಒಂದು ಕಲಾಕಾರ್ಯ. ಕಥೆ ಅಪೂರ್ಣವಾದುದು; ಪರಿಮಿತ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ಮುಂದೆಂದೂ ನಡೆಯಲಿರುವ ಘಟನಾಕ್ರಮವುಳ್ಳದ್ದು. ಕವಿತೆ ಪೂರ್ಣವಾದುದು; ಅದು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ವೈವಿಧ್ಯಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಎಲ್ಲ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಸಮಸ್ಯಾ ಪರಿಹಾರಕ ರೂಪವಾದ ಮೂಲ ಭಾವಬೀಜಗಳನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರುವುದು. ನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತ ಘಟನೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಥೆಯಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಕವಿತಾಭಾಗವನ್ನು ಕಳಚಿಬಿಟ್ಟರೆ ಅತ್ಯಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಕಥೆ ನೀರಸವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕಾಲದಿಂದ ಕವಿತೆ ಕೆಡುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಗಳೂ ಶಾಶ್ವತತತ್ತ್ವಗಳೂ ಸರ್ವಕಾಲದೇಶ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಸ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಚಿರನೂತನವಾಗಿ ರಂಜಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಸಂಗ್ರಹ' ಗಳನ್ನು ನಿಜವಾದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಾಶ್ವತ ಕವಿತಾಭಾಗವನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕುವ ಕೀಟಗಳು ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವ ಕಥೆ, ವಸ್ತುವೊಂದರ ಸುರೂಪವನ್ನು ಆವರಿಸಿ , ಕುರೂಪವನ್ನು ವಿಕ್ಷೇಪಿಸಿ, ಅದನ್ನು ವಿಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡುವ ದರ್ಪಣದಂತೆ. ಕವಿತೆಯಾದರೋ ವಸ್ತುವಿನ ಕುರೂಪವನ್ನು ಆವರಿಸಿ, ಸುರೂಪವನ್ನು ವಿಕ್ಷೇಪಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮುಕುರದಂತೆ.

ಸಮಸ್ತ ಗ್ರಂಥವೂ ರಸವತ್ತಾದ ಕಾವ್ಯವಾಗಿರದೆ ಇದ್ದರೂ ಆದರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಕವಿತೆಯಿರಬಹುದು. ರಸವತ್ತಾಗಿರದ ವಾಕ್ಯಾರಣ್ಯದ ಮಧ್ಯೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಾಕ್ಯವೇ ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯವಾಗಿರಬಹುದು; ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪದಗುಂಫನವೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಚ್ಯುತ ಪ್ರತಿಭಾಜ್ಯೋತಿ ಕಿಡಿದೋರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಚರಿತಕಾರರಾದ ಹೆರೋಡೋಟಸ್, ಪ್ಲೂಟಾರ್ಕ್, ಲಿವಿ ಮೊದಲಾದವರು ಸ್ವಭಾವತಃ ಕವಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳುವುದು. ಅವರು ಅನುಸರಿಸಿದ ಕಾವ್ಯರೂಪಗಳು ಅವರ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸಲು ಬಿಡದ ಬಂಧನಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಕವಿತಾಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೇರತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಭಾಜ್ಯೋತಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಿಂಚಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು.

ಕವಿತೆ ಎಂದರೆ ಏನು? ಕವಿಗಳೆಂದರೆ ಯಾರು? ಎಂಬ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿ ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಕವಿತೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಎಷ್ಟಿರುವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸೋಣ.

ಕವಿತೆ ಸರ್ವದಾ ಸುಖಮಯವಾದುದು; ನಿತ್ಯಾನಂದಕರವಾದುದು. ಅದು ನೀಡುವ ಆನಂದಮಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಎದೆದರೆದು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಾಗರಿಕತೆಯ ಶೈಶವದಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಿಗಾಗಲಿ ಪಾಠಕರಿಗಾಗಲಿ ಕವಿತೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಳೆದಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದರ ಕಾರ್ಯವು ದಿವ್ಯವಾದುದು, ಅಚಿಂತ್ಯವಾದುದು, ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥಾತೀತವಾದುದು. ಅದರ ಪ್ರಭಾವ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಕೆಲಸ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಸಂತತಿಗೆ ಸೇರಿದುದು. ಈ ಅಧುನಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಯಾವ ಕವಿಯೂ ಜೀವಂತನಾಗಿರುವಾಗಲೆ ತನ್ನ ಯಶಃ ಸ್ತೂಪದ ಉತ್ತುಂಗಶಿಖರವನ್ನು ಅಡರಲಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಸನ್ಮಾನಿತನೂ ಸರ್ವಕಾಲ ಸಮ್ಮತನೂ ಆದ ಮಹಾಕವಿಯ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದರೆ ಆತನ ಸರಿಸಮಾನರಾದವರೇ ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಅನೇಕ ತಲೆಮಾರುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಬರುವ ಪ್ರತಿಭಾಶಾಲಿಗಳಾದ ಕಾವ್ಯರ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮರಾದವರನ್ನೇ ಆಯ್ದು ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಕಾಲವೇ ಮಹಾಕವಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು. ಕವಿ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಏಕಾಂತವನ್ನು ಮಧುರ ನಿಸ್ವನಮಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಳಸಿ ಹಾಡುವ ನೈಟಿಂಗೇಲ್ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ. ಅದೃಶ್ಯ ಮಾಯಾವ್ಯಣಿಕನ ಮಧುರಮೋಹನ ಸುರಗಾನದಿಂದ ಮುಗ್ಧರಾದಂತಿರುವ ಮಾನವರೇ ಆತನ ಸದಸ್ಯ ಮಂಡಲಿ. ಗಾನವೆಲ್ಲಿದ್ದೆ ತರುವುದೋ ಅರಿಯರವರು; ಇಂಚರ ಕೇಳಿಬರುವುದೇಕೋ ತಿಳಿಯರವರು; ಅಂತೂ ಮುಗ್ಧರಾಗಿ, ಮೋಹಿತರಾಗಿ, ಶಾಂತರಾಗಿ, ಭಾವಾವಿಷ್ಟರಾಗಿ ವೀಣಾನಾದವನ್ನು ಅಲಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಹೋಮರ್ ಮಹಾಕವಿಯ ಕಾವ್ಯಗಳು ಕಿಶೋರ ಗ್ರೀಸ್ ದೇಶಕ್ಕೆ ಜೋಗುಳದಂತಿದ್ದುವು. ಹಾಗೆಯೇ ತರುಣ ಭಾರತವರ್ಷಕ್ಕೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ವ್ಯಾಸರ ದಿವ್ಯವಾಣಿಗಳು ರಸಸುಖಕರವೂ ಆತ್ಮೋದ್ವಿಪಕವೂ ಅಗಿದ್ದುವು. ಆ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳ ಆಸ್ತಿಭಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ತರುವಾಯ ಮೂಡಿದ ನಾಗರಿಕತೆಯೆಲ್ಲ ನಿಂತಿರುವುದು. ಆ ಕಾವ್ಯಧೇನುಗಳ ಸ್ತನ್ಯಪಾನದಿಂದಲೆ ದೇಶದ ಆತ್ಮಗಳು ಸುಪುಷ್ಟವಾಗಿರುವುವು. ಆ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಿನ ಯುಗಧರ್ಮಸಮಸ್ತವೂ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ಹೋಮರನನ್ನು ಓದಿದವರು ಅಖಿಲಿಸ್ , ಹೆಕ್ಟರ್, ಮತ್ತು ಯುಲಿಸಿಸ್ ಮಹಾವೀರರಂತಾಗಬೇಕೆಂದೂ, ರಾಮಾಯಾಣ ಓದಿದವರು ರಾಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಸೀತೆ ಹನುಮಂತ ಮೊದಲಾದ ಆದರ್ಶ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಂತೆ ಆಗಬೇಕೆಂದೂ, ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು ಓದಿದವರು ಕರ್ಣ, ಕೌರವ, ಅರ್ಜುನ, ಧರ್ಮರಾಯ ಮೊದಲಾದವರಂತೆ ಆಗಬೇಕೆಂದೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಿಲ್ಲ. ಈ ಅಮೃತಾತ್ಮರಾದ ಮಹಾಕವಿಗಳ ಅಮೃತಮಯ ಅಮರ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ, ಸೌಂದರ್ಯ, ಶೌರ್ಯ, ಧರ್ಮ, ಕರ್ಮ, ಭಕ್ತಿ, ದೇಶಭಕ್ತಿ, ಸ್ನೇಹ, ಕೈಕಂಯ, ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಧೀರ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲ ಮೈವೆತ್ತಿವೆ. ಆ ಕಾವ್ಯಲೋಕದ ಮಹಾವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ದರ್ಶನ ಪರಿಚಯಗಳಿಂದ ಆ ಕಾಲದ ಜನರ ಭಾವಗಳು ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಸುಸಂಸ್ಕೃತವಾಗಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿರಬೇಕು. ಪ್ರಶಂಸೆ ಆರಾಧನೆಯಾಗಿ, ಆರಾಧನೆ ಅನುಕರಣೆಯಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ತಲ್ಲಿನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು. ಆ ಕಾವ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾನುಕರಣೀಯವಾದ ಧರ್ಮನೀತಿಗಳಿಗೇನು ಬರಗಾಲಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮದ ರೂಪವು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಇನಿತು ಪರಿವರ್ತನೆಹೊಂದಿದರೂ ಅದರ ಆತ್ಮವು ಸರ್ವದಾ ಅದ್ವೈತವಾದುದು.. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯುಗವು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ತನ್ನ ಅಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮದ ವೇಷವನ್ನು ತೊಡಿಸಿ ಆರಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರೀತೀಕಾರವೆಂಬುದು ಅರ್ಥಬರ್ಬರ ಯುಗವು ಆರಾಧಿಸುವ ನಗ್ನಭಯಂಕರ ಮೂರ್ತಿ; ಆತ್ಮವಂಚನೆಯೆಂಬುದು ಸರ್ವದಾ ಅತ್ಯಪ್ತಭೋಗತ್ಯಷ್ಟೆ ಪೂಜಿಸುವ ಅವಕುಂಠಿತ ಮಾಯಾಂಗನೆ. ಆದರೆ ಕವಿಯಾದವನು ತನ್ನ

ಯುಗಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕವಿತೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಧರಿಸುವ ದುಕೂಲಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆ ಯವನಿಕೆಗಳು ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಶ್ವತ ಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನು ತುಸು ಮರೆಮಾಡಬಲ್ಲವೆ ಹೊರತು ಮರೆಯಿಸಿಯೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಬರುವ ವೀರ ಪುರುಷನೊಬ್ಬನು ಅವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ತೊಡಿಸಬಹುದು, ಆತನು ಪುರಾತನ ಅಥವಾ ನೂತನ ಸಮರವಸನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ತನ್ನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಉಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ. ಅಂದರೆ ಅವುಗಳಿಂದ ಆತನ ಅಂತರಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಬೇಕಾದರೆ ಹಿಂದಿನ ಇಂದಿನ ಉಡುಗೆಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠತರ ವಸನಗಳನ್ನೂ ಆತನು ಧರಿಸಬಹುದು. ಆತ್ಮದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ನಡುವೆ ಬಂದು ನಡುವೆ ಹೋಗುವ ಹೊರಗಿನ ಜವನಿಕೆಗಳು ಮುಚ್ಚಲರಿಯವು. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅಂತರ್ರೋತಿಯೇ ಬಾಹ್ಯವನ್ನು ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು; ವೇಷದ ರೀತಿಯೇ ಆವೇಶದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಧೀರ ಗಂಭೀರನಾಗಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಎಂತಹ ಅನಾಗರಿಕ ವಸನಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿದರೂ ಆತನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಹೊರ ಬೀಳದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭೆಯ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ನಗ್ನವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಬಹುಶಃ ಆ ಅನಾಹುತ ಧ್ವನಿ ಮಾನವರ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಬೇಳಬೇಕಾದರೆ ಕಾಲದೇಶಾಚಾರಗಳ ಅವರಣದ ವೇಷಧಾರಣೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕಾವ್ಯಕಲೆ ಮಾನವನನ್ನು ನೀತಿಗೆ ಹೇಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮರ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯದವರು ಕಾವ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಕುನೀತಿಯುತವಾದುವೆಂದು ಹಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಕಾವ್ಯಪ್ರಣೀತವಾದ ನೀತಿಗಳನ್ನು ನಿಯಮಬದ್ಧವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಆ ನೀತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದೇ ನೀತಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕೆಲಸವಾಗಿದೆ. ಅದಂತಿರಲಿ; ನೀತಿಗಳಿಗೆನು ಕಡಿಮೆಯಾದುದರಿಂದಲ್ಲ ಜನರು ಕುಮಾರ್ಗಿಗಳಾಗಿರುವುದು. ಕಾವ್ಯಕಲೆ ಜನರಲ್ಲಿ ನೀತಿಯನ್ನು ಹರಡುವ ವಿಧಾನವೇ ಬೇರೆ; ಅದರ ದಿವ್ಯತೆಯೇ ಬೇರೆ. ಅದು ನೂರಾರು ಹೊಸ ಹೊಸ ಆಲೋಚನೆಗಳಿಂದಲೂ, ವಿವಿಧ ಭಾವಸಂಧಿ ಸಬಳತ್ವಗಳನ್ನು ಉದ್ರೇಕಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ವಿಶಾಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕವಿತೆ ಜಗತ್ತಿನ ಅವ್ಯಕ್ತ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪರಿಚಿತ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಪರಿಚಿತತ್ವವನ್ನು ಅರೋಪಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಚಿರನೂತನವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ತಾನು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿರುವುದೋ ಅದನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರತಿನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅನೇಕರ ಹೃದಯಗಳಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತುಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅನಾಥವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ನಿರಾಕಾರ ಮೂಕಭಾವಗಳಿಗೆ ಸಾಕಾರವಾಣಿಯನ್ನು ದಾನಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕವಿತೆಯ ಕೋಮಲ ಸಂವೋಹಿನೀ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮೈಗೊಂಡ ಭಾವಗಳು ಜನರಿಗೆ ಶಾಂತಿಯ ಶಾಶ್ವತ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿಯೂ ಸೌಂದರ್ಯದ ಚಿರನಿಧಿಗಳಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸುವುವು. ಧರ್ಮದ ಅಂತರಂಗವು ಪ್ರೇಮ; ನೀತಿಯ ಎದೆಗುಟ್ಟು ಒಲೈ. ಅಂದರೆ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಸ್ವಾರ್ಥತೆಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿಇತರ ಯಾರೊಬ್ಬರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ಕಾರ್ಯ ಅಥವಾ ಭಾವದಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನವಾಗುವುದೆ ಪ್ರೇಮ. ಮನುಷ್ಯನು ಅತ್ಯುತ್ತಮನಾಗಬೇಕಾದರೆ ಆತನ ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ ಆಗಾಧವೂ ವಿಶಾಲವೂ ಆಗಿರಬೇಕು. ಅವನಿಗೆ ಇತರರ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವ ಶಕ್ತಿಯೂ, ಇತರರ ಹೃದಯದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುವ ರಕ್ತಿಯೂ ಇರಬೇಕು; ತನ್ನವರ ಸುಖದುಃಖಗಳು ತನ್ನವಾಗಬೇಕು. ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ರಾಗರಸಗಳೇ ಧರ್ಮಕ್ಕಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಸಹಾಯ. ಕವಿತೆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ

ಮಾರ್ಗಪ್ರಾಯವಾದ ಆ ರಾಗರಸಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಶುದ್ಧಿಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕವಿತೆ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಚಿರನವಸುಖ ಸೂಚಕ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾನವನ ದೃದಯದ ರಾಗರಸವಲಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಗೈಯುತ್ತದೆ. ಆ ಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆ ಇತರ ಎಲ್ಲ ಪುಲೋಭನಗಳನ್ನೂ ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಅಕರ್ಷಿಸಿ ಭಕ್ತಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಅಂತಹ ಕಲಾಸುಖತ್ಯಷ್ಟೆಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೆರಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕವಿತೆ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಾವಲಂಬನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆ, ವ್ಯಾಯಾಮವು ದೇಹವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುವಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕವಿಯಾದವನು ತತ್ಕಾಲದೇಶಗತಮಾತ್ರವಾದ ಧರ್ಮಧರ್ಮಭಾವಗಳನ್ನು ತನ್ನವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯತತ್ವಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುವ ಮೇಲುಮಟ್ಟದ ಕೀರ್ತಿ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನಿತ್ಯ ಅಶಾಶ್ವತ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯುವ ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನೂ ಬಹುಶಃ ಕೃತಕೃತ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಇರಬಹುದು. ಮಹಾಕವಿಗಳಾದವರು ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಇಂತಹ ಅಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಲ್ಲ. ಕವಿತಾಶಕ್ತಿ ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಾಧವಾಗಿರದ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀತಿಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಕೈಯಿಟ್ಟಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೀತಿಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಾವ್ಯಗಳು ಅಷ್ಟೆಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಳೆಗುಂದಿಹೋಗಿವೆ.

ಕವಿತೆ ನೀತಿಬೋಧೆಗೆ ಹೊರಟರೆ ಕಲೆಗೇಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಡಿ ನಲಿಸುವ ಕೋಗಿಲೆ ಕೂಗಿ ಎಚ್ಚರಿಸುವ ತುತ್ತೂರಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ವಹಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಕೋಗಿಲೆಯ ಇಂಚರ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಬಹುದು; ಅದರೆ ಅದು ಅದರ ಗೌಣ ಕಾರ್ಯ. ಅಂದರೆ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ನೀತಿಬೋಧೆ ಇರಬಾರದೆಂದೂ, ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಭಾವಿಸಬಾರದು. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ವ್ಯಾಸರ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭಾರತವರ್ಷದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯವು ಯಾವ ಅಸಂಸ್ಕೃತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿತ್ತೋ ಹೇಳಬಲ್ಲವರಾರು? ವೇದ, ಉಪನಿಷತ್ತು, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಮೊದಲಾದವು ಯುಗಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾರದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತ ಬಹುಬೇಗನೆ ಸಾಧಿಸಿಬಿಟ್ಟಿವೆ. ನಿರಕ್ಷರ ಕುಕ್ಕಿಗಳಾದ ಕೋಟ್ಯನು ಕೋಟಿ ಮಾನವರಿಗೆ ಆತೋತ್ಮನ್ನತಿಯನ್ನು ಧಾರೆಯರೆದಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳೆಂದರೆ ಆ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳೇ. ಲಕ್ಷ್ಮಾಂತರ ಜನಗಳಿಗೆ ಉನ್ನತಾದರ್ಶಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡಿ, ಆದರ್ಶಜೀವಿಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿರುವವೂ ಆ ದಿವ್ಯಪುರಾಣಗಳೇ. ಆ ಕಾವ್ಯ ಕಾಮಧೇನುಗಳ ಪೀಯೂಷಪಾನದಿಂದಲೇ ಭತರಖಂಡವು ಅಮೃತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ ಎಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ಕಾವ್ಯವು ಆತ್ಮಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಆನಂದದ ಬಟ್ಟಲು. ನೂರು ಶುಷ್ಕ ನೀತಿಶತಕಗಳು ಮಾಡಲಾರದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಒಂದೇ ಒಂದು ಇಂಪಾದ ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡಬಲ್ಲದು. ರಸಖುಷಿ ಕಬೀರನ ಮಧುರಗಾನಗಳಿಂದ ದೇಶದ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ಪ್ರವಹಿಸಿದ ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ ವಾಹಿನಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಜನ ಆಚಾರ್ಯರ ಧರ್ಮಬೋಧೆಯಿಂದ ತಾನೇ ಪ್ರವಹಿಸಬಲ್ಲವು? ಚಂಡಿದಾಸ, ಚಂಡಿದಾಸ, ರಾಮಪ್ರಸಾದ ಮೊದಲಾದವರ ಭಕ್ತಿಪ್ರೇರಕ ಕವನಗಳಿಂದ ವಂಗದೇಶದ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡಂತೆ ಎಷ್ಟು ಜನ ನೀತಿಪ್ರಚಾರಕ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ಅದು ಉಜ್ವಲವಾದೀತು? ಪುರಂದರದಾಸ, ಕನಕದಾಸ ಮೊದಲಾದ ಭಕ್ತರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಜನ ಜೀವಕ್ಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮಾಡಬಲ್ಲವು? ರಾಮದಾಸ, ತುಕಾರಾಮ ಮೊದಲಾದ ಭಕ್ತಕವಿಗಳು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಅಂತರಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಎಷ್ಟು ಜನ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಿಗಳು

ನೀಡಬಲ್ಲರು? ಕಾವ್ಯಕಲೆಯ ಸಮರ್ಥನೆಗೆ ಈ ನಿದರ್ಶನಗಳ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಸಾಕ್ಷ್ಯವೇ ಸಾಲದೇನು? ದೇಶದ ಜೀವನೋನ್ನತಿ ಸದಾ ಕಾವ್ಯಕಲೆಯ ಉನ್ನತಿಯೊಡನೆಯೆ ಕಂಡುಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧಭಾವವನ್ನು ನಾವು ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು . ಅದ್ದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಕಾವ್ಯಕಲೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಧರ್ಮಬೋಧೆಗೆ ಕೈಹಾಕದೆಯೆ ಜಗಜ್ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸುಂದರ ಪಾವನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಬಲ್ಲುದು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ನಾವು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು.

* ಭಾರತೀಯ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕರ್ಣಾಟಕದ, ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ 'Defence of Poetry' ಯ ಸಾರಾನುವಾದ - ೧೨ - ೧೦ - ೧೯೨೦.

ಶೆಲ್ಲಿಯ 'ಕವಿತೆಯ ಸಮರ್ಥನೆ'(2)

ಶ್ರವ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ಮಾತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ನೀತಿದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸೋಣ. ರಾಷ್ಟ್ರದ ನೀತಿ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ಉನ್ನತಿ ಅವನತಿಗಳೊಡನೆ ಅರೋಹಣ ಅವರೋಹಣವಾಗುವುದು ಎಂದೆಲ್ಲರ ನಂಬುಗೆ. ಅಂದರೆ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಕವಿತೆಯ ಭಾವಭಾವಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಅನುಸರಿಸುತ್ತವೆ. ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಕವಿತೆಯಿದ್ದರೆ ನೀತಿಯೂ ಮುಂಬರಿಯುತ್ತದೆ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನೀತಿ ಕುಂದುತ್ತದೆ. ಇದರ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯವನ್ನು, ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು, ಸಾಹಿತ್ಯಚರಿತ್ರಕಾರರ ಕಂಡುಹಿಡಿದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು.

ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳು ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಏರಿದ್ದುವೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ನೀತಿಯೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅಥೆನ್ಸ್ ನಗರವೇ ಸಾಕು. ಅಥೆನ್ಸಿನ ಕವಿಗಳ ರುದ್ರನಾಟಕಗಳೆಂದರೆ ಕನ್ನಡಿಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹೃದಯನು ಕಾಲ ದೇಶ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಬದ್ಧವಾಗಿ, ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಯವನಿಕೆಗಳಿಂದ ಅವೃತವಾಗಿ ಅದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವ ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನೆ ಸಂದರ್ಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆತನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಆದರ್ಶಭೂತವಾಗಿರುವ ಅಂತರಿಕಭಾವಗಳೆ ಅಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿವತ್ತಾಗಿ ನಲಿದಾಡುತ್ತದೆ. ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾನುಭೂತವಾಗಿರುವ ಅವ ಆತನ ಹೃದಯ ವಿಶಾಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಕರುಣೆ, ಸದಾಗ್ರಹ, ಭಯ , ದುಃಖ ಮೊದಲಾದ ರಸಭಾವಗಳಿಂದ ಆತನ ರಾಗಸಂಸ್ಕಾರ ಮೇಲೈಯನ್ನೊಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ರಸಾನುಭವಗಳಿಗೆ ದೊರಕುವ ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯಾಯಾಮದಿಂದ ಆತ್ಮಕ್ಕೊಂದು ದಿವ್ಯಶಾಂತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪಾಪವೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ಕರಾಳತೆಯನ್ನು ಬಿಸುಟು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಅದು ವಿಧಿವಶದಿಂದ ಅಥವಾ ದುರ್ಜಯವಾದ ಪ್ರಕೃತಿನಿಯಮಗಳಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುವುದೆಂದೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಚಿತ್ತದ ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿಯಲ್ಲವೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಉತ್ತಮ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳಿಗೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ. ಅದು ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನೂ

ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ನಯನವಾಗಲಿ ಮನಸ್ಸಾಗಲಿ ಕನ್ನಡಿಯ ನೆರೆವಿಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ನೋಡಲರಿಯವು. ನಾಟಕವು ದರ್ಪಣದಂತೆ ತನ್ನನ್ನು ತನಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾದ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಕವಿತೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯವು ಭೂತಕನ್ನಡಿಯು ಚದರಿ ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುವ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿ ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ಕಿರಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಾಂದ್ರಗೈದು ಅವುಗಳ ಅಂತಃಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬಹುಮುಖ ಭೂತದರ್ಪಣದಂತೆ ತಾನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಮರೀಚಿಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರವಿತ್ರವಾಗಿ ನೆಯ್ದು, ತರತರವಾದ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಹೊಯ್ದು, ಸಾಧಾರಣವಾದುದನ್ನು ಮನೋಹರ ವಾದುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಬಿಂಬವು ಬಿದ್ದ ಕಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಫಲಿಸುವಂತೆ ಎಸಗುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನವು ಹೀನಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದಾಗಿ ನಾಟಕವೂ ಅದರ ಹೀನತೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಾನುಭೂತಿ ತೋರಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ದುರ್ಗತಿಗಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ರುದ್ರನಾಟಕಗಳು ಇತರ ಸದೃಶಕವಿಗಳ ಸಂಗುಣವಿಲ್ಲದೆ ಪುರಾತನ ಮಹಾ ರುದ್ರಕಾವ್ಯಗಳ ಅಂಧ ಶುಷ್ಕಾನುಕರಣ ಮಾತ್ರಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ. ಅನೇಕ ಸಾರಿ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಕಾವ್ಯಕಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಒಪ್ಪುಗೆಟ್ಟು ಹೋಗಿ, ತತ್ಕಾಲಗತವಾದ ನೀತಿಗಳನ್ನೂ ಸಮಯಗಳನ್ನೂ ಉಪದೇಶಿಸಲು ಅವುಗಳನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪಾವನವಾದ ಕವಿತೆಯನ್ನು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಅಂತಹ ವ್ಯಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಬಾರದು. ಕವಿತೆ ತನ್ನನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಒರೆಯನ್ನೇ ಸುಟ್ಟುರಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಒರೆಯಿಲಿಯಾಗಿರುವ ಮಿಂಚುಗತ್ತಿಯಂತೆ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರತಿಭೆಯೂ ಸರ್ವಕಾಲದೇಶ ಸಮ್ಮತವಾದ ಭಾವಗಳೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾವ್ಯವು ವಿದ್ಯುದಸಹೀನವಾದ ಭಸ್ಮೀಭೂತ ಖಡ್ಗ ಕವಚದಂತೆ. ಪ್ರತಿಭೆಯ ಶಾಸನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳು ನಿಕೃಷ್ಟವಾದುವು. ಯಾವಾಗ ಕಾವ್ಯಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಔದಾರ್ಯವೂ ಹೃದಯದ ವೈಶಾಲ್ಯವೂ ತೊಲಗಿ ಹೋಗಿ, ಶಾಶ್ವತಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ನಶ್ವರವು ತಲೆದೋರಿ, ಮೃದುಹಾಸ್ಯವು ವಿಕಟಾಟ್ಯಹಾಸವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೋ ಆಗ ಜನಪದಕ್ಕೆ ಹೃದ್ರೋಗತಟ್ಟಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ. ಆಗ ಜನರು 'ಪಾಪ' ಎಂದು ಮರುಗಿ ನಗುವುದಿಲ್ಲ; 'ಹಾಗಾಗಲಿ' ಎಂದು ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನಿಂದ ನಗುತ್ತಾರೆ. ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಗುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಸ್ವಾರ್ಥತೆಯಿಂದ ನಗುತ್ತಾರೆ. ಮಾತ್ಸರ್ಯ, ದುರುಳಹಾಸ್ಯ, ತಿರಸ್ಕಾರಭಾವ, ಅಹಂಕಾರ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತವೆ. ಸಹಾನುಭೂತಿ ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಶ್ಲೀಲತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದುದು ದಿವ್ಯವಾದುದು ಎಲ್ಲವೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಆಗ ಅಶ್ಲೀಲತೆ ಎಂಬ ಶವಾಹಾರಿಯಾದ ಭಯಂಕರ ನಕ್ತಂಚರಿ ಕಾವ್ಯವೆಂಬ ಜವನಿಕೆಯನ್ನು ಮುಸುಗು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕೊಳಕು ಬಾಡಿನ ವಾಂತಿಯನ್ನು ತಾನೇ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕದ್ದು ತಿನ್ನಲಾಂಭಿಸುತ್ತದೆ.

ಶ್ರವ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿತೆ ಸರ್ವತೋಮೂಲವಾಗಿ ಅನೇಕ ರೋಪಗಳಿಂದ ಮೈದೋರಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವಂತೆ ಇತರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಉನ್ನತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ತರಗತಿಗೆ ಸೇರಿದ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳು ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೃಶ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳು ಅದೋಗತಿಯಲಿದ್ದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಹೀನಾವಸ್ಥೆಗೆ ಇಳಿದಿದೆ ಎಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು. ಅಂತಹ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಳಿದ ಬಾಳಿನ ಬೆಳಕು ಮರಳಿ ಹೊಳೆಯಬೇಕಾದರೆ ಸಮರ್ಥರಾದ

ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಕರ್ತೃಗಳು ಪುನರಾವಿರ್ಭವಿಸಬೇಕು. ಇದೇ ಸತ್ಯವು ಕವಿತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಂಜಸವಾಗುವುದು. ಭಾಷೆಗಾಗಲಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಾಗಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಲದು; ರಕ್ಷಕರೂ ಬೇಕು. ಅದ್ದರಿಂದ ಕವಿಯಾದವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಪದವಿಗಳೆರಡೂ ಇರುತ್ತವೆ.

ಹಣತೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿದರೆ ಸಾಲದು; ಸೊಡರು ಕುಂದಿ ಬೆಳಕು ನಂದಿ ಹೋಗದಂತೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹೊಯ್ದು ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಸಮಾಜವು ಅಧಃಪತನಾಭಿಮುಖವಾಯಿತೆಂದರೆ ಶಾಶ್ವತ ಸುಖಾನುಭವದಲ್ಲಿ ರಸಿಕತೆ ಶಿಥಿಲವಾಗುತ್ತಬರುತ್ತದೆ. ಧ್ರುವ ಸುಖಾನುಭವದಲ್ಲಿ ವಿರಸತೆ ತಲೆದೋರುವುದೆ ಪತಿತಾವಸ್ಥೆಯ ಚಿಹ್ನೆ. ಮೊದಲು ರಸಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೃದಯ ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳಂತಿರುವ ಪ್ರತಿಭೆ ಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಹುಳು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ತರುವಾಯ ಆ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಗಳು ದೇಹದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಡಿಕೊಂಡು, ವಿಷವನ್ನು ಕಾರಿ, ಅಮೃತಸದೃಶ್ಯವಾದ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರಿ, ಇಂದ್ರಿಯ ಪಟುತ್ವವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಕಡೆಗೆ ರುಚಿಶಕ್ತಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳಿದುಹೋಗಿ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾವುದು ಆಸ್ಥಿರವಾವುದು ಎಂಬ ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜವು ಅಂತಹ ದುರವಸ್ಥೆಗೆ ಈಡಾಗುವ ಸಮಯ ಬಂದಾಗ ಕವಿತೆ ಅಳಿದುಳಿದಿರುವ ನರಗಳ ಮುಖಾಂತರ ತನ್ನ ಸಿದ್ಧೋಷಧಿಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಪುನರುಜ್ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗುತ್ತದೆ; ರೋಗಿಯ ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಗೆ ಮೀರದಂತೆ ಮಿತವಾಗಿ ಹಿತವಾಗಿ ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಅಮೃತಪಾನ ಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ; ಮಾನವರು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಲ್ಲ ಸುಖಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕವಿತೆ ದಯಾಪಾಲಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ನಿತ್ಯಜೀವನದ ನಿರಂತರ ಜ್ಯೋತಿ. ಬಾಳು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಿ, ಸಮಾಜವೆಲ್ಲ ಹೀನಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗಲೂ ಕೂಡ ಕವಿತೆಯ ಸತ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯ ಔದಾರ್ಯಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಆಶ್ರಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಾಡಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಂತುಹೋದಾಗ ಮಾತ್ರವೆ ಕವಿತೆ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಗೆ ಆಗಿಲ್ಲ. ಚಿರಪೂರ್ವಕಾಲದಿಂದಲೂ ಮಹಾಕವಿಗಳಿಂದ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ದಿವ್ಯಜ್ಯೋತಿಸೂತ್ರವು ನಡುವೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ತುಂಡುಗಡಿದಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಅದು ಅಖಂಡವಾಗಿರುವುದೇನೂ ಸತ್ಯ. ಮಹಾಕವಿಗಳು ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ನೀಡಿದ ಆ ಜ್ಯೋತಿ ಅಲ್ಪಕವಿಗಳ ಕೈಯಿಂದ ದಾಟಿ ದಾಟಿ ಬಂದು ಕಡೆಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಹಾಕವಿಯ ಕೈಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅದು ಪುನಃ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಬೀರಿಯೆ ಬೀರುತ್ತದೆ; ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಚದರಿಸಿಯೆ ಚದರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವಾಯು ಪುನಃ ಸಮಾಜ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಆಗ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ನೂತನ ಚೇತನ ತುಂಬಿತುಳುಕುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿತೆ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಕಾವ್ಯಕಲೆ ನಿತ್ಯವಾದುದು; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು; ಅನಂತವಾದುದು. ಆ ಅಕ್ಷಯ ರಸಪಾತ್ರೆ ಎಂದಿಗೂ ಬರಿದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯುಗಪರಂಪರೆಗಳು ಅದನ್ನು ಹೀರಿ ತಮ್ಮ ತೃಷ್ಣೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು; ಅದರ ಆ ಅಕ್ಷಯಾಮೃತ ಕಲಶ ಎಂದಿಗೂ ಬತ್ತುವುದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವದಾ ನವರಸಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೂತನವಾಗಿಯೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ಅದರ ಅಂತರಾಳದ ನಗ್ನ ಸೌಂದರ್ಯವು ಎಂದಿಗೂ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದವಾರಿಯಿಂದ ಸದಾ ಪರಿಪ್ಲಾವಿತವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಬುಗ್ಗೆ. ಒಂದು ಕಾಲವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಲಿ ತನ್ನ ಅಂತಃಶಕ್ತಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅದರ ಮಂಗಳ

ಸಲಿಲವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಬೇರೊಂದು ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮತ್ತು ಬೇರೊಂದು ಶಕ್ತಿಯ ಯುಗವು ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅದು ಅದೇ ಹಳೆಯ ಬುಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹೊಸ ರುಚಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು, ಹೊಸ ಹೊಸ ರಸಗಳನ್ನು ಕುಡಿದಿ ಆನಂದಪಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕವಿತೆ ಎಂದರೆ, ಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನಗಳನ್ನು ಗಾನಮಯವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಭೂತಕಾಲಗರ್ಭಸ್ಥನಾದ ಚಿರಾವೇಶ ಪ್ರೇರಿತ ವೈಣಿಕನಂತೆ! ಅಂತೂ ಕವಿಗಳಿಂದ ತತ್ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕಾಲಾಂತರಗಳಿಗೆ ಮಹದುಪಕಾರವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಿಂಹವಿಷ್ಣುರವರನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕ (ವಿಚಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ)ರಿಗೂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕರಿಗೂ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬೇಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಕಾರಣವಿದೆಯಂತೆ. ಭಾವಪ್ರಪಂಚವೇನೂ ಆನಂದಮಯವಾದುದೆಂದು ಎಲ್ಲರು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಚಾರಪ್ರಪಂಚವು ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯೋಗಕರವಾದುದಂತೆ! ಆಗಲಿ, ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಿಮರ್ಶಿಸೋಣ. ಉಪಯೋಗ ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದರೆನು? ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರೇಯಸ್ಸು ಅಥವಾ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂದರೆ (ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಯಸ್ಸು ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಗಳೆರಡೂ ಒಂದೆ.) ವಿಚಾರಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ರಸಾನುಭವಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಪಡೆದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆತ್ಮ ಯಾವುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೋ, ಯಾವುದರ ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಚಿರಸಂತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವುದೋ ಅಂತಹ ವಸ್ತುತತ್ತ್ವ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧವಿದೆ. ಒಂದು ಸರ್ವತ್ರವಾದುದು, ಶಾಶ್ವತವಾದುದು. ಇನ್ನೊಂದು ಏಕತ್ರವಾದುದು, ನಶ್ವರವಾದುದು. ಉಪಯೋಗ ಎಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು, ಅಥವಾ ಎರಡನೆಯದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯದರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾವುದು ರಾಗಗಳಿಗೆ ಶಕ್ತಿನೈರ್ಮಲಗಳನ್ನು ದಯಾಪಾಲಿಸಿ, ಭಾವವನ್ನು ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸಿ, ಇಂದ್ರಿಯಾನುಭವಗಳಿಗೆ ದಿವ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದೋ ಅದೇ ಉಪಯೋಗ ಎಂದಾಗುವುದು. ಆದರೆ 'ಉಪಯೋಗ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಸಂಕುಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು. ಅಂದರೆ, ಯಾವುದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಮೃಗೀಯತ್ಯಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಂತುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸುವುದೋ, ಯಾವುದು ನಮ್ಮ ಸ್ಥೂಲಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಂದೊದಗಿಸುವುದೋ, ಯಾವುದು ನಮ್ಮ ಇಹ ಜೀವನ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಲೌಕಿಕಜ್ಞಾನವನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದೋ, ಯಾವುದು ಮಾನವರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನಯಾತ್ರೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾಯ ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದೋ ಅದೇ 'ಉಪಯೋಗ' ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಬಹುದು.

'ಉಪಯೋಗ'ವನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಯತಸ್ಥಾನವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಅವರು ಕವಿಗಳು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು. ಅವರ ಭಾವನಿರ್ಮಾಣಗಳನ್ನೂ ರಸಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ, ಜನಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅವರ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸುವರು. ಅವರು ಸಾಹಾಸದಿಂದ ಹೊಸ ಹೊಸ ದೇಶಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಮನುಷ್ಯವಾಸಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ವಸತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವರು; ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಅತ್ಯಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಬಹುದೂರ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಲು ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಜನರಿಗೆ ಕಾಲವನ್ನು ಮಿಗಿಸಿಕೊಡುವರು. ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ನೂರಾರು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸುತ್ತಿದ್ದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಜನರು ಅಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸುವಂತೆ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸೃಜಿಸುವರು. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅವರು ನಮ್ಮ ದಿವ್ಯಸ್ವಭಾವಗಳ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಕಾಲಿಡದೆ, ಮಾನವನ ಲೌಕಿಕ ಸ್ವಭಾವಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ

ಮುದ್ರಿತವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವರೂ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅವರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅನರ್ಥಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಮೂಢಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೂ ನುಚ್ಚುನೂರಾಗಿ ಒಡೆಯಲು ಹೊರಟ. ಸಂದೇಹವು ಮಾನವನ ಮನೋಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನರ್ಥ ರತ್ನಗಳಂತಿರುವ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಚಿರ ಸುರುಚಿರ ಭಾವಗಳನ್ನೂ ಹಾಳುಮಾಡದಿರಲಿ; ದಹಿಸಿ ಭಸ್ಮಮಾಡದಿರಲಿ. ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಯಂತ್ರಜ್ಞರು ಜೀವನದ ಶ್ರಮವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪಗೊಳಿಸಲಿ; ಎಷ್ಟು ಬೇಕಾದರಷ್ಟು, ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಅದನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲಿ. ರಾಜಕೀಯ ಅರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ದೇಶದ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಲಿ. ಆದರೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಒಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿಯಾದರು ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೂ ಅವರ ಪ್ರಮೇಯಗಳೂ ಮಾನವನ ಆತ್ಮದ ದಿವ್ಯವಾದ ಮೂಲಸ್ವಭಾವಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಹರಿಯದೆ, ಆ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ, ವಿರೋಧವಾಗಿ, ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸಿದರೆ, ಆತನ ಭೋಗತ್ಯಷ್ಟೆ, ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಎಣ್ಣೆ ಬಿದ್ದು ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಅದು ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕೆರಳಿ, ಮಹಾಭಯಂಕರ ಪ್ರಮಾದವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿಬಿಡಬಹುದು. ಈಗಾಗಲೇ ಅಂತಹ ದುರವಸ್ಥೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಿದೆ. “ಪಡೆದವನಿಗೆ ಇನ್ನನಿತು ದೊರೆಯುವುದು; ಪಡೆಯದವನಿಂದ ಅವನೊಳಿರುವ ಎಳ್ಳನಿತೂ ಸುಲಿಗೆಯಾಗುವುದು.” ಎಂಬ ವಚನ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತಿದೆ! ಹಣವು ಹಣಗಾರರನ್ನು ಸೇರುತ್ತಿದೆ; ಬಡವರು ಬರುಗೈಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ! ದೇಶದ ಸ್ಥಿತಿ ಶೋಚನೀಯವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಕಡೆ ಹುಲಿ, ಒಂದು ಕಡೆ ದರಿ. ಅತ್ತ ಕ್ರೂರಪುಭುತ್ವ, ಇತ್ತ ಅನಾಯಕತ್ವ. ಜನಾಂಗದ ಇಂತಹ ವಿಷಮ ದುರ್ಗತಿಗೆ ನಿತಾಂತವಾದ ಅದರ ಕೋಮಟಿ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮೂಲಕಾರಣ ಎಂದು ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಡಬಹುದು.

ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಪ್ರೇಯಸ್ಸು ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದುದು. ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸುಖವನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಸೂತ್ರಪ್ರಾಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲು ಹೊರಟರೆ ಅನೇಕಾನೇಕ ವಿರೋಧಭಾಸಗಳಿಗೆ ಈಡಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವ ದುರ್ಜ್ಞಿಯ, ವಿಚಿತ್ರ. ನಮ್ಮ ಸಣ್ಣ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಯಾವುದು ಸುಖವೆಂದು ತೋರುವುದೋ ಅದು ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ದುಃಖವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಕಷ್ಟ, ನೋವು, ಯಾತನೆ, ನಿರಾಶೆ ಇವುಗಳೇ ನಮ್ಮ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಶ್ರೇಯೋಮಾರ್ಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ರುದ್ರಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಮಗಿರುವ ಅನುಕಂಪಕ್ಕೆ ಈ ತತ್ವವೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ರುದ್ರಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದುಃಖದ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಸುಖದ ಛಾಯಾದರ್ಶನವಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ನಮಗೆ ಅವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುವು. ಅತ್ಯಂತ ಮಧುರವಾದ ಗಾನಶ್ರವಣದಿಂದ ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಮೂಕವೇದನೆಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಇದೇ ಕಾರಣ. ಸುಖದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಸುಖಕ್ಕಿಂತಲೂ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಸುಖವೇ ಮಧುರತರವಾದುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಮದುವೆಗಿಂತ ಮಸಣಲೇಸು” ಎಂಬ ಗಾದೆ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಅಂದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಸುಖವೆಲ್ಲ ದುಃಖದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದು ಯಾರು ನಿರ್ಧರಿಸಿಬಿಡಬಾರದು. ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಆನಂದ, ಸ್ನೇಹವು ನೀಡುವ ಸಂತೋಷ, ಪ್ರಕೃತಿ ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವದಿಂದ ಮೂಡುವ ಹರ್ಷ, ಕಾವ್ಯರಸಾನುಭವದಿಂದ ಉಕ್ಕುವ ಆಹ್ಲಾದ, ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಕಾವ್ಯನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಸಂಜನಿಸುವ ದಿವ್ಯಾನಂದ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದುಃಖಕಿಲ್ಬಿಷರಹಿತವಾದುವುಗಳು.

ಈ ರೀತಿಯ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮಸುಖದ ನಿರ್ಮಾಣವೇ ನಿಜವಾದ 'ಪ್ರಯೋಜನ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಂತಹ ಪರಮಸುಖದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗೆ ಯಾರು ಕಾರಣಕರ್ತೃರೋ ಅವರೇ ಕವಿಗಳು ಅಥವಾ ಕಾವ್ಯತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಗಳು.

ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಬೇಕಾದಷ್ಟಿವೆ; ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಚರಣೆಗೆ ತರಲು ಸಾಧಕರಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ರಾಜಕೀಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಇತಿಹಾಸ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ತಿಂದು ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸಾವಿರಪಾಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೂಳು ಬಿದ್ದಿದೆ. ಆದರೆ ದೇಹದಾರ್ಡ್ಯವೆ ಸಾಲದೆ ಹೋಗಿದೆ. ನಾವು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದಷ್ಟು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಜ್ಞಾನವು ನಮಗಿಗ ತಿಳಿದಿದೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮೂಹಗಳ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕವಿತೆ ಅವುಗಳು ತೊಟ್ಟ ಅಸಂಖ್ಯ ಶುಷ್ಕ ಭೂಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದೆ. ನೈತಿಕ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬರಗಾಲವಿಲ್ಲ. ಉತ್ತಮ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಹೇಗಿರಬೇಕೆಂದು ಬಹುಜನರಿಗೆ ಗೊತ್ತು; ದೇಶದ ಸಂಪದಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಸಾಕಾದ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಜ್ಞಾನವು ಅನೇಕರಲ್ಲಿದೆ. ಅಂತೂ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಈಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದೆ ಬರಬೇಕಾದ ಆಚಾರ ವ್ಯವಹಾರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತರ ಜ್ಞಾನವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ ಎಂದು ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಆದರ್ಶವು ಆಚಾರಕ್ಕಿಂತ ಒಂದಿನಿತಾದರೂ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವುದು. ಈಗ ನಮಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಬರಿಯ ಅರಿವಲ್ಲ; ಅರಿತುದನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಬೇಕಾಗುವ ಎದೆಯ ಕಿಡಿ. ಬುದ್ಧಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದುದನ್ನು ಪ್ರತಿಭೆ ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಹಾಯಮಾಡುವ ನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿ ಬೇಕು; ಭಾವಿಸಿದುದನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡೆಸಲು ತಕ್ಕ ಉತ್ಸಾಹ ಬೇಕು; ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಗೆ ರಾಗಶಕ್ತಿಯ ನೆರವುಬೇಕು, ಜೀವಿತದ ಕಾವ್ಯರಸಬೇಕು; ಕವಿತೆ ಎಂಬ ಮಿಂಚಿನುಣಿಸಾಗಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಿತಿಮೀರಿ ಹೋಗಿದೆ; ನಮಗೆ ಅಜೀರ್ಣವಾಗಿದೆ. ವಿಜ್ಞಾನ ಮುಂದುವರಿದಂತೆಲ್ಲ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಅಧಿಕಾರನೇಮಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕವಿತಾರಸಾಭಾವದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಅಂತಹ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಆತನಗಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರ ವಲಯ ಬರಬರುತ್ತ ಸಂಕುಚಿತವಾಗಿದೆ. ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನು ತನಗೆ ದಾಸರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮಾನವನು ತಾನೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ದಾಸಾನುದಾಸನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ತಿಳಿವಿಗೆ ತಳಹದಿಯಂತಿರುವ ರಸಮಯವಾದ ಕಲಾನಿರ್ಮಾಣಕ ಶಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಶುಷ್ಕವಾದ ಯಂತ್ರನಿರ್ಮಾಣಕ ಶಕ್ತಿ ಮಿತಿಮೀರಿ ಬೆಳೆಯುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಯಂತ್ರಕರ್ಮಗಾರಗಳು ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಸಂಪತ್ತು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಸೇರಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಬಡವರು ಇನ್ನೂ ಬಡವರಾಗುತ್ತಾರೆ; ದೊಡ್ಡವರು ಇನ್ನೂ ದೊಡ್ಡವರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಸಮಾಜದ ಸಮತೆ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಲೋಕದ ಸುಖವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲೆಂದು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಯಂತ್ರಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಲೋಕದ ಅನಂತ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾಗುತ್ತವೆ. ಕವಿತೆಗೂ ಸ್ವಾರ್ಥತೆಗೂ ರಾಮನಿಗೂ ಕಾಮನಿಗೂ ಇರುವ ಅಂತರವಿದೆ.

ಕವನಶಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯ ದ್ವಿಮುಖವಾದುದು. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ, ಆನಂದ, ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವ ನೂತನ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸೃಜಿಸುವುದು ಅದರ ಒಂದನೆಯ ಕೆಲಸ. ಎರಡನೆಯದೆಂದರೆ, ಹಾಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ತೆರನಾದ ಲಯವನ್ನೂ ನಿಯಮವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು, ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವಂತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವುದು.

ಯಾವಾಗ ಸ್ವಾರ್ಥತೆ ಹೆಚ್ಚಿ, ಬಾಹ್ಯ ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳು ಪ್ರಬಲಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಂತರಾತ್ಮನ ನಿರ್ಮಲಾಂತಶ್ಯಕ್ತಿ ಕುಂದಿಹೋಗುವುದೋ ಆಗ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯನ ದಿವ್ಯ ಸ್ವಭಾವಗಳಿಗೆ ಮಹದುಪಕಾರವಾಗುವಂತೆ ಮತ್ತಾವಾಗಲೂ ಆಗಲಾರದು.

ಕವಿತೆ ದಿವ್ಯವಾದುದು, ಭವ್ಯವಾದುದು, ಮಂಗಳಮನೋಹರವಾದುದು. ಅದು ಜ್ಞಾನದ ಬೀಜವೂ ಹೌದು; ಜ್ಞಾನದ ವೃಕ್ಷವೂ ಆಗಿದೆ. ಅದು ಸರ್ವ ವಿಜ್ಞಾನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ; ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಅನುಸರಿಸಲರ್ಹವಾದ ಆದರ್ಶವಾಗಿದೆ. ಅನುಸರಿಸಲೇಬೇಕೆಂಬ ಅದರ್ಶವೆಂದರೂ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅದು ತಿಳಿವಿಗಲ್ಲ ಮೊತ್ತಮೊದಲೂ ತುತ್ತತುದಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಅರಿವೆಲ್ಲವೂ ಅದರಿಂದಲೇ ಮೂಡುವುದು; ಅದರಿಂದಲೇ ಅಲಂಕೃತವಾಗುವುದು. ಅದು ಹಾಳಾದರೆ ಎಲ್ಲ ಹಾಳಾದಂತೆಯೇ ಸರಿ. ಕವಿತಾರಸಶಕ್ತಿ ಬತ್ತಿ ಹೋದರೆ ಬಾಳೆಲ್ಲ ಬಂಜೆಯಾಗಿ ಜೀವನವೃಕ್ಷವೇ ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಬಾಡಿಹೋಗುವುದು. ಜೀವಿತವೆಂಬ ಹೂವಿಗೆ ಕವಿತೆ ಕಂಪುಬಣ್ಣಗಳಂತಿರುವುದು. ಅಸ್ಥಿಮಾಂಸಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಸೌಂದರ್ಯ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿರುವಂತೆ ಮನುಷ್ಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕವಿತೆಯಿರುವುದು. ಕವಿತೆಯೊಂದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮ, ಪ್ರೇಮ, ಸ್ನೇಹ ದೇಶಾಭಿಮಾನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಎಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದುವು? ನಾವು ವಾಸಮಾಡುವ ಸುಂದರ ವಿಶ್ವದ ಸುರಮ್ಯ ದೃಶ್ಯಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಮನ್ನಣೆ ಎಲ್ಲಿರುತ್ತಿತ್ತು? ಇಹಲೋಕದ ಶಾಂತಿಸಮಾಧಾನಗಳ ಗತಿಯೇನಾಗುತ್ತಿತ್ತು? ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಮಗಿರುವ ಆಶೆ, ಭರವಸೆ, ಭಕ್ತಿ, ಶಾಂತಿ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ದಿವ್ಯ ಭಾವಗಳು ಯಾವ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದುವು? ಕವಿತೆಯ ಅನ್ವೇಷಕ ದೃಷ್ಟಿಯ ದಿವ್ಯದೀಧಿತಿಗೆ ಸೆರೆಯಾಗಿರುವ ಆ ಮಹಾ ಸತ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಗಳು ವಾಣಿಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪೇಚಕ ನಯನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಎಂದಿಗಾದರೂ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದುವೇ? ಕವಿತೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯದಂತೆ ಚಿತ್ತಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗತಕ್ಕೆ ತೊತ್ತಲ್ಲ: ಯಾವಾಗ ಬೇಕೆಂದರಾಗ “ನಾನು ಕವನ ಕಟ್ಟುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ಯಾವನೂ ಹೇಳಲಾರನು. ಎಂತಹ ಸಮರ್ಥನಾದ ಕವಿಯಾದರೂ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾರನು ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ಪೂರ್ತಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿ ಮಾಯವಾಗುವ ಒಂದು ಅವಾಜ್ಞನಸಗೋಚರವಾದ ಶಕ್ತಿ. ಆ ಶಕ್ತಿ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಹೂವಿಗೆ ಬಣ್ಣವೇರುವಂತೆ ಏರುತ್ತದೆ. ಏರುತ್ತ ಏರುತ್ತಲೆ ಮಾಸಿಹೋಗಲಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಗಮನಾಗಮನದ ರಹಸ್ಯವೂ ಅಜ್ಞೇಯವಾದುದು. ಮಿಂಚಿ ಮೂಡಿದ ಆ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವಜ್ಯೋತಿ ಹಾಗೆಯೇ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಬಾಡದೆ, ಮಾಸದೆ, ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದಾದರೆ, ಏನು ಹೇಳುವುದು? ಅದರ ಕತೆಯೇ ಬೇರೆ! ಅದರಿಂದುಂಟಾಗುವ ಕಾವ್ಯಕಾರ್ಯದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬರೆದು ಬಣ್ಣಿಸಲಳವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಲೆ ಕಾವ್ಯಾವೇಶ ಬಾಡತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿರುವ ಕಾವ್ಯವೂ ಕೂಡ ಕವಿಯ ಮೂಲಾವೇಶದ ಆದಿಸ್ಪೂರ್ತಿಯ ನೆರಳಿನ ನೆರಳಿನ ನೆರಳಿನ ನೆರಳೆಂದೇ ಹೇಳಿಬಿಡಬಹುದು. ಕಾವ್ಯದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಭಾಗಗಳು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ, ಕಷ್ಟದಿಂದ, ಶ್ರಮದಿಂದ, ಪಾಂಡಿತ್ಯದಿಂದ ರಚಿತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಶುದ್ಧಮೌಢ್ಯ. ಬೇಕಾದರೆ ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮರೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು ಯಾರಾದರೂ ಈ ಮಾತಿನ ನಿಜವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನೋಡಲಿ! ಆಗ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ . ಕವಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು, ಶೈಲಿಯನ್ನು ನಯಮಾದಬೇಕು, ಬರೆದುದನ್ನು ತಿದ್ದಬೇಕು ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಕರು ವಿಧಿಸುವ ನಿಯಮಗಳೆಲ್ಲವೂ,

ಹೇಳುವ ಬುದ್ಧಿವಾದಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಔಪಚಾರಿಕವಾದುವಷ್ಟೆ. ಅವುಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ: ಆವೇಶದ ಸಮಯವನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕೈಬಿಡದೆ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಹೃದಯದ ಅನುಭವಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಸಚೇತನ ಕವಿಸಮಯಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಬೇಕು; ಭಾವದಿಂದ ಭಾವಕ್ಕೆ ನಡುವೆ ಇರಬಹುದಾದ ಅಂತರವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ರಸಸೇತುವನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕು. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಹೆಚ್ಚೇನೂ ಅಲ್ಲ. “ಪ್ಯಾರಡೈಸ್ ಲಾಸ್ತ್” ಎಂಬ ಆಂಗ್ಲೀಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಗೊಳ್ಳುವ ಮುನ್ನವೆ ಮಿಲ್ಟನ್ ಕವಿಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮೂಡಿತ್ತು. ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ತಯಾರಾದ ಪದ್ಯಗಳಿಗೂ ಭಾವಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಕವನಗಳಿಗೂ ಬಣ್ಣಗಾರನ ಹಸೆಗೋಡೆಯ ಚಿತ್ರಕ್ಕೂ ರಸಮೂರ್ತಿಯಾದ ಕಲಾಕೋವಿದ ವರ್ಣಶಿಲ್ಪಿಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಗೂ ಇರುವ ಅಂತರವಿರುತ್ತದೆ. ಕುಂಬಾರನು ಮಾರಾಟಕ್ಕೆಂದು ಮಾಡಿದ ಗಣೇಶಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ನಿಜವಾದ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಭಾವವೇ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾದಂತಿರುವ ಬೇಲೂರಿನ ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯರನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಂದಟ್ಟಾಗುವುದು. ಕುಂಬಾರನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹ ಕೆಲಸದವರು ಕಟ್ಟುವ ಗೋಡೆಯಂತೆ ಮೇಲೇಳುತ್ತದೆ; ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪಿಯ ಮನದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿ ಮಾತೆಯ ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಶಿಶು ಮೂಡುವಂತೆ ಮೈದೋರುತ್ತದೆ; ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ರಸಕೃತಿಯನ್ನು ಹೆತ್ತ ಮನಸ್ಸಿಗೇ ಅದು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತು? ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಯಿತು? ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿತು? ಏಕೆ ಬೆಳೆಯಿತು? ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಕವಿತೆ ಸುಖತಮವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮವೂ ಆಗಿರುವ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖತಮವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮವೂ ಆಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಮಧುರ ಮಂಗಳವಾಣಿ. ನಾವು ನೋಡಿದ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತ ಭಾವ ರಾಗ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಕೆಲವು ಸಾರಿ ನಮ್ಮ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿದು ಮಿಂಚುತ್ತವೆ. ಅವು ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಹೊಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಳದೆ ಬಂದು ಕೇಳದೆ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಿಂದ ನಮಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಲಾರದ ಆನಂದ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಅವು ತೆರಳಿದಾಗಲೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಹ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ; ಹೋದುವಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಹಂಬಲದ ದುಃಖವೇ ಸುಖಕರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವ ಮಾನವನದೆಯಲ್ಲಿ ದೇವನ ಸಂಚಾರದಂತೆ. ಅದು ಕಡಲಿನ ಮೇಲೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯಂತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬಂದಾಗ ಭಾವತರಂಗಗಳೇಳುತ್ತವೆ. ಮರಳಿ ನಿಂತಾಗ ತೆರೆಗಳಡಗಿ ಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಗಾಳಿ ಬೀಸಿದಾಗ ಮೇಲೆದ್ದ ಅಲೆಗಳ ಗುರುತು ತೀರಿದ ತೆರೆತೆರೆಯಾದ ಮರಳಿನಲ್ಲಿ ತೋರುವಂತೆ ಈ ಅನುಭವ ಮಿಂಚಿಹೋದರೂ ಆದರ ಮುದ್ರೆ ಸ್ಮೃತಿರೂಪವಾಗಿ ನಮ್ಮದೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಯಾರ ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ ಮಹತ್ತಾದುದೋ, ಯಾರ ಹೃದಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದೋ ಅವರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತಹ ದಿವ್ಯಾನುಭವಗಳು ಅವಿಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸ್ವಭಾವವು ಯಾವ ದುಷ್ಟಭಾವಗಳನ್ನೂ ಹತ್ತಿರ ಬರಗೊಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ, ಪ್ರೇಮ, ದೇಶಭಕ್ತಿ, ಸ್ನೇಹ ಮೊದಲಾದ ಮಹತ್ತಾದ ಭಾವಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಂತಹ ದಿವ್ಯಾನುಭವಜನ್ಯವಾದುವುಗಳೇ. ಹಾಗೆ ಭಾವವಶವಾಗಿರುವಾಗ ಮನುಷ್ಯನ ಮಹದಾತ್ಮವು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ; ಆಗ ಸ್ವಾರ್ಥತೆ ಎಂಬುದು ಅಣುಪ್ರಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ರಸಮುಷಿಗಳೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರೂ ಅದುದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ಆ ದಿವ್ಯಾನುಭವಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಿಂಚಿ ಮಾಯಾವಾಗುವ ಆ ಅಲೌಕಿಕ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಜಡ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಒಂದು ಭಾವದಿಂದ, ಒಂದು ಬಣ್ಣನೆಯಿಂದ, ಒಂದು ನಣ್ಣರರಿಂದ, ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ಆ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಕಾಣದವರ

ಎದೆಯ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಮಿಡಿದು, ಆ ಅಪಾರ್ಥಿವ ಸುಮಧುರ ಗಾನದ ಪರಿಚಯಮಾಡಿಕೊಡಬಲ್ಲರು. ಜಡವಾಗಿ, ನಿರ್ಜೀವವಾಗಿ, ನಿರ್ದೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಭೂತಕಾಲವು ಅವರ, ಆ ರಸಜೀವಿಗಳ, ಮಹಿಮಾಮಯ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಸಚೇತನವಾಗಿ, ಪುನರುಜ್ಜೀವಿತವಾಗಿ ನಳನಳಿಸಿ ರಂಜಿಸಿ ನಲಿಯುತ್ತದೆ. ಕವಿತೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಮೃತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಹೊಳೆದು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುವ ಜೀವನದ ಉತ್ತಮಾನುಭವಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಹದುಳತಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೆರೆಹಿಡಿದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ, ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಭಾಷೆಯ ಶ್ರೀಮಂತ ಶೈಲಿಯ ಸುಂದರ ರೂಪವನ್ನು ದಯಾಪಾಲಿಸಿ, ಮಂಜುಳವಾಣಿಯನ್ನು ನೀಡಿ, ಜನತಾಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಜನರಲ್ಲಿ ಸಹೃದಯರಾದವರು ಅವುಗಳ ಮಧುರ ಸಂದೇಶಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಆಲಿಸಿ ಆನಂದಪಟ್ಟು ಆದರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕವಿತೆ ಜಗಜ್ಜೀವನದ ಹೃದಯಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುವ ದೇವದೇವನ ಮಂಗಳಾಗಮನವನ್ನು ಸದಾ ಹೊಚ್ಚಹೊಸತಾಗಿರಿಸುತ್ತದೆ.

ಕವಿತೆಯ ಚುಂಬನದಿಂದ ಮಾನವನ ಅನುಭವಗಳೆಲ್ಲ ಮುದ್ದಾಗಿ ಮನೋಹರವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದು ಸೊಬಗಿಗೆ ಸೊಬಗು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಕುರೂಪವಾದುದನ್ನೂ ಸಹನೀಯವಾದುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರ ದಿವ್ಯಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಲಲಿತ ರುದ್ರ, ಸುಖ ದುಃಖ, ಶಾಶ್ವತ ನಶ್ವರ ಎಲ್ಲವೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಿರೋಧಭಾವವನ್ನು ಬಿಸುಟು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಆಲಿಂಗಿಸುತ್ತವೆ. ಅದರ ಮಹಿಮೆಯ ಮುಂದೆ, ಅದರ ಕೋಮಲ ಮಂದಸ್ಥಿತದೆದುರು ದ್ವಂದ್ವಗಳೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಪರಸ್ಪರ ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಶರಣಾಗುತ್ತವೆ. ಅದು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮಟ್ಟಿ ಹೊಂಗೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವಲಯದ ಜ್ಯೋತಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದವುಗಳೆಲ್ಲ ಅದರಂತೆಯೆ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದರ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳೆಂಬ ಎರಡು ದಡಗಳ ನಡುವೆ ಹರಿಯುವ ಬಾಳಿನ ಹೊಳೆಯ ಕೊಳಕುನೀರು ಪವಿತ್ರವಾಗಿ ತೀರ್ಥಸ್ರೋತವಾಗುತ್ತದೆ; ವಿದ್ಯುದುದಕದ ಮಂಗಳ ಗಂಗೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿ ಸರ್ವದಾ ಸಚೇತನನೂತನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕವಿತೆ ಜಗತ್ತಿನ ಸೂಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವ ನಗ್ನಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಬಯಲಿಗೆಳೆದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿನ ಬಣ್ಣವೇ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ; ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಿದ್ದಂತೆ ಜಗತ್ತು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸ್ವರ್ಗನರಕಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಮನಸ್ಸೇ ಸೃಜಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕವಿತೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಗೆ ಕ್ಷಣಿಕ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಅನುಭವಗಳ ಅವಿನಶ್ವರ ಅಂತರಂಗ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿ ಪರಿಚಯದಿಂದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಮಗುಂಟಾಗುವ ಅವಜ್ಞತಾರೂಪದ ಔದಾಸೀನ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಸುರುಚಿರ ಯವನಿಕೆಯಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಆವರಿಸಿ ಅಲಂಕರಿಸುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ಆವರಿಸಿರುವ ತಿಮಿರಾವರಣವನ್ನು ಸುಲಿದು ತೆಗೆದೊಗೆಯುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ನಮ್ಮ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೆ ನಮಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ದಿವ್ಯತರಲೋಕ ಮೈದೋರುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕವಿತೆ ನಮಗೆ ತೋರುವ ಆ ಲೋಕದೆದುರು ನಮ್ಮ ದಿನಚರಿಯ ಪ್ರಪಂಚ ಒಂದು ನರಕವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಕವಿತೆ ನಶ್ವರ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿರುವ ಶಾಶ್ವತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನಮಗೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ, ನಮ್ಮ ಮನೋನಯನಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯನೂತನ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ನೀಡಿ, ಹಳೆತೆಲ್ಲ ಯಾವಾಗಲೂ ಹೊಸತಾಗಿರುವಂತೆ

ಮಾಡುತ್ತದೆ. ದರ್ಶಿತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಆದರ್ಶನ ಪ್ರಪಂಚವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಆದರ್ಶನ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ದರ್ಶಿತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ನೋಡಿದುದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಭಾವಿಸಿದುದನ್ನು ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಭಾವವನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಭಾವಮಯವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹಳೆತಾಗಿ, ಹಳಸಿ, ಹಾಳಾದ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಪುನಃ ನೂತನ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತದೆ.

ಕವಿ ಪಾಠಕರ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಪರಮಜ್ಞಾನದ, ಪರಮಸುಖದ, ಉತ್ತಮ ನೀತಿಯ ಮತ್ತು ದಿವ್ಯ ಮಹಿಮೆಯ ದಾನಿಯಾಗಿರುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆತನು ಸ್ವತಃ ಪರಮ ಸುಖಿಯೂ, ಪರಮಜ್ಞಾನಿಯೂ, ಮಹಾಪುರುಷನೂ ಮತ್ತು ಆದರ್ಶಖನಿಯೂ ಆಗಿರಬೇಕು. ಆತನ ಕೀರ್ತಿಯ ಮಾತದಂತಿರಲಿ. ಆತನ ನಿರುಪಮ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾಲವೇ ಸಾಕ್ಷಿ! ಆತನು ಆದರ್ಶಜ್ಞಾನಿ, ಆದರ್ಶಸುಖಿ ಎಂಬ ವಿಷಯವೂ ನಿರ್ಮಿತವಾದುದು. ಮಹಾಕವಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಪರಿಶುದ್ಧಾತ್ಮರಾಗಿದ್ದರು; ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದರು; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವರ ಅಂತರಂಗ ಜೀವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಅವರು ಪರಮಸುಖಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದೂ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದಗಳಿದ್ದರೆ ಅವೂ ವಾದವನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತವೆಯೇ ಹೊರತು ಖಂಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲಿಯಾದರೂ ಒಂದು ವೇಳೆ ದೋಷಗಳಿದ್ದರೂ ಕೂಡ, ಆ ದೋಷಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ತೋರಿ ಬರುವ ಮಹಾಗುಣಗಳೆದುರು ಅಣುಮಾತ್ರವಾಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಅಂದು ತಿಮಿರದಂತಿದ್ದ ಅವರ ದೋಷಗಳು ಇಂದು ತುಷಾರದಂತೆ ಶ್ಲೇತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿವೆ.

ಕವಿತೆಗೂ ತರ್ಕಕ್ಕೂ ಇಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ತರ್ಕವು ಮಾನಸಿಕ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಬದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕವಿತೆ ಆ ಕಟ್ಟುಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ; ಅತೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಉದಯಾಸ್ತಗಳು ಇಚ್ಛಾಧೀನವಾದುವಲ್ಲ. ಯಾರಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಭೆ ಪದೇ ಪದೇ ಮಿಂಚುವುದೋ ಅಂತಹರಲ್ಲಿ ಅದೊಂದು ಜೀವನದ ನಿಯಮವಾಗಿ ತೋರಬಹುದು; ಸಮೇದ ಹಾದಿಯಾಗಿ ತೋರಬಹುದು. ಆದರೂ, ಆವೇಶವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಕವಿ ಸಾಧಾರಣ ಮನುಷ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಆತನೂ ಇತರರಂತೆ ಸುತ್ತಣ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇತರರಿಗಿಂತ ಆತನದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಆತನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಅನಿಭವವು ತೀಕ್ಷ್ಣತರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, - ಇತರರು ಅರಿಯಲಾರದಷ್ಟು ತೀಕ್ಷ್ಣತರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ - ಆತನು ಬಹು ಬೇಗನೆ ಅನಿತ್ಯವಾದುದನ್ನು ಅಸುಖವಾದುದನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಿತ್ಯವಾದುದನ್ನೂ ಸುಖವಾದುದನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಲಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಈಗ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹೊಸದಿನದ ಉದಯವಾಗಿದೆ. ಮೂಡಣ ಬಾನಕರೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹೊಂಬೆಳಕಿನ ಚಿಲುಮೆ ಚಿಮ್ಮುತ್ತಿದೆ. ಒಣಗಿಹೋದಂತಿದ್ದ ಗಿಡಮರಬಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ತಳಿರು ಹೂವು ಕಾಯಿ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೇರುವ ನೂತನ ಚೇತನದಾಯಕನಾದ ನವ ವಸಂತ ಪ್ರಭಾತ ಸಮೀರಣನು “ಒಂದೆಡೆಯೊಳಂ ತನಗೆ ನಿಲವಿಲ್ಲದತಿವೇಗದಿಂದ ಪ್ರಬಲಮಾಗಿ” ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಸನಾತನದ ಅಂತಸ್ಸಾರವನ್ನು ಹೀರಿಕೊಂಡು ನೂತನವು ನವಜೀವನದ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಜಯಗಾಥವನ್ನು ಎದೆತುಂಬಿ ಕೊರಳುತುಂಬಿ ಹಾಡುವ ತರುಣ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ತಳಿತ ಮಾಮರಗಳಲ್ಲಿ ಉಲಿಯತೊಡಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಕರ್ಕಶವಾಣಿಗಳು

ಕೇಳಿಬಂದರೂ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಾತ್ಸರ್ಯವು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಅದ್ಯತನವಾದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬೀಳುಗಳೆದರೂ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಮಧುರಸ್ವರ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಗೂಬೆಗಳ 'ಗೂ' ದನಿಯೂ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಈ ಕಾಲವು ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಚಿರಸ್ಮರಣೀಯವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಮಹಾಯುಗ. ಮಹಾವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮಹಾಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ದೇಶದ ಮೇಲೆ ಪ್ರವಹಿಸಲು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಮಹದ್ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಜರುಗುತ್ತಿವೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಈಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಮಹಾಧರ್ಮಸಂಗ್ರಾಮವು ಹಿಂದೆ ನಡೆದೆಲ್ಲ ಸಂಗ್ರಾಮಗಳಿಗಿಂತ ಮಹತ್ತರವಾದುದು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಂದು ಮಹತ್ತರ ಭಾರತವಾಗುತ್ತಿರುವುದು! ಇಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕವಿತೆಯ ಸಾಹಾಯ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ. ಈಗ ಅದು ಪಾಂಚಜನ್ಯದಂತೆ ಕೂಗಿ ಕರೆದು ಜನರನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಿ ಹುರಿದುಂಬಿಸಬೇಕು; ಕೊಳಲಿನಂತೆ ಹಾಡಿ ಸಂತೈಸಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಬೇಕು; ಕಿನ್ನರಿಯಂತೆ ಉಲಿದು ಗತವೈಭದ ನೆನಪು ತಂದುಕೊಡಬೇಕು; ಬರುವ ವೈಭವದ ದರ್ಶನವನ್ನು ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಕುಣಿಸಬೇಕು; ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆದು, ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಸಿಡಿದು, ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಉಲಿದು, ಹೂವಿನಂತೆ ನಲಿದು ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರಜೀವನವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಬೇಕು. ಇಂತಹ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರು ತಮ್ಮ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಾವು ಅರಿಯದಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಅವರ ಎದೆದಾವರೆಯ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ಶಕ್ತಿಮಯ ಪುಣ್ಯಮಯ ರಸಮಯ ಕವಿತಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸರಸ್ವತಿ ಅವರ ಜೀವಿತಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಫಲಗೊಳಿಸದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗಲೇ ಆ ದಿವ್ಯವಾಣಿ ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಆಧುನಿಕ ಲೇಖಕರ ರಸಕೃತಿಗಳನ್ನು ಓದಿ ಹಿಗ್ಗದಿರುವುದು ಆಸಾಧ್ಯ. ಆ ಕಬ್ಬಿಗರುಲಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಮಿಂಚಿನ ಹೊನಲಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂದು, ನೆತ್ತರನ್ನು ಬಿಸಿಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಬಾಳನ್ನು ಹೊಸದುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ವಿದ್ಯುದಾಗಾರಗಳು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಾವೇ ಬೆಚ್ಚುಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯಲ್ಲ; ಯುಗಶಕ್ತಿಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ! ಕವಿಗಳೆಂದರೆ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ ಆವೇಶಕ್ಕೆ ನೆಲೆಬೀಡಾಗಿರುವ ರಸಖುಷಿಗಳು; ನೂತನ ವರ್ತಮಾನದ ಮೇಲೆಬಿದ್ದಿರುವ ಆಗಾಮಿಕ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಮಹಾ ಭೀಮ ಛಾಯೆಗಳಿಗೆ ರತ್ನದರ್ಪಣ ಸದೃಶರಾದವರು; ಹೇಳಲಸದಳವಾದುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ವಾಣಿಗಳು; ರಣ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಪಟುಭಟರನ್ನು ಸಮರೋನ್ಮುಖರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪಾಂಚಜನ್ಯಗಳು; ಜಗಜ್ಜೀವನಕ್ಕೆ ಚಲನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ದಯಾಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಅವಿಕಂಪಿತ ನಿಶ್ಚಲ ಶಕ್ತಿಗಳು!

**ಕವಿಗಳೆಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯಪಟ್ಟವಿಲ್ಲದ ಜಗತ್ತಿನ ಮಹದಾಚಾರ್ಯರು!
ಮಹಾಕವಿ ಅನಧಿಕೃತ ಶಾಸನಕರ್ತ!**

೧೨-೧೦-೧೯೨೦

ಕಬ್ಬಿಗರು

ಸವಿನುಡಿಯ ಸಿರಿಗುಡಿಯ
ಕಟ್ಟುವರು ನಾವು;
ಹೊಂಗನಸುಗಳ ಮುಡಿಯ
ಮುಟ್ಟುವರು ನಾವು!

.....

ನಮ್ಮ ಇಂದಿನ ಕನಸು
ನಿಮ್ಮ ನಾಳೆಯ ಮನಸು.

.....

ಆಚಾರ್ಯತನವಿಲ್ಲ,
ನಮ್ಮದಾಚಾರ.
ಅಧಿಕಾರವೆಮಗಿಲ್ಲ,
ನಮ್ಮದಧಿಕಾರ!

.....

ಇಂದು ನಾಳೆಯ ಮೇಲೆ
ನಾಳೆ ಇಂದಿನ ಮೇಲೆ
ಚೆಲ್ಲುತಿಹ ಛಾಯೆಗಳು,
ನಾವು ಮಾಯೆಗಳು!

.....

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಬ್ರಹ್ಮವೈ
ಕವಿಯ ಕೈಬುಟ್ಟಿ!
ಕಲ್ಪ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ
ಸಾಯುವುವು ಹುಟ್ಟಿ!

ಕುವೆಂಪು